

Hafganos and Racism Halacha and Hashkafah

Show# 251 | Jan 30th 2020

פרשת נשא פרק ה

ואם-לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקטה ונזרעה זרע:

רש"י שם – גמרא סוטנ דף כו עמוד א

ונקטה - ממים המאריים, ולא עודא אלא ונזרעה זרע, אם היתה יולדת בצער תלד בריוח, אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים:

עמוס פרק ב פסוק ו

זכה אמר ה' על-שלשה פשעי ישראל ועל-ארבעה לא אשיבנו על-מכרם בלסף צדיק ואכילין בעבור נעלים:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לו עמוד ב

אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: יוסף שקידש שם שמים בסתר - הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא. יוסף מאי היא? דכתיב: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, א"ר יוחנן: מלמד, ששניהם לדבר עבירה נתכוונו. ויבא הביתה לעשות מלאכתו - רב ושמואל, חד אמר: לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר: לעשות צרכיו נכנס. ואין איש מאנשי הבית וגו' - אפשר, בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש? תנא דבי ר' ישמעאל: אותו היום יום חגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה היא, אמרה: אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה. ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' - באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות? דכתיב: ורועה זונות יאבד הון. מיד: ותשב באיתן קשתו, א"ר יוחנן משום ר' מאיר: ששבה קשתו לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו - נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, מידי אביר יעקב - מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד? אלא אביר יעקב, משם רועה אבן ישראל - משם זכה ונעשה רועה, שנאמר: רועה ישראל האזינה נוהג

כצאן יוסף. תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עליו על ר"א בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה: כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי ההרים ימוש והגבעות תמוטינה. אמר: שמים וארץ בקשו עלי רחמים, אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה. אמר: כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: ונמקו כל צבא השמים. אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. [והא הכא בעבירה הוה ומית!] התם נמי, כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת.

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טו עמוד א

יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים - חוץ מאחר, אמר: הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא ליפוק ליתנהי בהאי עלמא. נפק אחר לתרבות רעה. נפק אשכח זונה, תבעה. אמרה ליה: ולא אלישע בן אבויה את? - עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהב לה. אמרה: אחר הוא.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מב עמוד ב

ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים וגו' - מאי בינים? אמר רב: שמבונה מכל מום; ושמואל אמר: בינוני שבאחיו; דבי רבי שילא אמר: שהוא עשוי כבנין; רבי יוחנן אמר: בר מאה פפי וחדא נאנאי. וגלית שמו מגת - תני רב יוסף: שהכל דשין את אמו כגת. כתיב מערות, וקרין מערכות - תני רב יוסף: שהכל הערו באמו. כתיב הרפה, וכתוב ערפה - רב ושמואל, חד אמר: הרפה שמה, ולמה נקרא שמה ערפה? שהכל עורפין אותה מאחריה; וחד אמר: ערפה שמה, ולמה נקרא שמה הרפה? שהכל דשין אותה כהריפות, וכן הוא אומר: ותקח האשה ותפרוש... המסך על פני הבאר ותשטח עליו הריפות; ואי בעית אימא, מהכא: אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי. ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו - מאי ניהו? אמר רב חסדא: סף, ומדון, גלית, וישבי בנוב. ויפלו ביד דוד וביד עבדיו - דכתיב: ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה, אמר

רבי יצחק, אמר הקדוש ברוך הוא: יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה. דרש רבא: בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה - זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים, שנאמר: ותשאנה קולן ותבכינה עוד.

רש"י שם

בר מאה פאפי וחד נאנאי - בן התערובת שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד נמצא האחד אביו וכולן מנאפים. נאנאי - זהו אב בלשון פרסי. פאפי - פרשטרא ולשון איש הבינים שיצא מבין אנשים הרבה. כתיב מערות - ממערות פלשתים. כתיב ערפה - שם האחת ערפה (רות א) וכתוב הרפה אשר בילידי הרפה והיא ערפה כדאמרי' לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה בחרב ביד בני רות שדבקה בשכינה. עורפין אותה - הפקירה עצמה כבהמה פנים כנגד עורף. כהריפות - חטין כתושין.

תוספות שם

מאה פפי וחד נאנאי - בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אשם תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת וחוזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרח הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך נאנאי כלב שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק **אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם** הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה איש הבינים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיבב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום.

Selected audio from our listeners

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the Show

Rav Dovid

Take the break -you need to take care of yourself - also for our sake. In the interim, would it be possible to record your weekly Vort and distribute it before Shabbos - here in Europe we are 6 hours ahead of NYC?

It gives me so much Chizuk....

Moshe Rappoport

Gut Voch,

I enjoyed listening to my Chavrusah and colleague this week, Rabbi Yitzhak Grossman. I have one Mareh Makom to add on the subject of racism and Tzelem Elokim more related to the discussion with Rabbi Warren Goldstein. On the famous Gemara about R' Elazar B'Reb Shimon who met an ugly person and called him ugly see the Maharsha. According to the Maharsha this was basically racism and he is reprimanded for it and is called a חוטא.

מהרש"א תענית דף כ ע"ב

ע"ב א"ל ריקה כמה מכוער כו'. מה שקראו ריקה אפשר שהיה נדמה לו כנכרי מבני כוש לפי שהיה מכוער ושחור ביותר וז"ש שמא כל בני עירך מכוערין כו'. דהיינו מארץ כוש וא"ל איני יודע כו' ר"ל שאיני יודע לומר לך שהם מכוערין כדאמרין פ' י"נ אפילו בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב והטעם משום שנותן חסרון ביצירה אבל אתה שאמרת עלי כמה מכוער כו'. אתה נותן חסרון ביצירה: לך לאומן שעשאני. כי זה גם כן חסרון הוא לאומן שעושה כלי מכוער. ושא"ל נענתי לך מחול לי כו'. היינו שאני מתודה שלא יפה דברתי והוא מחל לו גם חלק היוצר והאומן שחטא נגדו גם כן מחול: **ובלבד** שלא יהא רגיל לעשות כו'. לכאורה דהכי הל"ל ובלבד שלא יעשה עוד כן אבל מלשון שלא יהא רגיל כו' משמע דלפעמים יעשה כן י"ל דה"ק ובלבד שלא יהא עושה דבר המרגיל אותו לעשות כן דהיינו שלא יהא דעתו גסה שהוא מרגילו לעשות כן לספר בגנות בני אדם כמו שעשה ואמר כמה מכוער כו' וק"ל:

Rabbi Hillel Shaps, Director of Special Projects, Greater Washington Community Kollel

Regarding the discussion on this week's show about making a Hafgana in Eretz HaKodesh which could cause Chillul Shabbos by the police - I just wanted to share an interesting answer from the Lubavitcher Rebbe in regards to the police escort for the Shavuos Tahalucha (in **New York**):

(ליקוט מענות קודש, תשמ"ו)

מענות קודש - ה'תשמ"ו

96

קעז

[לאחר ש"ק יום ב' דחג השבועות]

מענה להנהלת צעירי אגודת חב"ד המרכזית על דו"ח מה"תהלוכה" דחג השבועות (מצילום כתי"ק - תשורה לוי' ח"י אלול תשס"א):

כ"ק אדמו"ר שליט"א סימן בעיגול את התיבות "בש"ק" ו"בליווי משטרת"י, וכתב:

לגודל תמהוני **וביותר** - הרי ע"ע כנראה אשר **אף אחד** לא שאל רבני מורה הוראה: באיזה אופן מותר, והיש באנשי המשטרה הנ"ל מבנ"י וכו' (1)

באם כן שאלו - ודאי יודיעוני **ובפרטיות** ההוראות והרי המדובר בשמירת שבת בפרהסיא גדולה ות"ח מראש (2)

יישר כח, משיח נאו!, ממ"ק - Mendel Kramer

Black Crime Stats Tell A Very Different Story Than You Presented On Air

Horowitz: Black lives matter. Empower good cops to save them

Daniel Horowitz · June 5, 2020

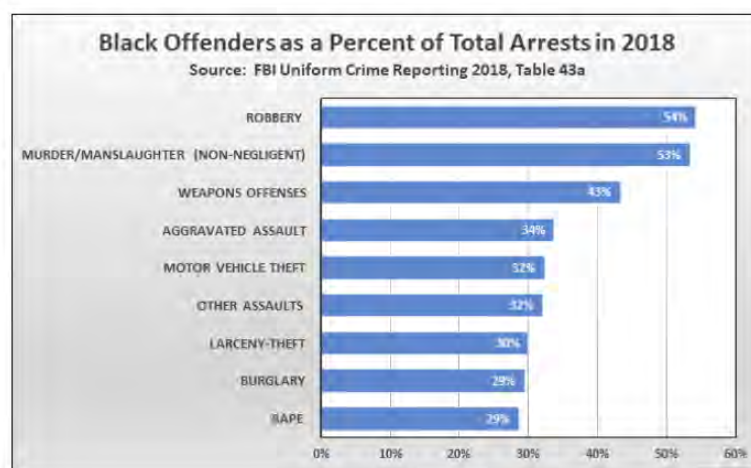
The New York Times is breathlessly accusing Minneapolis police of being seven times more likely to shoot black people than white people. What the paper fails to tell you is that black people are 12.1 times more likely to be a victim of a gun homicide in Minneapolis than white people are. So adjusting for that obvious fact, police actually have a higher rate of shooting against white suspects per interaction. According to the CDC, the black homicide rate was 12.9 times higher than the white homicide rate from 2010 to 2015, and homicide was the leading cause of death for black people under 35.

That is the true travesty and tragedy of racial injustice we need to discuss.

Pandering is not compassion. Misdiagnosing a culture of violence in many inner cities as being fundamentally caused by the police is not only blaming the cause on the reaction, but is ignoring the true travesty of lost black lives due to unbridled gang-related crime. These crimes will only grow if police are forced to cower and retreat as they did in Baltimore after the Freddie Gray case. Crushing the police deterrent against violent crime in reaction to George Floyd's death is the equivalent of governors sending COVID-19-positive patients into nursing homes to treat the coronavirus crisis. In other words, they harm the very people they purport to protect.

Liberals continue to suggest that black people are more likely to be killed by police than white people. That is utter nonsense, and as I've already proved, the opposite is true. Non-criminals who don't interact with the police – white or black – have zero chance of dying of a police shooting. What liberals fail to account for, though, is that an outsized share of the violent crime is committed by African-American criminals, which is what will most likely cause an interaction with the police. If you adjust for that fact, there is no discrimination whatsoever.

Here is a list of criminal arrest charges by category of crime along with the percentage distribution of black people arrested for those crimes in 2018, according to the FBI's Uniform Crime Reporting. Keep in mind that as of 2018, black people only composed 12 percent of the national population:

If you actually look at the FBI data every year, you will notice that the share of total drug or other crimes committed by black offenders – crimes that some in the political class believe to be low-level – is actually lower than their share of the more serious and/or violent crimes. It's not drugs or disorderly conduct that are responsible for the lion's share of police interactions with black suspects.

It doesn't take a rocket scientist to figure out that if such a disproportionate number of violent crime arrests are among black suspects, then a disproportionate number of the most volatile and violent arrests, which usually involve resistance from the suspect, will be among black suspects. Thus, it's extremely dishonest to decry the disparity in police interactions without focusing on the underlying problem of the disproportionate amount of criminal activity driving police into those neighborhoods with 911 calls. That is the true injustice that is harming black neighborhoods, where most of the people are peaceful citizens and suffer from all this crime, which is often gang-related.

For example, in Chicago, some have suggested that black people are 14 times more likely than white people to be shot by police. But black adolescents are roughly 50 times more likely to be killed by homicide in Chicago than the national average of black adolescents, much less than their white counterparts, who have an infinitesimal homicide rate by comparison.

Sadly, it's among this population that most of the shootings and other violent crimes occur, which will naturally draw police interaction, most of the time justified. It's like complaining that there is more chemotherapy among cancer patients than non-cancer patients. The cancer of violent crime is in black neighborhoods much more than anywhere else, and absent good police work and strong sentencing, it kills too many African-American males.

Indeed, the true racial injustice in this country is the fact that a very small number of black criminals are responsible for a shockingly disproportionate amount of violent crime and property crime, which ensures that law-abiding African-Americans are disproportionately harmed relative to the rest of the population. That is the true inequality that lies at the core of the devastation of inner cities and would be the subject

of a national dialogue if we actually had a mature political system.

At the heart of the violence in the inner cities are the gangs. Yet local governments are not equipped to deal with sophisticated cross-state gangs that destroy neighborhoods. It's a lot easier to pander and push legislation to release criminals and handcuff the police, but what actually would save black lives is anti-gang legislation. Sadly, when Georgia Governor Bryan Kemp tried to push commonsense gang legislation, a bipartisan collection of the leniency movement blocked his initiative.

According to the FBI, "Criminal gangs commit as much as 80 percent of crimes in many communities." Already a decade ago, it was estimated that 1.4 million gang members from over 33,000 gangs "are responsible for an average of 48 percent of violent crime in most jurisdictions and up to 90 percent in several others." Again, given that most victims of violent crime are African-Americans and most gang recruiting is in their neighborhoods, the gangs are the biggest security threat to black neighborhoods. The pro-gang political class that engages in gang crisis denying are the ones who are fomenting the most dangerous form of racial inequality in the justice system.

Anti-gang legislation is the proverbial fruit and vegetable diet, but the shameless pandering politicians and nonprofits would rather serve the sugar. They would rather not talk about the fact that more aggressive policing and tougher sentencing have saved roughly 4-5K black lives *every year* in the form of fewer black homicide victims for 25 years, relative to the homicide levels of the 1980s and early 1990s.

Crime has been rising in the Minneapolis area, and much of it is driven by gangs. Hamstringing the police will lead to exponentially more deaths, as in Baltimore. Conversely, if lawmakers really cared about black lives, they would target the true source of the disparity in shootings, which is homicide by gangs. Instead, the president of the Minneapolis city council is promising to abolish the police. That would be the dream of the local gangs and would help blot out the dreams of a generation of peaceful African-American citizens struggling to avoid the crossfire.

Lichvod Rav Dovid shlit"a,

I think the most compelling source for causing property damage and even murder of innocents on behalf of your "race" would be Shimshon [i.e. the 30 people in Ashkelon on behalf of his lost wager, the wanton burning of all the crops, the thousand men killed with the jawbone were likely non-combatants etc.] The non-Torah observer would be hard-pressed to differentiate between that and modern day terrorism.

Of course on the flip side we have David Hamelech and the גורנות, and the Sugya [L'Halacha L'Maase] of not damaging another even for Pikuach Nefesh unless it's with the intention of repayment.

Rabbi Baruch Fried

Dayan, Bais Havaad Lakewood

Response: In the story of שמשון there are a few problems:

1. Klal Yisroel was being oppressed by the פלישתים so it was a war like situation.

2. The Pasuk says it was from ה (an עלייה to start an uprising).

Both are problematic here, there's no national war nation vs nation, and it's not from ה'.

The case of דוד is problematic as this was JEWISH property he was destroying, the Jews clearly had no reason to be punished for the action of the פלישתים, so the need to pay is not comparable to here.

A comment on society's responsibility and your application of the various proofs from Tanach. The chazon Ish was once late for meeting with other dignitaries, and they found him at home with an elderly couple at his table separating good buttons and thread from those of poor quality.

He told after when asked that this was a poor immigrant couple that had asked him what was a good way to make Parnassa him the neighborhood and he suggested that they sell sowing supplies, and they care tonight for his assistance on how to choose inventory.

He then turned to them and said “and it’s the Chiyuv of every person sitting in that meeting to ensure that this immigrant impoverished couple doesn’t starve, so rather than me doing something wrong by keeping them waiting, I’m acting as their Shaliach for a Chiyuv they don’t even know they have.

Concerning Rabbi Senter’s (who btw, I thought was eloquent, Emesdik, and rational) story with R Elya Baruch’s Zaidy. There is a similar story that was told over by R Yaakov Moshe Lessin, the Mashgiach Ruchani first at R Soloveitchiks Yeshiva Rabbeinu Chaim Halevi, and then at RIETS, after R Solovietchik’s Yeshiva folded. When he was Meshamesh the Slabodka Rosh Yeshiva in the 20s, when the Levush Mordechai and The Kovno Rov famously came collecting in America.

The first Shabbos they were here they stayed in the lower east side, Shabbos morning, they got up to go to Shul and were horrified to see the pushcart peddlers (many of whom had been at Shul the night before and had a Shabbos meal) setting up for business, so shocked they turned down a side street and walked out of their way to avoid the sight.

By the second Shabbos they were able to stomach the sight. Rabbi Lessin related that the Rosh Yeshiva, a Baal Mussar, turned to the rest of the entourage and said “we are all potential Mechallelei Shabbos, if we could desensitized so quickly”

Thank you for a thought provoking show.

Eli Nadoff

A video from the Lubavitcher Rebbe on race relations, civil unrest, crime and punishment, and other timely topics. <https://jem.tv/america-united-2>

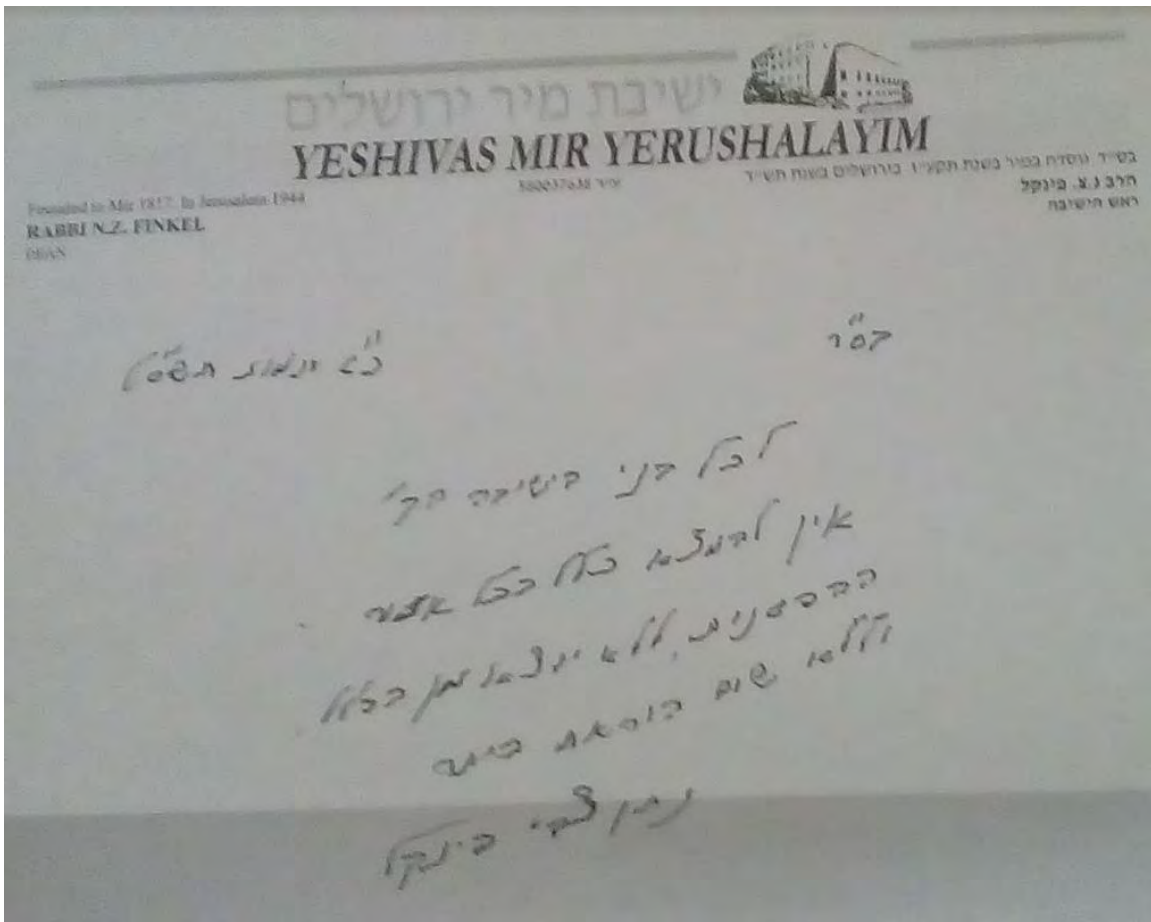
הת' נחום אהרן סערעבריאנסקי

שבעים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

Moshiach now!!

Hi I thought you would find this interesting. This letter was posted in The Mir during one of the Hafganos.

Baila Lebovits

Firstly, I wish you a wonderful and restful break. I will seriously miss your running of the Podcast which is מיוחד במינו. Thank you so much for the amazing program, specifically

the interviews with Nissim Black and the lady at the end. They provided such an important perspective, and I have shared it with my entire family. It provided an insight into a world we really have no appreciation of and gave such a vital and important perspective. Thank you so much and enjoy your well-earned break.

Regards,

Rabbi Gidon Fox

Pretoria Hebrew Congregation, Dayan, Johannesburg Beth Din

R' Dovid

1. No one ever defended the cop in question!
2. Pelegesh B'Givah – no destroyed property or killed innocent people – they attacked Shevet Binyomin because they were protecting the attackers...
3. Shchem – the whole city was guilty for allowing the behavior and not taking action against the injustice
4. In the USA we are a non-racist society with some racist people and we have been making steady strides to getting better and better... the rioting and destroying people's life's is NOT OK
5. The two guest you had on (who I liked a lot) did nothing to prove your point that we are all racist
6. You did very little (actually nothing) to talk about the destruction of so many people lives (white and black) because of these senseless riots (I am all for protesting)

You always do great shows, this one missed the mark on EVERY level.

I wish I had more time to explain each point, but with 5 kids at home, this is all the time I have

Mendel Slavin

This was written by Langston Hughes, a Black poet, in the 1920's.

What happens to a dream deferred?

Does it dry up
like a raisin in the sun?
Or fester like a sore—
And then run?
Does it stink like rotten meat?
Or crust and sugar over—
like a syrupy sweet?

Maybe it just sags
like a heavy load.

Or does it explode?

Yehoshua Duker

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יט עמוד א

מתיב רב טובי בר מתנה: בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא. שגזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות. מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו? הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרה להם: **בואו והפגינו בלילה. הלכו והפגינו בלילה**, אמרו: אי שמים! לא אחיכם אנחנו, ולא בני אב אחד אנחנו, ולא בני אם אחת אנחנו? מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות! וביטלום. ואותו היום עשאוהו יום טוב.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יט עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא - אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

שאלות ותשובות תשובה ק רבי טיאה ווייל

תשובה ק

נשאלתי זוקן אחד שפגעה צו מידת הדין, שהלך צאמלע הרחוב וצא נכרי רוכב על סוס והתכוין על אותו זקן לדרוס עליו להפילו, וכן היה שצא תחת רגלי הסוס ורמסו בחבורות ורנץ את מוחו, וכשנשאזוהו לציתו מת אחר איזה שעות, וצדיניהם לא ימיתו הרולח עד שיפתחו את הגוף והראש כדי לידע שמא טריפה הרגו וגברא קטילא קטיל. והנה צנו וקרוביו מיאנו בדבר שהוא ציון המת, ושאלו אם הדין עמהם.

הגדה לכאורה ראייה דמותה, דהא יוסף הניח לאביו יעקב לחננו מן הרופאים צמחים לכבודו. וכי תימא דיט לחלק דשאני התם דעשה בשביל כבוד אביו, זה איתו, דהא בזה הדבר שנפתח גוף האב הוי נהרג הרומח והוי נקמת אביו דהוי מלוא, כדאימא צמכות דף י"ב ע"א תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה לו גואל הדם, ומשני לא קשיא כאן בבנו וכאן בבן בנו, ר"ל אם אבי אביו הרג אביו נעשה לו גואל הדם, ואע"ג דמחוייב קנת כבוד לאבי אביו כדאימא ביו"ד סי' ר"מ סע' כ"ד אפ"ה כיבוד האב קודם כדי לעשות בו נקמת אביו. ועיין במ"א ססי' ש"ו סקכ"ט אם מותר לחלל שבת בשביל נקמת אביו ע"ש. אבל ראה זה מלאמי צוהר פרשת ויחי שהקשה על יוסף הצדיק היאך היה מצוה אביו לפתוח גופו, ותירץ דלא היתה החניטה בפתיחת הגוף רק מחוץ לגוף היו מושחין בשמנים יקרים לזכך הגוף. וצדדוש הארכתי לצאר בזה הגמ' דחענית (ה' ע"ב) דיעקב אבינו לא מת ע"ש ותמלא נחת. לפ"ז אין ראייה להחיר.

אמנם יותר יש ראייה לאיסור דניוול המת יותר כבוד לו במתו ממה שהורגין הרומח, דאימא בגמ' דחולין דף י"א ע"ב מנ"ל דאזלינן בחר רובה, רב כהנא אמר אחיה מהורג את הנפש דאמר רחמנא קטלי וליחוש דלמא טריפיה הוה אלא לאו משום דאמרינן אזיל בחר רובא, וכי תימא דצדקינן ליה הא קמנוויל, וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי נינווליה, וניחוש שמא צמקום סייף נקב הוא ע"ש. הרי דקס"ד דהיכא דלא נינוול למת לא יהרג הרומח, ודוקא צמקום איבוד נפש מישראל לא חיישינן לניוול אבל בעלמא חיישינן לניוול כנ"ל.

ואל תביאני ראייה מהא דפילגש **בגבעה** שניתח הצעל את פילגשו לשנים עשר נחמים ושלח אותה לי"ב שבטים, די"ל דלמא צאמת שלא צרנון חכמים עשה, ועוד כדי שלא יידון עוד אנשי בליעל לעשות כדבר הזה בישראל לכך נדחה ניוול דיחיד בשביל מכשול רבים. ואין ראייה מזה להחיר, ועיין בב"ב דף קנ"ד ע"ב, ונלע"ד דאסור.

גרמא. והשחא י"ל דגס להס"ד אי לא הוה אזלינן בחר רובא. מ"מ פשיטא שהיו מכניסין לכיפה. מטעם שלא יתמלא העולם רחל שיפטור בהשגש מיעוט דדלמא טרפה. ודוקא לדון בידים א"א משום חשש מיעוט. אבל לדון ע"י גרמא פשיטא דשרי גם כדאיכא חשש מיעוט. והיינו דפרש"י דכ"ת משום חיבוד נשמה דהאי. דבעי' והילנו הפדה שילולו מהכנסה לכיפה, ניגולוה דכשימלא טרפה יפטר לגמרי. וכיון דבדקין ליה, ממילא כשימלא שאינו טרפה ידוטבו צידים, וע"ש בחולין תד"ה וניחוש ח"ל וסירך ר"ס כיון דממ"נ כו', וטעם הקושיא מבת כהן, וכן יל"ק ממ"ש בסנהדרין (ד' פא) שידון בחמורה גם כה"ג. וי"ל דר"ת מיירי היכא דכשדיון בקלה א"ל למיזל כלל בחר רובא וכגון מחלל שבת ע' מכות שם תד"ה כמכחול בסירך ראשון. משא"כ לענין עריות דבל"ז לר"ך למיזל קלת בחר רובא וכמ"ש ראיתם במכחול כו' והיו חוקה דלתיא מכת רובא, וע' נ"י ב"מ פ"ז, טו אזלי בחר רובא גם לענין שידון בחמורה:

והנה עפמ"ש ל"ל דלהס"ד יגולו אורו בשביל שיפטר רולמו מהכנסה לכיפה, והדר לדוכתיה הוכחת השואל בנו"ב שם. וע' בצנין ליון (ס"י קמ) דלא מוכח מזה היתר לנחח לראות ענין החולי למסן מלוא טרופה לאשר עוד בחיים דשאי הכא שאס לא יבדקוהו יעברו בקי"ע על ספק רליחה. ולפמ"ש ל"ע דהכנסה לכיפה גרמא בעלמא ומשום חיקון העולם. וליכא שום חשש עבירה. וכן מ"ש ע"ד ההוכחה מצ"ב (ד' קגד) אגן זוזי יהבינן כו'. דשאי הכא שנשאר המת חייב להס שקבל מהם מעות. מוקשה לאג"ד דהא לא נשאר חייב להס. שמכר להס נכסיו במחיר המעות. ורק היורשין באין בטענה שהיה קטן בשעת מכירה. ובשביל הטענה שיש להס על היורשין קאמר לנוול ולנוול. ודוקא יורשין אין ראשין לנוולו בשביל שיריחו וירשו נכסיו [עמ"ש ס' יג אות ז]. וא"כ ה"ה לזורך פק"ג. וקלת יש לרחות דה"ק דהיי ש"א לנוולו. מוטל זה יוסר על הקרובים יורשין וכחוצו קבורה. ויש לחייב היורשין שיטנו הנכסים ללקוחות. שמניעת הבדיקה הוא מבוס בזיון המת. וכבוד המת מוטל יותר על יורשין וקרובים. ועמ"ש מסי' ק"ו סעי' ב'. אך ע"ש בתומים שפמה דאמו בשביל שהיורשים אלמים יוטל המת בזיון [ע' מ"א סי' קכ"ח ס"ק ס"ב וסוף סוכה ומש"ש]. ולכאוי י"ל דמיירי כשסירב בחייו לזייט. וע' צ"ק (ד' קג). ועמ"ש מסנהדרין (ד' מח) אי ניחא ליה שיתבזה לאח"מ להגאס יורשין. ואולי ה"ה כדי שיקיישו מלות פריעת בע"מ ולא יהיה לזה רשע ולא ישלם. והוא טובתם בלחמא וע' פסחים (ד' ניחא לאינש כו'. וע' ח"ס יו"ד (ס' ש"ל) והתם ג"כ זימנין שהוא זכות ליורשין וע' בבא בתרא (דף ט) וע' או"ח (ס' תרכ"א סעיף ו) ובכ"ז אסור לעכב ושאי הכא דקאמר אגן זוזי יהבינן כו'. [וע' תומים ס' קז עמ"ש מלוא על היורשין לפרוע חוב אביהן, כשאינו אביהן רק קרוב דל"ש מלות כיבוד. ותמה מה"ג ז"ל בצרי" (ס"י קו) שלא הביא הוכחה ממ"ש צ"ב (ד' קגו) דלמח הכי נבי נפל עליו ועל אביו, הגם דאין חייב בכבוד אביו אביו יע"ש, וח"א דהא הבט"ח הם של הבן, וע' ברשב"ם ד"ה יורשי האב, דלפי' חנוך ופלוה בני ראובן כו' יע"ש. והוי פריעת חוב אביהן ממ"ש. ועמ"ש באה"ר (ס"י מו) לענין חפיסת לדקה, וע' צ"מ (ד' סב) וקדושין (ד' לב), וה"כ הוי משל אב, שלא ירשו דמי קבורה, וע' סוס' נזיר (ד' יא) ד"ה שאני קובר יע"ש, והח"ס איירי כשהיורש יתום קטן שאין פוסקין עליהן לדקה. ול"ל דהוי זכות המת. דכיון שהיה בידו ליתן ללדקה חזינן דלא ניחא ליה ולינו זכות לו (וע' כרייתות ו', ערכין כ), ודוקא בדידיה מהני הכפייה דניחא ליה דתהוי כפרה כמ"ש צ"ב (ד' מח), וכשאתום היורש ליתן י"ל שאין בזה זכות וכפרה להמוריש. ושאי כשגורר מרלונו בעד נשמתו, אמנם גם כשמת פחאום די"ל סברת אומדנא שאילו היה שפוי דבעתו עוז לעניים. וע' צ"ב (קמת) כתובות (סו) גיטין (ס"ה), אכתי י"ל דמאן שם לבו. ועכ"פ א"י לעכב ביד היורש כששיג יוסר בזול. [והנה מ"ש סנ"ב והב"ל הוא דלא כלשון הגמ' ופרש"י דחולין. ולפי' הול"ל כדי שיקיימו המלוה. ולפי' הא מוכח דאזלי בחר רובא מהלואי לב"ד לדון]. והנה מדפרדך הא קא מינוול מוכח שיש איסור מה"ס [דל"ל דה"ק דכיון דדרכיה דרכי נועם וע' יבמות (ד' פו) סוכה (ד' לב) ס"א

יש זה היה דיעבד. ובפרט למ"ש הגרע"א באותו סוגיא לחדש דעשה דבעולה לכה"ג הוא רק עליו יע"ש. [וא"כ אינא מחויבת לומר לא בעינא כו']. אך דבריו סוהרין למ"ש החום' כאן בחגיגה. ועכ"פ י"ל דעת החום' דכיון שאינו מוזהר השאה. הגם דקמי שמיא גליא שנבעלה לפסול לה. גם היא לא מוזהרה. והנה לפמ"ש השעה"מ דכיון דהוי מדעל"ג שאס תמלא בעולה יתגלה שקרה חיישי' רק שמא נבעלה בהטייה לנתין ועמור. אהל"ל כמ"ש דא"כ ה"כ אינא מוזהרת כשהוא אינו מוזהר. ולכאוי י"ל להשעה"מ דמהיתה מדברת לא הוקשה לחום', דשאי הכא שבדאי נבעלה ואשה מונה אין בודקת ומנה (כתובות יד). והקשו רק מסיפא ושהתא נאמנת צמינו שנתעברה באמצעי מכשר. אך ז"א מינו כיון דעכ"פ לא שכיח כלל. גם דבלשון החום' א"א לפרש כן. וקנת י"ל להשעה"מ דכרישא כיון דלחרע חזקה חיישי' שנבעלה כמה פעמים ושמה נבעלה גם לפסול משא"כ הכא דהוי מדעל"ג רק דחיישי' שמא נבעלה בהטייה דרוב אין בקיארין בזה, ניכר מזה שלא נתפרטה בזנות רק שנבעלה פ"א ויש לתלות בכשר, והקשו דוקא מסיפא שאנו דנין לענין הבת דגבה ליכא ספק אלא על הביאה שממנו נתעברה וביאה א' תולין בכשר. ואין נ"מ בהשגש דשמא נבעלה האם גם לפסול, והעיקר כמ"ש הח"ס שם דשאי ראה מדברת דלחרע חזקה משא"כ הכא דבל"ז אפשר שנאנסה והקשו רק מהיתה מעוברת כו' דג"כ י"ל שנאנסה [וע' סוטה ד' כ"ז ור' יוחנן לטעמיה בכתובות שם דפליג על ר"א], ולכאורה מוקשה דברי השעה"מ. דהא ליכא מדעל"ג דהא ילמך להמתין עד אחר לידה והנקה מטעם מעוברת חבירו וא"כ לא יתברר שקרה. אך ז"א דלמח לידה בודאי אסורה לכה"ג וע' יבמות (ד' נט), וז"ל לפי' קמא דפרש"י כדעת הגהות מרדכי פ' החולץ שמתרת להינשא היכא דבלא"ה לא יהא אפשר לכוף אבי התינוק לפרנסו. וגם דבכה"ג לא שייך החשש דלא יבא לה למחמם הולד בבליים וחלב, דכיון דקוי"ל גדלוה משל אחיו ע' חולין (ד' קלד), ליכא חשש שיחום הכהן גדול על ממון לבור ושלא יתן על מזונות הולד [וע' ת' רע"א סי' ז"ה מהמס' קדושין ד' כ"ב, ויש לרחות ג"כ עפמ"ש. וע' סוכה ד' ל"ט תד"ה הלוקח ובחולין ד' ו ד"ה אשת] וגם יכול לשכור מינקת וכדקאמר בכתובות (ד' ס) שאני בי ר"ג דלא הדרי בכו. ה"כ לא הדרי בכו גבי כהן גדול, וי"ל ג"כ שהפילה, וע' נדרים (ד' לה) זאת ראיתי להשיב לכבודו מפני הכבוד.

ידידו אליהו באמור"ר הרב ר' נפתלי הירץ קלאצקי.

סימן פב

בחולין (דף יא) רש"י ד"ה וכת' משום חיבוד נשמה כו'.
 טועם התמיהה דהא חרבה אס לא יבדקוהו לא ידונו אורו. וע' נו"ב מהד"ת (יו"ד ת' רי) מ"ש בזה, וי"ל לע"ד עפמ"ש בסנהדרין (ד' פא) שגם כדלחכש בבדיקות היו מכניסין לכיפה כו' (והגם דממילא הוי ג"כ עדות שאאל"ז ויש גם קלת חשש באמתות הדבר) וע' שבוטות (דף לר ד"ה ע"פ) דחבר היה כו'. ולע"ד י"ל דמיירי לענין הכנסה לכיפה שא"ל התראה. וכדליכא צ' עדים אף הכנסה לכיפה ליכא, וכן י"ל בזה קושיית החום' שם בד"ה דאי ממ"ש בסנהדרין (ד' לו). דלפי' י"ל דלית ליה אומדנא לענין ד"ג ממש רק לענין כיפה דהוי גרמא בעלמא (וע' סנהדרין ד' עז כפתו ומת צרעב כו') לפוס דס"ל אומדנא בד"מ, וע' מכות (ד' ז) תד"ה דלמא, שע"י שהוא מרבה בבדיקות א"א שלא יכחיש אחד מהם חבירו, וכדלחכש בבדיקות איכא הכנסה לכיפה. וע' רמב"ם דדוקא בש"ד לפי שהוא השחתת יסובו של עולם. ומ"ש רשב"ג אף סן מרבי ש"ד בישראל. היינו דכשארין דנין בפועל רק ע"י גרמא, אינו נראה צפרהסיא להמון ואינו מפיל חמה ופחד על הרואים. וליכא למען ישמעו ויראו, ויתרבה מזה ש"ד, ובזה יבאר מ"ש בזבחים (ד' פח) וערכין (ד' טז) אי ידיע כו' במיזר ולא אחרו ביה. ולא קאמר כשיש רק עד אחד, דקמ"ל דגם כדאיכא הכנסה לכיפה לריכין הכיבוד כפרה, כיון שלא היה טרן במצ"ד, ועפמ"ש מיושב מ"ש ר"ט ור"ע אילו היינו כו'. שלא אמרו אלא שהיה הטעם דרך

איסורא ואינו זכות לו שיעשו איסורא. ומש"ה קאמר דוקא משום דלאו כל הימנו שיעשיר כו'. משא"כ היכא שאינו נגד ולאנו בפירוט דממילא יש להסתפק דהוי זכות להס' ודממילא גם לדריה הוי זכות ודניחא ליה כו', ומ"מ לדינא קיי"ל כהמ"ס:

סימן פג

העהק מכהב השואל למען דעת סבת החשובה באריכות על דקדוקים קטנים כאלה.

בעו"ה כ"ה מג"א שנת רב שפעע לפ"ק פה לובלין יע"א.

ההרים מכל עברים ישאו רוב ברכה סאלהי המערכה לכבוד רב האי גאון מפורסם בחריפות ובקיאואה כחד מקסאי ע"ה פ"ה נר ישראל והדרו קש"ת כמו"ה אל"י קלאצקי שליט"א האב"ד ור"ם דק"ק ברעזוי יע"א.

אחדש"ה ושלוס תורמו כו' כאשר מנייה וגמורה בלב כל יושבי עירנו לשלוח לו באלה הימים כתב רבנות אמרה להודיעהו זאת למען ידע מראש, ומדי דברי זו אבקשה שבמקום גדולתו יהי ענותנותו להשיב לי על שלשה דברים שעלו ברעיוני, בסוף נזיר אמר ר"נ כי מורא זו"ד היה על שמואל באמרו ושמע שאלו וגו'. הלא הגמ' יאמר כי במקום דשכח הוצקא שאני. ועוד קשה לי מאמר אין הסורה מסקיימת אלף זמי שממית עליה, ואיך יאמר הגמ' בז"ק שכל המוסר עלמו על ד"ת אין אומרין דבר הלכה משמו. גם קשה לי במה' בילה בענין דהאי סמיא לכ"ע שרי לדידך חסור, הלא סומא פטור ממזות, ומדוע לא יאכל בלי ע"מ. אקוס לה' כי הימים לא ימשכו ויפיעו בהדר גאונו בשערי לובלין ולכבוד יהיה בתוכנו. ממני עבדו המשתתחה מרחוק מול הדרס כת"ה. בנימין ארועלקאווסקי בלאאמו"ר הרב רג"א זלה"ה מו"ן דפה לובלין:

תשובה

א מה שהעיר במשנה דסוף נזיר דקאמר הלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני שכבר היה עליו מורא של זו"ד, דהא שאני הסת' דשכיחא הוצקא כמ"ס בפסחים (דף ח) כבר העיר זכר צ"ח אורח מיסור ותיכ"ן ע"ס. ומיושב בפשיטות דבאמה לא היה חשש הוצקא כמ"ס ביבמות (דף סה) להוכיח דמלוא לשנות בדבר השלוס ממ"ס ויאמר ד' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח וגו'. ואס"ד שהיה חשש סכנה לא הוה מוכח מנייה מידי. וז"ל כמ"ס הריב"ז א"ש ח"ל עגלת בקר תלומר קרבן לכפר על הרהורי החטא שחושד בכסרים ומ"מ אין זה עיקר הליכתו אלף שהוא משנה לומר כי לזה לזכר הולך מפני שמוסר לבנות בדבר השלוס ע"ס, וא"כ נהי ששמואל חשב דשכיחא הוצקא, קמי סמיא הוה גליא שלא היה סכנה, וספיר קאמר דאח"ל שמואל של זו"ד לא יעלה על ראשו. שכבר היה עליו מורא של זו"ד ופחד בחנם. וע"ס בריב"ז א"ש שפירש שהיה שואל ענה איך ינלל משאל ע"ס, ומשום דאח"ל סברב ח"ו מלשמוע זווי ד' גם אס חשש לסכנה דדוקא בעלמא יעבור ואל יסרוג לפי שהתורה אמרה וחי בהם וגו'. אבל כהא הלא נלטה ע"ז ביחוד והכל גלוי וידוע לפני ה"ס. וא"כ חייב למסור נפשו ט"ו. וכבר ידע שמואל שימשח שני אנשים ע' ברכות (דף לא) ודע שמושח ב' אנשים ובתענית (דף ה') וע' מגילה (דף יד) רמה קרני כו' שנמשח בקרן. ואח"ל שרלה לאחר המשיחה עד סוף ימיו כדי שלא יתבטלו מע"י בחייו. דז"ל דמפרש"י בתענית שס ד"ס נחמתי מצואר דבהמשיחה לרוד לא נחבטלו עדיין מע"י בחייו. וזודאי רנה לעשות זווי ד' בזריות, ומש"ה הוכרח ריב"ז א"ל לפרש דמ"ס איך אלך וגו' היינו שהיה שואל ענה. וע' מדרש שמואל על הכתוב דוהיה כי הרבחה להתפלל עכאן שכל המרבה בתפלה נענה מחלפה שיטהיה דר' לוי כו' חנה ע"י שריבחה בתפלה קלרה ימיו של שמואל וע' ירושלמי פ"ד דברכות הלכה א' וברוש' דבכורים וקאמר

א"ה שהיה המלוא לנוולו. דז"ל דממ"ס וכו"ה משום איבוד נשמה כו'. ש"מ דפרין רק מטעם איסורא]. וז"ל דיליף ממלות קבורה דהוי מטעם בזיונא [ובודאי ל"ל דיליף מקרא דעל שרפו עלמות וגו' וע' ז"ב ד' כ"ב, ומ"ס לעיל סי' כ"ב, דז"ל דהא מנינו בזכרות (דף מה) שחלמידי ר"ש שלקו זונה אחת ובדקוה כו'. וע' גדה (ד' ל) וז"ל דליכא זכא סיוע ידי ע"ע וכן דרך הרופאים לנחם ולבדוק דוקא שרפה עלמות לסיד הוא מעשה אכזריות ובזיון ביותר וע' חולין (ד' נב). וגם שאני מלכא דארוס שגדול כבודו], וגם לפמ"ס הלח"מ פי"ב מאכל דלפוס דקיי"ל קבורה מה"ה ליתא להאיביעיא יע"ס. אכתי י"ל דמוכת דטעמא דקרא משום בזיונא. ומש"ה איתא צ"מ (ד' פד) דאמר ראב"ש לדיבחהו אוגנין בעליה, ולפי דאדרבה היה כבודו שלא יקבר [ולמ"ד משום כפרה אוסו לדיק שקבל עליו יסורין לא הולך לזה יע"ס], ול"ע מ"ס בחולין (ד' קכה) ובהד"ה יחול הוא להוליה ולסורפה במקומה דמ"ס בבילה (ד' י) שסוף טומאה ללאס היינו זמם שלם שאין דרך לשורפו ולנחמו פחות מכזית. ול"ע דחיפוק דאיכא איסורא לכא'ו. והגם דפרש"י סנהדרין דמשום בזיונא שדחאבו נרקב ונבקע, אכתי קמנוול בתוח. ועמ"ס לעיל סי' יג אה ב' דמלוא קבורה נמשכת כו' עמ"ס. וע' ז"ב (ד' כ טד"ה אחיא). וע' כתובות (ד' כ) קוצרות סס נפליהס ומוכי שחין זרועותיהס ס' וע' ז"ק (ד' פה) דכסיפא ליה מלתא כו'. וע' מכות (ד' יא) מה קדם שמת כ"ג מוליקין עלמותיו כו' איזהו ישיבה שהיא בארץ אחתהו היא אומר זו קבורה. ומוכת דקבורה דוקא מה"ס. וע' גדה (ד' נז) ובפרש"י ד"ה לא הסיג דמוקי בספרי בזמור קברי אבותיו, וע' כתובות (דף פד) משום פגם משפחה כו' ובז"ב (דף ק"ב) מוכיח דירכ"ב מה"ס דאל"כ נמלא קבור בקבר שאינו שלו וע' יבמות (סג) ז"ב (גח) שבת (קנב). וא"כ חיפוק דאסור לשורפו ולנחמו כו' ול"ע. וע' ש"כ סי' ס"ד ס"ק י"א שאין לטערה דשמא באתו הס' יאל דס הנפש. ולכא'ו כיון דטעמא משום בזיונא הא בזיון גדול הקבורה מלוכלכת בדם ובלא טערה. ושאיני נפל ונפלט שנה בטערה שיטראה הפלעים יהא ענין כיוול וע' נחלת שבעה ס' נ"ט ובש"כ מסיק שנוהגין לטעור כל יולדת כו'. וי"ל על פי מה שכתוב במדרש רבה בראשית פכ"ב עמ"ס קול דמי אחיך יע"ס דהוי דומיא דכסוי הדס בעפר, ומש"ה חששו שלא יסאר דס הנפש בלא כסוי. ואכתי כיון דקיי"ל בחולין (פו) שאס יש זמים מראס דס חייב לכסוה וע' סוטה (ד' פז טד"ה מציא מים) ממ"ס במכות (ד' ד) דאפי' קורטב יין ניכר בג' לוגין וכ"ס דס דהומק טפי. א"כ אכתי אפשר לטערה זמים גם המקיס המלוכלך בדם. ולא יתבטל זמים כיון שבמעט מים יסאר ניכר מראית דס. והמים ההס ישימו בעפר הקבר או במקום אחר. ובשון הש"ע מהמע רק לענין שקוברין אותן בצנדיהס. ודלעולם מטהרין שלא יקבר בלכלוך הדס כיון דכל טעם קבורה הוי רק משום בזיונא ול"ע. והגה ממ"ס בחולין שס הא קא מנוול מוכח דהא משום לערא ליכא ע' סנהדרין (ד' מה) ז"ב (ד' ח) רעב קשה כו' האי קא מלשער וקשה מניוול וע' ז"ק (ד' נג) וכי ארס מוחל על לערו כו'. ול"ע ממ"ס בזכרות (ד' יח) ובשבת (ד' יג) שמרגיש באזמל. ועכ"פ כסנהרג, ח"ו והקרובין משתדלין שלא ינחמוהו. ועי"ז גורמין לפעמים להעלים הרלח ושלא יענה במשפט בעד מעשהו. שלא כדון הס עושין, וכדקאמר הכא וכו"ה משום איבוד נשמה כו'. וע"ס בז"ב שהירוג קוברין אותו כמו שנמלא כדי להעלות חימה כו'. ופשיעא שמוחל על בזיונו ודניחא ליה שיענה רולחו, ואדרבה יש לסייע לפקדי הממשלה יר"ה לזכר הדבר ולענשו במשפט. סוב ראיתי בח"ס (ח' שלו) שכתב ג"כ דאס היה לפנינו חילה שיש לו מכה כזו ורוליס לנחם המת וילמדו ממנו רפואתו של זה, דקרוז לודאי דמותר [וע' גיטין דף ס"ח א' דאדא דשכבא כו'. וכבר הביאו ממ"ס בערכין דף ז], וע' סי' שמח סעי' ב' ובגליון מהר"ש א"ש סס. וע' בש"מ כתובות (דף מח). ודדוקא לאו כל הימנו שיעבי' אח בזיו כו'. וי"ל דשאני הסת' שאמר בפירוט שלא יקברוהו ינכסיו, וכיון שמלוא על בניו לקיים לואתו (דבשביל זה לא היו בכלל אינו עושה מעשה עמך) וע' ז"מ (דף ס"ב). וא"כ חסוב על היורשין לקברו מנכסיו היפוך לואתו סד"א דאדרבה הוי

שו"ת דברי מלכיאל חלק ה סימן ס

ע"ד שמצאו מת וקברוהו ויש גילוי דעת שנכרי הרגו. ונשאלתי אם מותר להגיש קובלנא לבית המשפט על הנכרי הזה כי עי"ז יגרמו שיוציאו את המת מקברו לבדוק מה היתה סיבת מיתתו ויתנוול המת.

הנה בחולין) דף י"א ע"ב) ילפינן דאזלינן בתר רובא מהורג נפש דדילמא טריפה הוה וכ"ת דבדקינן ליה והא קא מינוול וכ"ת משום איבוד נשמה דהאי נינווליה שמא במקום סייף נקב הוה. ולכאורה קשה דאדרבא משום איבוד נשמה לא ננווליה כי כשלא נבדקנו לא נהרגנו דניחוש שמא טריפה הוה. ודחוק לפרש דאי נימא דלא בדקינן יהא מוכח דאזלינן בתר רובא ונהרגנו בלא בדיקה דאם אסור לנוולו לא שייך לומר שנתיר זה כדי שלא ללמוד דין רוב. וגם לשון איבוד נשמה דחוק והול"ל משום דהוי דיני נפשות. ונראה לפרש דמשום איבוד נשמה של הנרצח שאנו רוצים לנקום דמו מהרוצח שפיר ניחא להנהרג לנוולו. וכידוע שנוח לנפש הנהרג כשהורגים הרוצח ע' מד"ר פ' מסעי וע' גיטין) דף נ"ז) ובמדרש איכה גבי דם זכריה הנביא. וזהו ענין גואל הדם שמצוה עליו לרדוף את הרוצח ע' מכות) ד"ב). שוב ראיתי בנו"ב מ"ת חיו"ד סי' ר"י שנתקשה בסוגיא דחולין הנ"ל וכתב לפרש דכדי שלא נלמוד מהכא דניזיל בתר רובא ננווליה. ולענ"ד הוא דחוק וכמש"ל. אכן כתב שם עוד כיון שהניווול הוא לכבודו דאי לא נבדקנו לא נהרוג הרוצח שפיר בדקינן ליה דכיון שהוא לכבודו אין זה ניווול. הרי מפורש דעתו להלכה כמש"ל ואפשר כוונתו שם לפרש בזה קושיית הש"ס כמש"ל ועכ"פ מבואר דעתו דשרי לנוולו כדי לדון את הרוצח.

ועוי"ל בנ"ד כי אם לא יעוררו משפט על הרוצח יהי דם ישראל ח"ו כהפקר כי יאמרו שאין משפט להורג ישראל והרי מצינו שתיקנו חז"ל בגיטין) דף מ"ה) שלא להבריא השבויין ושלא לפדותם ביתר מדמיהם בשביל תיקון העולם דלא ליגרבו ולייתו שלא יכבידו על שאר השבויים ואף ששבי הוי חשש סכנה כדאיתא בב"ב) דף ט' ע"ב) דבשבי איתא חרב ורעב ודבר ע"ש מ"מ תקנו שלא להצילו בשביל תקנת הכלל וכ"ש הכא שנתיר לנוול המת בשביל תקנת הכלל ואף שיש לחלק בין שוא"ת לקום ועשה. וגם יש לדון שם מצד מאי חזית דדמו של זה סומק טפי מ"מ העיקר נראה דשרי דגם הכא אין לחוש לגנות מועט של זה לעומת חשש נפשות של כלל ישראל. ואף שכתבו הנו"ב סי' ר"י והחת"ס סי' של"ו שאין להתיר לבדוק אברי המת לדעת טיב החולי שמת ממנה כדי שידעו עי"ז איך לרפאות חולי כזה היינו משום דהא אין ודאי שיזדמן להם חולה כזה ואף אם יזדמן אין ודאי שיהי תועלת מבדיקה זו. אבל בנ"ד החשש שיהי קל בעיני העכו"ם להמית ישראל. הוא חשש גדול על כל איש שלפנינו. וכ"כ הח"ס שם שאם יש לפנינו חולה כזה יש לדון להתיר. ועדיין יש לדון שאין לבזות את זה בשביל הצלת נפשות של זה וכדאי' בסנהדרין) דף ע"ה) שלא התירו להציל א"ע בביאת פנויה בשביל פגם משפחה ע"ש וכן איתא בב"מ) דף נ"ט) מוטב שיפיל א"ע לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו. שוב ראיתי בשו"ת בנין ציון סי' ק"ע שכתב באמת שאסור לבדוק מת כדי להציל עי"ז חולה במחלה שמת זה ממנה אף אם החולה לפנינו והביא ראיה מהא דסנהדרין וב"מ שהזכרנו שאסור לבייש חבירו אף במקום הצלת נפש והביא שם דברי הנו"ב וחלק עליו ואת הח"ס לא הביא כלל וחילק שם ג"כ בין שוא"ת לקום ועשה.

אכן לענד"נ דהראיה מחולין) דף י"א) נכונה ומ"ש הב"צ שם דהתם הטעם כדי להציל ב"ד והעדים שלא יהרגו שלא כדין אינו מובן דכיון שדעתו לאסור לבייש בשביל פק"נ א"כ מי התיר לבזותו בשביל הצלה מהריגה שלא כדין. והנראה בזה דהא קיי"ל בסנהדרין) דף ע"ג) שלהציל נפש מחוייב כל אדם להשתדל בגופו ובממונו ואף למ"ד שאסור להציל א"ע בממון חברו מ"מ מוטל על כל אדם להוציא ממון ע"ז רק שהמסוכן אסור לו ליקח להצלתו משל חברו בלי רשותו. ונראה שב"ד יכולים לכופו לתת ממנו להציל נפש וכמו כל עשה ול"ת שכופין ב"ד לקיימו ובעשה קיי"ל בכתובות) דף פ"ו) גבי פריעת ב"ח שמכים אותו עד שת"נ רק דלא נחתינן לנכסיה וקשה הא הכאה יש בה בושת וכדאיתא בב"ק) דכ"ז) והא אף לפקו"נ אסור לבייש וצ"ל דכיון שאינו מקיים מצות התורה הוי אינו עושה מעשה עמך ומותר לבזותו כדאית' בסנהדרין) דף פ"ה) ולפי"ז נראה שכל איש מחוייב למחול על כבודו ואף לבזות א"ע בשביל פקו"נ והרי יותר מזה כתבו הפוסקים בסי' תכ"ו בשם הירושלמי שצריך להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה וע' ב"מ) דף ל' ע"ב) דגבי קבורת מת חייב אף זקן שאינו לפי כבודו ומכ"ש בפק"נ וכן איתא בנדרים) דף מ') דבקו"ח חייב אף גדול אצל קטן ואם אינו רוצה יכולים ב"ד לכופו ע"ז ואף לבזותו וא"כ היכא שע"י בזיון זה ינצל חברו מהסכנה בודאי מותרים לבזותו דהא עדיף בזיון זה שינצל חברו על ידו ממה שיבזוהו בהכאה וכדומה שעדיין לא ינצל חברו עי"ז וא"כ בניווול המת אין לחוש לבזיון קרובים וכבוד הבריות דהא מותר לכופם ע"ז כדי להציל נפש ומותר ע"י רשות ב"ד לעשות כן. אבל לעצמו אסור וכהא דאסור להציל א"ע בממון חברו וכן הא דיפיל עצמו לכבשן וכו' ונשאר רק משום בזיון המת בעצמו דהא המת חפשי מן המצות. אבל כבר כתבנו דניחא לו שע"ז יוכלו להרוג הרוצח ולנקום דמו. ועי"ל דכמו דאמרינן בסנהד' דף מ"ח) שמוחל על זילותא בשביל יורשין וכפירש"י שם דניחא ליה שיתבזה בשבילם ה"ה הכא י"ל דאמדינן דעתו דניחא לאו שיתגלגל זכות ע"י בהצלת נפש וגם כיון דיכול בחייו למחול על כבוד עצמו שלאחר מיתה ואז היה מחוייב במצות ממילא אמרינן דודאי ניחא לו לקיים מצוה זו סמוך למיתתו ומוחל על כבודו כדי להציל עי"ז נפש מישראל. אך זה דחוק ובזה יש מקום להחמיר כדעת הבנין ציון ודלא כהנו"ב והח"ס אבל בנ"ד שהוא לכבודו לנקום דמו וגם דיש בזה הצלה לכלל ישראל ובתוכם גם יורשיו דלגבי יורשיו ניחא ליה שיתבזה כמש"ל נראה דודאי שרי.

והא דאיתא בסנהדרין) דף ע"ה) שלא תבעל לו משום פגם משפחה. הנה בלא"ה קשה דהא ע"כ איירי שהיא מרוצה דאלת"ה למה לא אמרינן משום בושתה והרי מותר לאדם למחול על בזיונו אף שאפשר שע"ז יהי בזיון למשפחתו ג"כ ועמש"כ סי' בזה. ואפשר לומר דהכא הוא מתחייב בנפשו שלא היה לו ליתן עיניו באשה זו עד שיחלה מרוב תאוה וגם עתה י"ל שהיה אפשר לו להתגבר על יצרו רק שלא היה ירא שמים במדריגה זו ולכן אמרו הרופאים שאין לו תקנה עד שתבעל ולאו כל כמיניה שיגרה יצה"ר בנפשו ועי"ז נכוף לחברו לבזות א"ע למלאות תאוותו וכעין זה אמרינן בכתובות) ד"מ) דהיכא דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה אין העשה דוחה ל"ת וע"ש בתו'. וגם דהוי כאבידה מדעת דהא אבידת גופו מרבה הש"ס מקרא דוהשבותו דכתיב גבי השבת ממנו. ואף דבגיטין [דף מ"ו ע"ב] תנן המוכר עצמו לעכו"ם פודין אותו וכן גבי זבין נפשיה ללודאי איתא שם בש"ס שפודין אותו. כבר כתב שם היש"ש דמוכר עצמו לנכרי לשעבוד פודין אותו משום קלקולא אבל אם מכר א"ע להריגה א"צ לפדותו והא דזבין ללודאי איירי שלא ידע שדרכם להרגו ע"ש וכ"נ מפורש ברמב"ם פ"ח מהמ"ע ובש"ע י"ד סי' רנ"ב ס"ו שכתבו

אם מכר עצמו לעכו"ם ושנה ושילש אין פודין אותו ואם בקשו להורגו פודין אותו ולא כתבו הפוסקים מקור הדברים שכתבו ואם בקשו ולא כתבו אם מכר עצמו להריגה ומוכח כמ"ש הי"ש"ש שאם מכר א"ע מתחילה להריגה א"צ לפדותו ולזה כתבו שאם בקשו אח"כ להרגו פודין אותו. ובאמת דין זה מפורש בירושלמי פ"ד דגיטין ה"ט שאם מכר עצמו ללודים אף פעם אחת אין פודין אותו. ועוד איתא שם מעשה באחד שמכר עצמו ללודים אתא עובדא קומי ר' אבהו אמר מה נעשה מפני חייו עשה ומשמע דס"ל לר"א שפודין אותו. אבל ז"א דהיכי מייתי מעשה לסתור. וגם הטעם דמפני חייו למה הוא. ועו"ק דאם מפני חייו א"כ מה תועלת במכירתו ללודים שבודאי לא יחיה. ודוחק לומר שסמך על שאח"כ יפדוהו. ונראה דאיירי כמ"ש הי"ש"ש שלא ידע שהם הורגים והיינו דקאמר ר"א שזה שעשה מפני חייו וחשב שיחיוהו מותר לפדותו. והמה"פ כתב שם דש"ס דילן ס"ל דלקטלא כ"ש דפודין אותו וכ"פ הרמב"ם ולא ראה דברי הי"ש"ש שהזכרנו וכן לא דקדק בלשון הרמב"ם במ"ש ואם בקשו וכמש"ל. ובק"ע כתב שם לחלק בין היה לו כדי חייו או לא. ולע"ד הוא תמוה דלא מצינו חילוק בזה. עכ"פ שמענו שהמאבד א"ע לדעת אין מחוייבים להצילו. ובשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ט"ז כתב שאם פשע בעצמו חייבים לפדותו והביא מהא דגיטין ולא חילק בין שעבוד למיתה. אבל העיקר כהי"ש"ש וכמש"ל. וי"ל שגם המהר"ם ס"ל כן ע"ש. שוב ראיתי שכ"כ במנחת חינוך בהשמטות למצוה רל"ז דהוי כאבידה מדעת. ולפלא שלא הביא הך דגיטין והירושלמי הנ"ל. ובהא דסנהדרין אף שעל ההתחלה י"ל שלא ידע שיוכל להגיע עי"ז לסכנה אבל מ"מ עתה היה יכול להתגבר על יצרו וכנ"ל. ועדיין קשה לפמש"ל בסי' שאדם רשאי לעשות בגופו כ"מ שירצה ואין לו לחוש לפג"מ דדמי להא דזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו דא"כ הכא כשהיא מרוצה מה לנו לפג"מ וצ"ל דהכא לא נתרצתה האשה רק אם יגידו לה ב"ד שבני משפחתה מחוייבים למחול על פגם והיא מחלה רק על פגמה.

והנה לפמש"ל דהכא הוי מתחייב בנפשו צ"ל דהש"ס לא מייתי לה שם לענין דבג"ע יהרג ואל יעבור ורק אגב דאיירי בדינים אלו מייתי עובדא זו אכן בבעה"מ ומלחמות שם מבואר דילפינן מיניה לדיני קידוש השם וכ"ה בשאר פוסקים וצ"ל דס"ל דלא הוי מתחייב בנפשו וא"כ הדרא קושיא לדוכתא מהא דפג"מ. והנראה דהנה הרמב"ם בפ"ה מה' יסוה"ת הביא הטעם דשלא יהו בנות ישראל פרוצות ולא טעם דפג"מ וקשה למה לא פסק כר"פ דאיהו מרא דתלמודא טפי מרב אחא בריה דרב איקא. ונראה דס"ל להרמב"ם דר"פ ס"ל כר"ש בכתובות) דמ"א(דחייש לפג"מ בכה"ג וכ"נ שם דר"פ מפרש לה להא דר"ש ע"ש. ורב אחא בד"ר"א ס"ל כרבנן שם והסברא היא דלר"ש הוי כאלו מבזה בני המשפחה בעצמם וממילא שאסורה לביעל. דאף שב"ד יכולים לכופם למחול על כבודם. אבל כל זה מדעתם ולא שלא מדעתם וכמש"ל דלא נחתינן לנכסי בשביל מ"ע רק כופין אותו עד שיעשה בעצמו. אבל לרבנן דלא הוי כמבזה אותם בעצם רק שממילא נמשך להם איזה בזיון וכשהיא מתרצה למחול על כבודה אין לה להשגיח על כבוד המשפחה וכדאיתא בכתובות שם. וממילא ה"ה הכא יכולים ב"ד להתיר לה זאת ולזה הוצרך ר"א לטעם שלא יהו פרוצות. ולזה פסק הרמב"ם כר"א משום דקיי"ל שם כרבנן דר"ש. וממילא בנ"ד כיון שבארנו דניחא להמת לינוול כדי לנקום דמו. וגם להקרובים אשר לפנינו ניחא להו אין לנו להשגיח על מה שעיי"ז יהי איזה פגם לשאר בני המשפחה וכדשרו רבנן בכתובות שם להאמין לו שפיתה בת פלוני ואין חוששין לפג"מ וההכרח לקצר.

וע' פסחים) דף נ"ו ע"א) שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ופירש"י משום כפרה ומפני קידוש השם כדי שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים. וקשה דאיך הותר לנוולו בשביל תועלת לאחרים. והרע"ב כתב שם משום כפרה כדי שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים. כלל בטעם אחד שמה שיוסרו הרשעים זוהי כפרתו. אבל ברש"י דמשמע שהוא טעם אחר קשה. וצ"ל דניחא לו להתגנות כדי להטיב עי"ז לאחרים וא"כ ה"ה בנ"ד שרי וכמש"ל. אך כבר פירש"י בסנהדרין (דף מ"ז) שהותר לבזותו שלא היה עושה מעשה עמך.

ועוד יש לדון בנ"ד דהא אין עושים הבזיון בידיים רק שעי"ז יוגרם שיפקדו להוציאו מקברו ואין זה אלא גרם בושת. ואף שאח"כ יוכרחו להוציאו בעצמם. הנה אז יהי הברירה בידם שלא להוציאו. והשופטים יצוו לנכרים להוציאו רק הם יוציאוהו לכבודו כדי שיוציאוהו ישראלים. וה"ז דומה למפליג בים אף שעי"ז יצטרך לחלל שבת בשביל פק"נ מ"מ שרי להפליג לכתחילה ע' שבת) דף י"ט) וראשונים שם וע' ריב"ש סי' י"ז י"ח. ואף שאסור לבייש אף ע"י גרם. זהו רק כשמכוין לביישו וכדקיי"ל בב"ק) דף כ"ז) דבושת בעי כוונה עכ"פ להזיק. אבל בנ"ד מגישים הקובלנא כדי לנקום מהרוצח רק שממילא יוגרם שיוציאוהו מקברו ויבדקוהו וכשאין מתכוין לבייש ולא להזיק לא הוי בושת. ואף די"ל דהוי פסיק רישא כי ידוע דלא סגי בלא"ה. נראה דגבי בושת לא שייך זה. וכן מוכח בב"ק) דף כ"ז) דמייתי הש"ס שם דקרא דוקצותה דנתכוין להזיק אף שלא נתכוין לבייש חייב. ופירש"י שם וכ"כ בשטמ"ק שאף שנתכוין להצלת עצמו ולהנאתו ולא להזיק ג"כ חייב והעיקר תלוי שיתכוין לעשות מעשה זה ע"ש. וקשה דלמה לי שיתכוין לעשות מעשה זה תיפוק דהוי פסיק רישא דא"א שלא יתבייש ע"י מעשה זו. ועכצ"ל דסברא דפס"ר לא שייך רק בדבר איסור. אבל לא לענין בושת ורק כשמנתכוין לעשות מעשה זו הו"ל כמביישו בידיים. וממילא בנ"ד אינו עושה מעשה בגופו כלל רק שעי"י הגשת הקובלנא יבואו להוציא מקברו ולבדקו ובזה ודאי אין דין בושת. וגם אינו ודאי שיוציאוהו מקברו דהא אפשר שהרוצח יודה על רציחתו ולא יצטרכו לזה. ולכן נראה ברור שמצוה על גואלי הדם של מת שיעשו משפט על רוצחי נפשו למען לא יזודון עוד.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה יד

וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו.

רמב"ן פרשת וישלח פרק לד פסוק יג

ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי. והרב השיב בספר שופטים) רמב"ם הלכות מלכים פ"ט הי"ד) ואמר שבני נח מצווים על הדינים, והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשש מצות שלהן, ובן נח שעבר על אחת מהן הוא נהרג בסייף, ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו הרי זה הרואה יהרג בסייף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו:

ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם:

ועל דעתי הדין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חבירו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו)סנהדרין נז א(אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו, וכן דרך הגמרא בסנהדרין)נט ב(:

ובירושלמי אמרו בדינין של נח, הטה דינו נהרג, לקח שחד נהרג. בדיני ישראל, כל דין שאתה יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי לברוח ממנו, וכל שאתה יודע שאי אתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו, אבל בדיניהם אף על פי שאתה יודע שאתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו. נראה מכאן שרשאי הגוי לאמר לבעלי הדין איני נזקק לכם, כי תוספת היא בישראל לא תגורו מפני איש)דברים א יז(, אל תכניס דברך מפני איש)סנהדרין ו ב(, וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה עצמו קצין שוטר ומושל לשפוט את אדוניו:

ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלה עריות ועושים כל תועבות השם היו, והכתוב צווח עליהן בכמה מקומות)דברים יב ב(על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וגו', לא תלמד לעשות וכו')שם יח ט(, ובגלוי עריות כי את כל התועבות האל עשו וכו')ויקרא יח כז(, אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין:

סימן ד

מענין מצות תוכחה והפגנות

בס"ד בין המצרים תשל"ז בני ברק

בענין מה שמוחים נגד חילול ש"ק ברחובות עיה"ק בני ברק התעוררו כמה שאלות בין בני הישיבה הצריכים ממש בירור דחוף למעשה ואקוה שכ"ת ישיב לי עליהם וזכות הרבים תלוי' בו לדעת את המעשה אשר יעשון.

(א) האם יש הצדקה ע"פ דין לסגור את הכביש לנסיעה בש"ק או שיש איזה דינא דמלכותא או מיצר שהחזיקו בו רבים.

(ב) האם צריך הוראת חכם בעצם ההליכה להפגנה.

(ג) האם יש מקום למסירות נפש בענין הזה כמו שנהגו אנשי ירושלים שמסרו נפשם למנוע חילול ש"ק בשכונתם.

(ד) האם יש היתר לידות אבנים על שוטרים ושאר פורקי עול המפריעים לסגור הכביש או שרודפים אחרי ישראלים להלקותם או בשעה שמחכים לרדוף. לענין שבת קודש מוקצה חובל מקלקל ולענין בין אדם לחבירו מוזק רכושו וחובל בו ועוד דברים.

(ה) האם מותר לעצור מכונית הנוסעת בש"ק בעירנו או שייך בו דין לפני עור שגורם לו למעט פעולות המנוע ומכבה.

ואקוה שכבודו ישיב לי כי ללא הוראה מפורשת עוברים ח"ו על חשש חילול ש"ק. ישיבת פלפודכה

תשובה

בס"ד יום כ"ה מנ"א התשל"ז

אחרי מבוא הברכה והשלו.

נתקבלו הרבה מכתבים בימים שהייתי עוסק בגמר הדפסת ספרי או נדברו ח"ח והסתחתי דעתי מהם וכעת אני מתחיל להשיב.

(א) אבות העיר יש להם הזכות לסגור רחוב העיר, ויתכן שמצד דין שיש על כל אחד להפריש השני מעבירה יש הזכות לכל אחד לסגור הרחוב אם בזה ימנע לגמרי מן חילול שבת או שלא יחלל שבת בריכוז החרדים. הפרט זה האחרון אינו נוגע למעשה כאן שעדיין לא זכינו לשלטון התורה הבלעדי וכל פעולות כאלו עלול לקבל עונשים לכן אינו מחייב לעשות את זה.

(ב) מצד היסוד של מצות תוכחה אין שום מצוה להוכיח מחללי שבת ופורקי עול כמבואר בסימן תר"ח ס"א בבה"ל, וכיון שיש לנו עסק עכשיו עם בן ישיבה לכן זה נוגע לסדרי הישיבה שרק ראשי הישיבה הם הקובעים הבלעדיים בזה ולכן יש להתיישב אתם גם מה שנוגע להשתתפות בהפגנות.

(ג) אין שום מצוה ממצות תוכחה או מצות מחאה דוחה חשש של פיקוח נפש כמו כל התורה שנדחת מפני פקו"נ. ומה שאתה כותב מאנשי ירושלים, אני לא יודע מזה שההפגנות היו בחשש של פקו"נ, ובדרך כלל ההפגנות של שנים הקודמים הי' להם צורה אחרת כל החשש הי' רק מפני אנשי החוק אבל המחללי שבת עצמם לא הגיבו כלל ועברו בבושת פנים, משא"כ בשנים האחרונות הם רואים בזה מלחמת תרבות וכפיה דתית ומגיבים בחריפות לכן יש בזה בודאי חשש של פקו"נ וגם התוצאות הן ללא תועלת.

(ד) ומה שאתה שואל אודות זריקת אבנים, חלילה לעבור על שום איסור אפילו איסור מוקצה כדי למחות על חילול שבת ואינו מועיל יחוד לאבנים אא"כ מייחדם לשימוש כמו כלים כגון אבן לשבור את האגוזים אבל אינו מועיל יחוד לטלטול כמבואר במ"א סימן ש"ח ס"ק י"ח, ומלבד האיסור מוקצה יש חשש של הריגת או פציעת אדם ויש בזה גם חילול השם וחילול שבת וממילא התוצאות הם הפוכות, ומכאן שיוהירו הגדולים על הקטנים שאין כוונתם כלל לש"ש, ועצם אסיפת קהל גדול אנשים ונשים ולפעמים גם בפריצות ממש זה מוזק מאד גם מבחי' חינוכית.

ה) אודות מה שאתה מסתפק אם שייך איסור לפני עור ומסייע בעוצר מכונית, מבחי' ההלכה יש בזה משום לפני עור או לכה"פ מסייע, וכ"ז לעצור סתם אבל כיון שהמדובר בהפגנות שהמטרה למנוע חילול שבת אף שעכשיו גורם לו יותר חילול שבת הוא בבחי' הלעיטתו לרשע וימות.

אבל זה דוקא אם באמת זה מועיל, אבל מהגסיון אנו רואים שאין זה מועיל ובפרט ההפגנות התמידיות אשר מתרגלים בזה, והשלילה יותר מהחיוב, ויש לנצל כל העצות של דרכי השכנוע במקומות המוסמכים.

ובכלל אינני מבין למה לא נשאלתי בקשר לאיסור ביטול תורה, הלוא יש לגו הלכות ת"ת ויש הבדל בין מצוה חיובית לאינה חיובית, ובין מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים ובין א"א לעשותה ע"י אחרים, כפי הנראה שלא מחזיקים איסור ביטול תורה לאיסור וכל אחד הוא פוסק בזה, דלכאורה הפגנות אפשר לעשות ע"י אחרים לאלו שאין תורתם אומנתם, או כיון דבעצם כולם מחוייבים בת"ת בשעות הפנויות לא שייך בזה אפשר לקיים ע"י אחרים, וא"כ צ"ע הגדר של דין זה דלא יצויר אפשר לעשות ע"י אחרים רק אם אפשר לעשות ע"י אלו שפטורים מת"ת וצ"ע. בכל אופן על אלו שאין תורתם אומנתם כמו בעלי החנויות וכו' עליהם מוטל יותר להשתתף בהפגנות.

ועוד אני במחשבה, כי ידוע שהצעירים הם בעלי מרץ והרגש, אבל יש לדעת שזה מוגבל מאד אם נותנים המרץ וההרגש על דברים טפלים זה גורם לצנן ההתלהבות והמרץ מהדברים העיקריים שבעבורם נברא האדם דהיינו לעליה בתורה ומוסר, ובעיקר במצוות עשה שהם מעלות העליונות כמובא בשע"ת לר"י שער ג' אות י"ו, ומה עם מעלת שמירת השבת המבואר ברמב"ן ואבן עזרא בפר' יתרו כי השבת ניתנה לתורה ולעבודת ד'. ולא רק שהמחללי שבת לא יסעו במקום זה.

ואגב שאנו עסוקין במצות תוכחה ומחאה הנה כבר אמור שאין כאן מצות תוכחה ממש שהרי במחללי שבת אינם בכלל עמיתך, ואינו דומה להמדבר בביהכ"נ או שנכשל חבירו באיסור של ארבע כתות והדומה שיש מצות תוכחה וכל מה שקורין שבת הוא בבחי' אז ע"פ מיט זוייא שרייט מען (כשכואב הלב צועקים) או שלא יסע במקום זה אף שבוה יתכן שנוסע יותר, לכן לסגור הגמרא וללכת לצעוק שבת אין לך שלילי יותר מזה.

וביסוד מצות התוכחה רצוני להעיר הנה עצם המצוה לא הוי מהחוקים שהרי מסורש בתורה לא תשא עליו חטא, ומהו הגדר שבמצוה דאורייתא יש חיוב תוכחה אפי' ברור שלא יקבל, כמבואר שם בשו"ע, ונראה שזה בבחי' ,,ואתה נפשך הצלת" (יחזקאל ל"ג) [מקודם נאמר: ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות] כי החטא, כלומר הטומאה והפגם של החטא של אחד מישראל פוגם באיזה בחי' בכולם, בבחי' כל ישראל ערבים זה לזה.

ולמדתי את זה מדברי רבינו הגדול בחובת הלבבות שער חשבון הנפש חשבון י"ז דכתב בהמשך החשבון וז"ל, ואנחנו חייבים להזהיר מן הרע בשלשה דברים: האחד מהם, בפגיעת היד, כמו שעשה פינחס בדבר זמרי וכזבי. והשנית למחות בדברים כמו שעשה משה באמרו לרשע למה תכה רעך, והשלישי בלב, כמו שאמר דוד עליו השלום שנאתי קהל מרעים וכו' ע"כ. ומה הגדר של מחאה בלב, אלא ודאי הכוונה לבטל החטא שלא יגיע להלב שלו.

ונראה עוד לבאר ע"פ דברי רבי ישראל באגרת המוסר שיש בחי' רוחניות ובחי' גשמיות גם במצות תוכחה יש ב' הבחינות, בחי' גשמיות כמו שנאמר ולא תשא עליו חטא, ואפשר גם מש"כ החוה"ל הנ"ל הוא מבחי' גשמיות להרחיק מלבבו השפעת החטא, ובחי' רוחניות הוא כמוש"כ התומר דבורה (פ"א ד') ,,שהנשמות כלולות יחד" וכשהאחד חוטא פוגם את עצמו

א ז

סימן ד—ה

נדברו

יט

וטוגם חלק אשר לחבירו בו עיי"ש. ובכוח המחאה דוחה השפעה זו, ונראה דמחלל שבת כמו דאינו בכלל מצות תוכחה מפני שאינו בכלל עמיתך, כמו"כ אינו בכלל מצות תוכחה מפני השפעה רוחנית דאע"פ דהוי בכלל ישראל אבל ניתק עצמו משרשי כללות ישראל ואינו בכלל מש"כ התומר דבורה הנ"ל [וכעין דברי חוה"ל הוא בשער התוכחה המיוחס לר"י מופיע בסוף ספר תורת ההסתכלות].

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ד סימן לה

כבוד הרה"ג המפורסם ר"מ מלכה שליט"א, הרב הראשי לאם המושבות פתח תקוה,

את מכתב כת"ר קבלתי בצירוף "מאמר בענין השבת", מו"מ בענין ההפגנות שהפגינו אנשי פ"ת החרדים ע"ד ד', נגד הפרצה הנוראה של פתיחת קולנוע היכל בשבת, דבר שלא העיזו לעשות עד כה. ומסקנת כת"ר "שאינ חייבים ולא רשאים להמשיך ולהפגין בערבי שבתות נגד קולנוע היכל".

טעמו ונימוקו, א. לכל דבר יש גבול גם לתוכחה קיים גבול - עד הכאה - עד נזיפה וכולהו התקיימו, לכן מן הדין פטורים מלהפגין. ב. מצות תוכחה היא רק לעמיתך - שהוא עמך בתו"מ, ומאחר והאנשים מחללים שבת בפרהסיא, אין להוכיחם ואסור להוכיחם, כי בזה אנו מלבים את שנאתם לדת. זאת ועוד, מכיון דהחוטאים הם רבים, אין להוכיחם רק פעם אחת. עכתו"ד.

ברם אנא לא ידענא מה ענין מצות תוכחה לכאן. אטו מטרת ההפגנות היא בשביל קיום מצות תוכחה, אתמהא, הלוא הדבר פשוט כביעתא בכותחא, אילו כל אחד היה פוטר את עצמו בקיום מצות תוכחה, כי אז החנויות, התחבורה וכל בתי הקולנוע וכו' היו פועלים בשבת כמעשיהם בחול, ולא היה נשאר מהשבת ח"ו שריד ופליט. המטרה של ההפגנות היא לעצור את מגיפת התפשטות הריסת השבת, וזה מה שנשאר בידי יראי ד' החרדים על דברו, למחות ולהפגין בעד קדושת השבת.

ומ"ש כת"ר שע"י ההפגנות אנו גורמים חילול שבת, עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין ז"ל בקו"א סי' קמ"ה שאין לחוש לזה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב

אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה. מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה - אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה.

ביאור הלכה סימן תרח סעיף ב ד"ה אבל אם מפורש

ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דבדבר המפורש בתורה חייב למחות דוקא שהוא באקראי אבל אלו הפורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבילות להכעיס כבר יצא מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו וכן איתא בתנא דא"ר פי"ח הוכח תוכיח את עמיתך ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו ע"ש ולענין אוכל נבילות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעיין בדבר:

הפגנות למען יהודי רוסיה

כ"ה, ה' חנוכה תשמ"ח

לשואל אחר

האם ההפגנות שלכם דומות לזו של ר' יהודה בן שמוע וחבריו. ונדקדק בסוגיא מלה במלה, הם התיעצו במטרוניתא אחת שכל גדולי רומי היו מצויין אצלה עכ"ל שהיתה נכריה כמו שפרש"י במסכת שבת דף קכ"ז עמוד ב', וכן סתם מטרוניתא בתלמוד היא נכריה עיין במסכת שבת דף פ"א עמוד ב' ויומא דף פ"ד עמוד א' ובבא מציעא דף פ"ד עמוד ב', ורק במסכת נדרים דף ג' עמוד א' אפשר שהמטרוניתא שם היתה יהודיה לפי מה שכתבו המפרשים שהלוותה לרבי עקיבא והזכירה שם שמים, וכן בירושלמי מסכת סוטה פרק ג' הלכה ד' היתה יהודיה. ויהודה בן שמוע וחבריו התיעצו בה בעצמם ולא שלחו על ידי שליח אף שלא היה זה בכבודם ללכת אליה עיין במסכת שבת דף קי"ד שם ובמסכת קדושין דף ל"ט עמוד ב'. והיא יעצה להפגין ופרש"י צעקו בשווקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם עכ"ל ועיין בערוך ערך פגן וערך בגן, ואמרה בואו והפגינו עכ"ל ולא לכו והפגינו כי דירתה היתה בין הרומאים ולכן אמרה להם לבוא לשכונת הרומאים משכונת היהודים.

אחרי השעורים אצלכם שאלת אודות ההפגנות למען יהודי רוסיה בכלל וההפגנה הגדולה בוואשינגטון שהשתתפת בה בפרט. המקור להפגין הוא במסכת ראש השנה דף י"ט עמוד א' ותענית דף י"ח עמוד א', וז"ל בעשרים ותמניא ביה אתא בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא שגורה המלכות גזרה שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות, מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה, אמרה להם בואו הפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו ולא בני אב אחד אנחנו ולא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה שאתם גוזרים עלינו גזרות קשות וכו' עכ"ל והיא ברייתא במסכת תענית פרק י"ב בקצת שנויים.

הרי שגם בימי הגמרא הפגינו ולכן אין להשגיח במי שכותב שכולן הן נגד התורה, ברם צריך למודעי

לידי סכנה, וגם כדי שיוכלו רבים להפגין כי בלילה הכל פנויים מעבודה וגם הנשים תוכלנה להניח את ילדיהן.

ועתה נשווה בין הפגנת ר' יהודה בן שמוע וחבריו להפגנות שלכם. בזמן הגמרא הפגינו מפני ביטול לימוד תורה ומילה ושבת וגם היום אין להפגין אלא בעד דברים שנפש ישראל תלויה בהם, אכן זה ששים שנה שנאסר ברוסיה ללמוד תורה ברבים וכבר צווחו קמאי על גזרת השמד* וכולהו איתנהו בה כי מאחר שאסרו להכשיר מוהלים הוי כגזרה שלא למול ומאחר שאינם לומדים דת יהודית כיצד ישמרו שבת. ומה שנאמר בברייתא שיחללו שבת עכ"ל אין פרושו שהרומאים הכריחו אותם לקטוף קניא באגמא בשבתא אלא שקבעו סדורי החיים שיהיה אי אפשר לשמור שבת, וכמו שגם בארצות הברית דעכה דת יהודית עד לפני שבעים שנה שאז עברו הגויים לשבוע עבודה של חמשה ימים ושוב לא הוצרכו היהודים לעבוד בשבתות.

ובימי הברייתא הפגינו כדי שישמעו השרים כפרש"י וכן בהפגנות של היום מתאספים במקום פומבי, ורובי המפגינים עושה רושם וההפגנה מתפרסמת על ידי כלי התקשורת ונודעת לשלטונות רוסיה כאילו היתה במקומם ועדיף ממנו כי יותר רגישים לדעת הצבור בעולם, ואפילו אם אינה מועילה כהפגנה במקומם הלא ברוסיה אי אפשר להפגין ואין דנים אפשר מאי אפשר. ולפי מה שכתבתי שר' יהודה בן שמוע וחבריו הפגינו בלילה כדי שלא לבוא לידי סכנה שפיר מפגינים היום בארץ רחוקה, וכן לפי שאר הטעמים שהפגינו בלילה מפני שאז שקט ופנוי מעבודה הוא הדין בארה"ב בימי ראשון. ואף שאתם תובעים לתת ליהודי רוסיה זכות הגירה שאינה ניתנת לשאר עמים ושלא כמו שאמרו בגמרא מה נשתנינו מכל אומה וכו' עכ"ל, על כרחך הנוסח אינו עיקר כמו שכתבתי למעלה, וכי שייך לבקש שויון זכויות ברוסיה והלא מוגעים מכל העמים ללמד דת לילדיהם ואין לך גזרת שמד גדולה מזו, וכל יהודי חייב לברוח מתחת יד שלטון כזה כמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ד', וממילא הייבים לעשות כל טעדיקי להוציא את היהודים משם ובתנאי שיפגינו

* (הג"ה) עיין תשובות איברא סימן קכ"ב.

ואמרה להם להפגין בלילה, ופרש מהרש"א שצעקה ובכיה בלילה יותר נשמעת לרחם עכ"ל וכן דרשו באיכה רבה פרשה א' על הכתוב בכה תבכה בלילה לפי שאין הקול הולך אלא בלילה עכ"ל. ועיין בערוך ערך רבך שהביא נוסח אחר, וז"ל למה בלילה שלא היה קולם הולך ביום משום תרבוכות היום עכ"ל פי' מהירויות היום עיין באבן עזרא בויקרא פרק ו' על הכתוב מרבכת תביאנה והוא מפרוש רב סעדיה גאון על התורה, ולפי זה בלילה לאו דוקא אלא הוא הדין נשמע הקול ביום אם אינם ממהרים בו וכגון שהיום פנוי מעבודה. ומה שסיים המהרש"א בלילה נשמעת לרחם עכ"ל משמע שרק קול בכיה נשמעת בלילה ולא קול אחר, נראה שבא להוסיף את הפרוש השני במדרש שם שלילה מושך עימה קינה עכ"ל, אבל לפרוש הראשון כל צעקה נשמעת בלילה וכן מוכח במסכת בבא קמא דף קי"ד עמוד ב' שמי שנגנב ממנו עמד והפגין בלילה כדי לפרסם הגנבה.

אשר התכנה

ותוכן הפגנת ר' יהודה בן שמוע וחבריו היה שצעקו אי שמים לא אחיכם אנחנו ולא בני אב אחד אנחנו וכו' מה נשתנינו מכל אומה וכו' עכ"ל שפנו לרגשי הדת והצדק, וגם לא בקשו טובה מיוחדת אלא שלא יופלו לרעה, ורק אינו מבואר האם המטרונותא יעצה לאמר כן או שהם בעצמם בחרו את הנוסח והראשון נראה יותר. על כל פנים הנוסח אינו מעכב כי בודאי רק מפני שהרומאים הניחו לשאר דתות לכן אמרו מה נשתנינו וכו' עכ"ל, אבל הגע עצמך אילו הרומאים היו אוסרים גם את שאר הפולחנים להבדיל האם אז היו ר' יהודה בן שמוע וחבריו שותקים. ועוד לע"ד השתדלו אצל השלטונות תחילה כמו במסכת מעילה דף י"ז עמוד א' מי ילך ויבטל הגזרות וכו' עכ"ל כי מי פתי להסתכן לצאת לרחובות אם יכול להעביר את הגזרה בדרך שקטה, ורק כשלא נענו הלכו ונטלו עצה והפגינו. וכיון שכבר השתדלו אצל השלטונות בלא הועיל מה יוסיפו עתה אם יצעקו בודדים ברחובות, אלא בודאי צרפו אתם את רוב בני ישראל שבאותו מקום ואולי אף מן הנשים והטף שקולן נשמע יותר לרחם וזיל בתר טעם ההפגנה, ונרמז בכתוב בכה תבכה בלילה בלשון נקבה, וזהו שאמרו מה נשתנינו מכל אומה עכ"ל כלומר שהפגינו כאומה ולא כבודדים. ומכאן עוד טעם להפגין בלילה דומיא דמחתרת כדי שלא יכירו אותם לאור יום ויבואו

להם דעת ואינם יודעים לשנות ותולים עצמם בדעת גדולים בזמן ובמקום שהללו לא דברו, והרבה קלקולים נובעים מזה.

ומצד שני מה שאומרים קצת רבנים שיש חיוב להפגין משום פדיון שבויים ומשום לא תעמוד על דם רעך אינו נראה לע"ד, כי אין כאן פדיון ויהודי רוסיה אינם בגדר שבויים זולת מי שנמצא בבית הסוהר או במחנה כפייה וגם אינם בסכנת נפשות, ועיין במה שכתבתי בבני בנים [חלק א'] סימן מ"ב עמוד קנ"ד וקנ"ה שחיוב הצלה תלוי בראיית העין ושמן התורה אינו חייב להציל אם שומע בלבד על סכנת חברו בארץ רחוקה. איברא במשלי פרק כ"ד נאמר הצל לקחים למות ומטים להרג אם תחשוך עכ"ל ומובא ברמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח' הלכה י', והמשך הכתוב הוא כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תכן לבות הוא מבין ונצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו עכ"ל הרי שנאמר לא ידענו ולא נאמר לא ראינו ואלמא חייב מדברי קבלה להציל את חברו גם כשרק יודע בסכנה שלו, ומיהו אין זה אלא בלקוחים למות.

ואולם סיום הפסוק במשלי והשיב לאדם כפעלו עכ"ל שייך בכל הטבת אדם לחברו, ואין לך גמילות חסדים יותר מהצלת גופם ונפשם ונפשות ילדי יהודי רוסיה על ידי הוצאתם משם. והוא חיוב עשה מואהבת לרעך כמוך, ועומק כוונת הכתוב הוא שאם תאהב את חברך ותגמול לו חסדים הרי הוא כמוך כי הקב"ה משיב לאדם כפעלו ומה שגמלת לחברך הקב"ה יגמול לך ונמצא שאהבת וגמלת טוב לעצמך וזהו כמוך. ולכן אמרו במסכת עבודה זרה דף י"ז עמוד א' שכל העוסק בתורה בלבד ואינו עוסק בגמילות חסדים דומה כמי שאין לו אלוה עכ"ל ודייקו לאמר שדומה כאילו דוקא לו אין אלוה, כי מראה שאינו מאמין שעל ידי גמילות חסדים מטיב לעצמו ונמצא כופר שהקב"ה משיב לו כפעלו. ואשריכם שאתם עוסקים במצוה זו ותחזקנה ידי כל המסייעים.

יהודה הרצל הנקץ

בדרך צעקה ובקשה כמו שעשו בברייתא ולא על ידי התגרות ואיומים. ויש להתיעץ במומחים ואפילו במומחים נכרים כמו שנטלו עצה מהמטרוניתא, וגם יהיה על פי דעת גדולים ובתנאי שהגדולים עצמם יתיעצו במומחים כמו שעשו ר' יהודה בן שמוע וחבריו.

ומה ששאלת על שאחד מארגוני הרבנים בארצות הברית פרסם איסור להפגין בשם הגר"מ פיינשטיין ז"ל ואילו ארגון רבנים אחר תמך בהפגנה לפי מה שאמר להם בשעתו הגרי"ד סולובייצ'יק שליט"א, הנה לע"ד כיון שענין ההפגנות נלמד מהגמרא ורק צריך לבדוק לפני כל הפגנה האם תצמח ממנה תועלת או לא כמו שכתבתי, לכן הוא ענין במציאות ואין סומכים על מה שאמרו בו לפני עשר שנים כי הרבה נשתנה מאז. כל שכן לפי דבריך ששאלת את הגר"מ פ' ז"ל בשנת תשמ"א ואמר לך שאינו אוסר להפגין וכן שמעתי מחתנו שליט"א שחמיו לא היה אוסר היום, ולכן אף שאין בדברים אלה כדי לפרסם היתר בשמו אבל גם לא שייך לפרסם איסור בשמו. ועוד ששאלת את הגר"י קאמינצקי ז"ל ולדבריך אמר לך שהתנגד להפגנות בעבר לפי מה שהכיר את רוסיה מלפני שנים אבל אם נשתנו הענינים שוב אינו אוסר. וידוע שגם הגמ"ז וצלה"ה תמיד התנגד להפגנות, אבל שוברו בצדו שאמר שבעניני מציאות אי אפשר לסמוך על דברי הגדולים שבעבר כי המציאות משתנית ואילו היו חיים היום שמא היו אומרים אחרת*. ובאמת הגדולים יודעים לשנות את דעתם אבל הקטנים אין

* (הג"ה) ונתן דוגמה ממה שנכתב בסוף ספר קובץ הערות נגד הקמת מדינה. והגמ"ז וצלה"ה התנגד בכל תוקף להקמת המדינה כי אמר שתפרוץ מלחמה וייהרגו יהודים, ואולם אחרי הקמתה נלחם באלה שהפגינו נגדה בפני הגויים ומאותה סבה שאם היהודים לא יתמכו במדינה שוב תפרוץ מלחמה וייהרגו יהודים, והמשתדל לספות ביד אומות העולם הריהו מוסר גמור ורודף כלל ישראל עכ"ל עיין תשובות איברא סימן ק"ו וק"ט.

Rabbi Chaim Tzvi Senter

To see Reb Moshe Malka about הפגנות [click here](#)

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ד סימן לה

כבוד הרה"ג המפורסם ר"מ מלכה שליט"א, הרב הראשי לאם המושבות פתח תקוה,

אשר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם, יסדוה אנשי חסד יראי אלקים.

ברכה ושלו' רב,

את מכתב כת"ר קבלתי בצירוף "מאמר בענין השבת", מו"מ בענין ההפגנות שהפגינו אנשי פ"ת החרדים ע"ד ד', נגד הפרצה הנוראה של פתיחת קולנוע היכל בשבת, דבר שלא העיזו לעשות עד כה. ומסקנת כת"ר "שאינ חייבים ולא רשאים להמשיך ולהפגין בערבי שבתות נגד קולנוע היכל".

טעמו ונימוקו, א. לכל דבר יש גבול גם לתוכחה קיים גבול - עד הכאה - עד נזיפה וכולוה התקיימו, לכן מן הדין פטורים מלהפגין.

ב. מצות תוכחה היא רק לעמיתך - שהוא עמך בתו"מ, ומאחר והאנשים מחללים שבת בפרהסיא, אין להוכיחם ואסור להוכיחם, כי בזה אנו מלבים את שנאתם לדת. זאת ועוד, מכיון דהחוטאים הם רבים, אין להוכיחם רק פעם אחת. עכתו"ד.

ברם אנא לא ידענא מה ענין מצות תוכחה לכאן. אטו מטרת ההפגנות היא בשביל קיום מצות תוכחה, אתמהה, הלוא הדבר פשוט כביעתא בכותחא, אילו כל אחד היה פוטר את עצמו בקיום מצות תוכחה, כי אז החנויות, התחבורה וכל בתי הקולנוע וכו' היו פועלים בשבת כמעשיהם בחול, ולא היה נשאר מהשבת ח"ו שריד ופליט. המטרה של ההפגנות היא לעצור את מגיפת התפשטות הריסת השבת, וזה מה שנשאר בידי יראי ד' החרדים על דברו, למחות ולהפגין בעד קדושת השבת.

ומ"ש כת"ר שע"י ההפגנות אנו גורמים חילול שבת, עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין ז"ל בקו"א סי' קמ"ה שאין לחוש לזה, ואכמ"ל.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יא עמוד א

א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה: בלעם, ואיוב, ויתרו, בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורין, יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית וכו'.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נד עמוד ב – דף נה עמוד א

רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו, בכוליה דסדר מועד, כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן. כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו - נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא נתפסו על כולי עלמא. כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו – זקנים מה חטאו? אלא, אימא: על זקנים שלא מיחו בשרים.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה יד

וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, וכן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו.

Rabbi Warren Goldstein

מסכת אבות פרק ג משנה ד

הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר בצלם אלהים עשה את האדם.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לז עמוד א

לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך.

חידושי אגדות למהר"ל שבת דף קכז עמוד א

גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש. פירוש הכנסת אורחים לכבוד האדם האורח שהוא נברא בצלם אלקים, ודבר זה נחשב ענין אלקי כמו מי שהוא משכים לבית המדרש לתורה שהיא אלקית [ובמשנה] אבות פ"ו) קאמר חביב האדם שנברא בצלם אלקים, חביבים ישראל שנתן להם כלי חמדה, אלו שניהם שוים] (כי נחשב גם כן דבר זה מה שהוא מכניס אורחים הוא האדם שנברא בצלם אלקים כמו מי שמשכים לבית המדרש). וקאמר רב דימי יותר מהשכמת בית המדרש כי הכנסת אורחים זהו עצמו כבוד אלקים להכניס האדם לביתו ולכבד אותו שנברא בדמות ובצלם, [ודבר זה נחשב כבוד השכינה והוא יותר מן התורה שהרי התנא מקדים חבוב זה שהאדם נברא בצלם אלקים למה שנתן להם כלי חמדה], ודע לך דוקא להכניס אורחים קאמר שפנים חדשות באו וכאשר פנים חדשות הנה זהו כבוד צלם אלקים כאשר באו אליו פנים חדשות והוא מכבד אותו, אבל אינם פנים חדשות לא קאמר.

ורב יהודה אמר גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, וכל זה מטעם אשר אמרנו כי האדם נברא בצלם יוצרו, ואלו הקבלת פני שכינה אין זה כבוד שכינה, כי לא יראני וחי, ואין דבר זה כמו הכנסת אורחים שהוא מכבד האדם כאשר באו אליו פנים חדשות, וחביב עליו האדם שנברא בצלם אלקים כאשר נראה אליו [והוא מתחבר לגמרי אל צלם אלקים הזה], והוא יותר מקבלת שכינה [כי אין חבור אל השכינה]. ויש לך להבין דברים אלו מאוד ההפרש שיש בין הכנסת אורחים והקבלת פני שכינה כי אין לכתוב יותר מזה.

תורה תמימה פרשת נח פרק ט פסוק כה

עבד עבדים - ת"ר, כשבאו בני אפריקי לדון עם ישראל, אמרו, ארץ כנען שלנו היא, דכתיב (פ' מסעי) ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון הוא, אמר להם גביהא בן פסיסא, כתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה

נכסים, עבד למי נכסים למי. **ובהערה כג שם** ובב"ר פ' ס"ב איתא במעשה זה במקום בני אפריקי - בני כנען, ונראה עיקר גירסת המדרש, יען כי בב"ר פ' ל"ז איתא בני יפת גומר ומגוג - זו אפריקי, הרי דאפריקי לבני יפת היא וכאן אמר וכנען אבוהון הוא. וע"ע מענין זה לפנינו בפ' בא בפסוק ומושב בני ישראל (י"ב מ'):

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד א

כדתינא, ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.

תורה תמימה פרשת קדושים פרק כה הערה פג

דבר פשוט הוא דאיירי בעובדי אלילים בימים הקדמונים שלא היו מאמינים ביחוד השם ומרוב פראותם נדמו לפריצי חיות והיו מזיקים לחברת האדם וקניניו ולישוב העולם וסדרו, וכמש"כ הרמב"ם בפיהמ"ש ב"ק פ"ד בהא דשור של ישראל שנגח לשור של עובד כוכבים פטור וז"ל, ואל יקשה בעיניך דבר זה דפטור כמו שלא יקשה בעיניך שחיטת הבהמות ואף על פי שלא חטאו, יען כי מי שאין בו שלמות המדות האנושיות אינו בכלל האדם על על האמת, ותכלית מציאותו לצורך האדם, עכ"ל. וכל הדברים האלה מורים על כלליות הענין שסובב והולך על העמים הפראים בימים הקדמונים שלא היו מן הישוב כלל, ואשר במדינותינו בזה"ז אינם נמצאים כלל, והרחבנו הדבור בזה בפ' משכטים בפסוק וכי יגח שור איש את שור רעהו, יעו"ש. וראויים הדברים להצטרף לכאן. ולפי"ז יהיה גם כונת הדרשה כאן לעמיתך אתה מחזיר וכו', ר"ל לעמיתך שיש לו כמוך דינים ומשפטים ישרים בין אדם לחבירו, יצאו עובדי כוכבים כאלה שאין להם דינים ומשפטים ישרים, והם אלה העובדי אלילים הפראים שזכרנו, והענין מבואר. ובנוגע לאזהרה מרובה ותוכחה נמרצה מרבתינו באיסור אונאה והטעה לכל איש מכל אומה ולשון, עיין בפיהמ"ש להרמב"ם פי"ז מ"ב דכלים איך קרא תגר על אלה האנשים החוטאים המרמים ומאנים לכל אדם ודבריו חוצבים להבות אש לכבוד ה' והתורה וישראל, וסיים וז"ל, ואלו הרעות כולן השי"ת מתעב אותן ומתעב עושיהן, הרי הוא אומר כי תועבת ה' כל עושה עול, עכ"ל. וכמה מרבתינו האחרונים הוכיחו בקול עז ונמרץ על עול מגונה זה, ולי מה יקרים וחביבים דברי גדול אחד מן האחרונים בענין זה, **והוא בס' באר הגולה לחו"מ ריש סי' שמ"ח וז"ל, ואני כותב זאת לדורות שראיתי מי שגדלו והעשירו מן טעות שהטעו את הגוים ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה, ורבים אשר קדשו ה' והחזירו טעות הגוים בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו**

והניחו יתרום לעולליהם, עכ"ל, ועל דברים נאמנים אלה נאמר שפתיים ישק משיב דברים נכוחים. וביותר נכבדים דברים אלה להיודע קורות חיי הנאון בעל באה"ג וזמן כתיבת דבריו אלה, כי הוא וביתו ועירו ומדינתו היו מטרה לקנאת הריקים סמוך לשנת ת"ח ובדרך פלא נצולו בחייהם וכפי שמעיד הוא עצמו "יצאו כולם בגולה מאין מאומה בידיהם זולת ספר עברונות [לוח השנה] לדעת סדרי הזמנים ויצאו באשר הלכו ותבקע הארץ לקול הגולים" [מהקדמתו הראשונה לס' באה"ג לאו"ח] ובא עד העיר אמשטרדם ושם כתב והדפיס ספרו זה ואמרי נועם אלה, ועם כל אלה הנה כה נאמנה רוחו וישרת לבו לכל הנברא בצלם:

חפץ חיים - ספר המצוות הקצר מצוות עשה מצוה סא

מצות עשה לאהוב את הגר שנאמר (דברים י, יט): "ואהבתם את הגר". וזוהי מצוה נוספת על "ואהבת לרעך כמוך", (שהרי הגר הוא גם כן בכלל ישראל). והקדוש ברוך הוא אוהב את הגר, דכתיב (שם שם, יח): "ואהב גר לתת לו לחם ושמלה", ונאמר (שמות כג, טו): "ואתם ידעתם את נפש הגר", ופירוש "גר" כאן, הוא: שבא מארץ אחרת ומעיר אחרת לגור אתנו, ומכל שכן גר שנתגייר. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות.

העמק דבר פרשת קדושים פרק יט פסוק לד

כי גרים הייתם וגו'. והייתם מבקשים אז להיות כאזרחי מצרים, הכי נמי תתנהגו עם הגרים להיות אזרח בארצכם:

רמב"ן פרשת כי תצא פרק כב פסוק ו

כי יקרא קן צפור לפניך - גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח). כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אף על פי שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא:

וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בבנו ואותו, אבל הכל הרחקה. ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר. ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים (ברכות לג ב) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברא השניה שיהיה בכל המצות טעם. והוקשה עליו עוד מה שמצא בב"ר (מד א) וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר (משלי ל ה) כל אמרת אלוה צרופה:

זוה הענין שגזר הרב במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכן מאת המצוה בהן יתברך. וכבר ארז"ל (סנהדרין כא ב) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ודרשו (פסחים ק"ט א) ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שכסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה. וכבר דרשו בפרה אדומה (במדב"ר י"ט ג ד), שאמר שלמה על הכל עמדתו, ופרשה של פרה אדומה חקרתו ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז כג), ואמר ר' יוסי בר' חנינא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה אבל לאחרים חקה, דכתיב (זכריה יד ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון, יקפאון כתיב, דברים המכוסים מכס בעולם הזה עתידין להיות צפויים לעולם הבא, כהדין סמיא דצפי, דכתיב (ישעיה מב טז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו, וכתוב (שם) אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים, שכבר עשיתים לר' עקיבא. הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עורון בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן:

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתי ענין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם. וזהו "לצרף בהן", שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכור תמיד:

ולשון זו האגדה עצמה הוזכרה בילמדנו (תנחומא שמיני ח) בפרשת זאת החיה, וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו, או מה איכפת לו בין אוכל טהורות או אוכל טמאות, אם חכמת חכמת לך (משלי ט יב), הא לא נתנו המצות אלא לצרף את הבריות, שנאמר (תהלים יב ז) אמרות ה' אמרות טהורות, ונאמר כל אמרת אלוה צרופה, למה, שיהא מגין עליך. הנה מפורש בכאן שלא באו לומר אלא שאין התועלת אליו יתעלה שיצטרך לאורה כמחושב מן המנורה, ושיצטרך למאכל הקרבנות וריח הקטרת, כנראה מפשוטיהם. ואפילו הזכר לנפלאותיו שעשה שצוה לעשות לזכר ליציאת מצרים ומעשה בראשית, אין התועלת לו, רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד שנהיה ראויים להיות מגן עלינו, כי כבודנו וספרנו בנפלאותיו מאפס ותוהו נחשבו לו:

קונטרס למען השבת

דן בדבר הפגנות המחאה של יהודים שומרי שבת, נגד פרצות בחומת השבת, הנעשות ברשות הרבים. ההפגנות מטבען גורמות לתוספת חילולי שבת בשעת קיומן. אם יש בהן קום עשה או שב ואל תעשה והעדרן עדיף מקיומן.

דיון מעמיק בסוגיא עפ"י מקורות ההלכה וכלליה, ומשא ומתן הלכתי עם עמיתי הרבנים.

1978

מאת הצב"י משה מלכה הי"ו

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה והשיב משה מלכה, משה בן יחיאל עמוד מס': 23 הודפס ע"י אוצר החכמה

תוכן העניינים - למען השבת

- א. פסק השולל הפגנות בשבת כי הן מרבות חילול שבת - 12-3
הקדמה 3, הרקע 6, מצות תוכחה עד היכן 7, ההפרש בתוכחה, בין יחיד לרבים 8, תוכחה -
מצוה שבין אדם לחברו 9, בפקרים לא שייך תוכחה 10, ההפגנות מגבירות חילול שבת 11,
המסקנה שלילת ההפגנות.
- ב. תמיכה ועידוד בפסק מהרה"ג וראב"ד שליט"א: 28-13
הרב יוסף קאפח 13, הרב יוסף שרביט 14, הרב חיים דוד הלוי 19, הרב דוד שלוש 22, הרבנים
ר' אליהו כץ ור' מישאל דהאן 27.
- ג. הרה"ג אשר השיגו על הפסק ותגובת המחבר: 36-28
הרב יוסף שלום אלישיב 28, הרב שמחה הכהן קוק 31.
- ד. פסק שני בו סותר את ההשגות עליו ומחזק המחבר את דבריו 47-37
התוכחה אינה מצוה חיובית אלא קיומית 37, דבר שאינו נשמע 38, גם למניעת חילול השם די
במחאה חד פעמים, כשאינו ידונו תקיפה, אין מצות תוכחה 40, תוכחה מטעם ערבות 41,
מוטב שיהיו שוגגים בדבר המפורש בתורה 42, תוכחה מדין לא תעמוד על דם רעיק, תוכחה
לחילונים 43, אין לחילונים דין תינוק שנשבה 45, תוכחה המביאה לידי מכשול 46, בהפגנות
נגד חילול שבת ההמוניים פקעה מצות תוכחה 47.
- ה. תגובות מהרה"ג בעיתונות הדתית בעד הפסק: 52-48
הרב בנימין יהושע זילבר 48, הרב אליהו שלזינגר 49, הרב אליהו בקשי דורון 50 ועוד.

הקדמה

אשרי אנוש יעשה זאת, ובן אדם יחזיק
בה, שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות
כל רע, (ישעיה כו, ב)

פסוק זה, נתחבטו בו כל מפרשי התנ"ך: "אשרי אנוש יעשה זאת", קאי אמנם על שמירת השבת, הבאה אח"כ, אך הכפל הבא בפסוק, אינו מובן, כל שומר שבת, בודאי אינו מחללו, כי אם הוא מחללו, איי שומרו. גם התוספת הבאה בכתוב... "שומר ידו מעשות כל רע" גורעת מעיקר השבת, כוונת הנביא, לשבח שמירת השבת כשלעצמה, שהיא מאשרת את האדם ואם אתה מטיל עליה תנאי של "שומר ידו מעשות כל רע" תו אין לה שום חשיבות, שכן אדם השומר עצמו מעשות כל רע, צדיק הוא ומאושר הוא ממילא? ולא עוד אלא שזה מתנגד לדברי הגמרא (שבת קי"ח, א') "כל השומר שבת כהלכתו, אפילו עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו". ואין לך עושה רע יותר מעובד ע"ז, ואף על פי כן מוחלין לו?

בימי חורפי שמעתי מפי אי קדוש מדבר הרי"מ זצ"ל שבא מעשה לידו, באשה שהתלוונה נגד בעלה שכל שבת ושבת מתעצבן ומתרגז, הופך השולחן ושובר כל הכלים שעליו, וכל המשפחה יושבת בתענית כל השבת. ורק במוצי"ש כשהוא מעשן סיגריה ומתחרט, מבקש סליחה מאשתו ולמחר קונה כל הכלים ששבר, וכך חוזר חלילה כל שבוע. הזמין אותו הרב ושאל אותו למה אתה עושה כן? השיב בשבת איני מעשן, ואני מתעצבן, ולא יודע מה שאני עושה, ענה לו הרב ז"ל. הכתוב אומר: אשרי אנוש יעשה זאת... שומר שבת מחללו, אשריך שאתה שומר שבת, ואינך מחללו על ידי העישון, אבל צריך גם שתשמור ידיך מעשות כל רע לאשתך ולבניך להשאירם ברעב ביום השבת, צריך שלא תכעוס ולא לשבור כלים בחמתך, שכן כל המשבר כלים בחמתו כאילו עובד ע"ז (שבת קה' ע"ב). אתה נזהר מלחלל שבת, אך אתה נכשל בעון ע"ז, שהוא חמור מאד. הבן אדם קבל את דברי הרב בהבנה מלאה, ומאז והלאה נזהר מלכעוס בשבת.

גם החטא, ונפתחה פרשה חדשה בעירנו אם המושבות, פרשת חלול שבת בקולנוע "היכל". עיר זו, אשר מאכסנת בתוכה מסולתה ומשמנה של היהדות הדתית, ואשר

היא קרובה ברוח ובמקום לשכנתה בני-ברק, נהפכו עליה היוצרות, ובמקום השקט והשלום ששררו ברחובותיה, נקלעה לתוך קלחת רותחת של הפגנות בעד ונגד השבת. אלה מזה צועקים ונאבקים מתוך כאב לב על השבת המתחלל לעיני כל עובר, וכנגדם החילוניים, צורחים וצוחקים משמחה. כך שהפרשה הסעירה את הרוחות, והחרידה את הלבבות בארץ ובגולה, והיא ממשיכה להכות גלים בארצות תבל. כל ערב שבת עוזבים אזרחים את בתיהם ויוצאים לרחובות העיר, מי להפגין נגד חלול שבת באולם היכל, ומי להשתעשע ולהתבדר ולעשן סיגריות בזה אחר זה, להכעיס. צעקות מחאה, פלחו את האויר, נאומים חוצבי להבות נאמרו ע"י רבני העיר, ילדים צועדים ברחובות וצועקים "עוצו עצה ותופר". נקראו עצרות העם, נשמעו תפלות תחת אויר השמים, ניתנו שיעורי תורה לאברכי הכולל על המדרכות, בשערי העיריה. הועמדה משמרת מחאה מעשרים וארבע שעות מול בנין העיריה, הופיעו מודעות ענק במקומות ציבוריים המביעים כאב וזעם נגד קדושת השבת המתחללת לעיני כל עובר. אך הכל התנפץ לקיר אטום, כל הצעקות והמחאות נפלו על אזנים אטומות, שום דבר לא הועיל לרכך את לבם הערל, של כל אותם אנשים אשר החליטו להקדיש מלחמת חורמה נגד השבת. שום תגובה לא הצליחה להשפיע בכל שהוא על לבות האבן של חברי מועצת העיריה, אשר עמדו כעמוד ברזל מול התנגדותם של אזרחי העיר למתרחש בין כותלי קול-נוע היכל.

הפרשה התחילה, כאשר הצליחה מועצת העיריה להרכיב קואליציה חדשה ללא שיתוף החזית הדתית, כך נפתחה הדרך בפניה לפלוש אל תוך השטח הדתי ולעשות בו כרצונה ללא מפריע. תחילה יזמו לחבל בחוקי העזר האוסרים להפעיל מקומות בידור בשבת. למשמע הדברים הזדעזענו ובקשנו ישיבה דחופה עם ראש העיר, שלש שעות ארכה הישיבה בהשתתפות חברי הרבנות הראשית פ"ת, נשיא ח"ק וחשובי הקהל. הויכוח נסב סביב פתיחת קולנוע היכל בשבתות, כל מאמצינו וכל טענותינו להוכיח לו שהדבר מסוכן מאוד, והוא יביא לידי פירוד הלבבות ולמלחמת תרבות, יפלג אזרחי פתח-תקוה לשתי מחנות עוינות זו את זו, ואויבות אשה את רעותה, והוא באחת להמציא מקום בידור לחילוניים הדורשים את זה.

אותה ישיבה נסתיימה ללא תוצאות, אחרי יומיים התכנסה המועצה לישיבתה השבועית, כשעל סדר יומה הענקת סמכות לראש העיר לבטל חוקי עזר. הזדעזענו עוד פעם ונכנסנו אל תוך הישיבה עצמה, פנינו אל חברי המועצה, אנא אחים יקרים! חוסו על כבוד השבת ואל תפגעו בקדושתה, השבת שמרה עלינו בגלות, עלינו לשמור עליה בארצנו. ראש העיר הבטיח לדחות את ההחלטה לישיבה אחרת, בינתיים ההמון הקים רעש, וכנראה נפגעו חברי המועצה והחליטו לקיים הדיון, וכולם הרימו ידיהם לטובת ראש העיר, פרט לחזית הדתית, ואז התחיל מאבק.

והשיב משה

שלשים ושלש שבתות רצופות, יצאו אלפי יהודים לרחבת בית הכנסת הגדול, ומשם למול קולנוע היכל. שם חיכתה להם המשטרה על קציניה וניידותיה, כשהיא מצויידת במקלות ובטרנזיסטורים עם סיגריות בפה להכעיס ולהרגיז. צוותי הטלויזיה ממוקמים במקומות גבוהים, מקליטים כל רחשוש ומצלמים כל נראה. גם מקומם של חברי-כנסת, מיסודם של השרידים והאלונים לא נעדר. המשטרה סגרה על רחבת ההיכל, אך ההמון ניסה לפרוץ את ההסגר, ונתקל במקלות המשטרה. לא פעם נעצרו הרבה אנשים, לאט לאט, הפך המופע בעיני סוג מסויים של אנשים, למופע בידור לשעשוע. והאספסוף התחיל להתכנס סביב המדורה, ועשן הסיגריות מגיע ללב השמים, ומכל הסביבה מגיעים המונים על רכבם ועל אופנועיהם.

ההיכל מבפנים, לא היה מסוגל למשוך אל תוכו צופים... כולו היה מיושן ומרופט, וכל כולו אומר זוהמא, לכלוך, וכל מי שמכבד את עצמו לא יבקר בו. פרט לכמה תריסרים ילדים, לא היו מבקרים שמה. ולפי הנשמע, גם אותם ילדים, מקבלים כרטיסים חינם. ואילו ההיכל מבחוץ, כל אותם שבאו לראות ולהראות, הם רואים סרט שלא ראו כמותו מעולם, ובלי כסף. הקצינים סובבים בשטח עם טרנזיסטור ביד ומדווחים למרכז על כל רגע, וההמון מתכתש עם השוטרים. חברי כנסת מתריסים ומגדפים את הדת יחד עם הדתיים, צוותי הטלויזיה מקליטים ומצלמים את ריקוד המפגינים, והאספסוף צוהל ושמח לנצחונם של החילונים. האם יש לך סרט חשוב מזה? נוסף לזה, היו לפעמים קבוצות חילוניות שבאו להפגין נגד המפגינים, ורק בדרך נס לא היו התנגשויות, והמשטרה פזרה את כולם.

כאמור ל"ג שבתות רצופות, המתה רחבת ה"היכל" מאדם. אנשים ונשים, זקנים ונערים, דתיים וחילונים, וסתם עמך שבאו להתבדר. קציני משטרה ומשמר הגבול, כולם חברו יחדיו ובאו לראות את ה"היכל" העלוב, אשר מראהו מעורר סלידה. אם עד אז לא נודע על קיומו, עכשיו קנה לו שם עולמי, ומקצות המדינה באים להזין את עיניהם מחלולי שבת המתנהלים בקרבו.

הבעלים ראו בכל זה תקוה טובה לעתידו של היכלם, תעמולה עולמית כזאת, זכתה למשוך רבבות אנשים אל תוך ה"היכל", אם רק ישוכלל וישופץ ויהיה ראוי לשמו. עמדו וחפשו ומצאו חברה ענקית בעלת שם עולמי, אשר הסכימה לאמץ את ההיכל. הם השקיעו בו מליוני דולרים, הפשיטו מעליו את בלויי הסחבות, והלבישוהו מחלצות. הכניסו לתוכו ממיטב המכשירים המודרניים, ובמקום אולם א', הקימו בתוכו שלשה אולמות. כך הפך לפי השמועה, לקולנוע היותר מפואר במדינה, והתפוסה שלו גודלת והולכת מיום ליום. וכל אותם שראו אותו בנוולו, באם לראות בתפארתו, אם מתוך סקרנות ואם מתוך שמחה לאיד הדתיים. הוא פועל ביום ובלילה, בשבתות ובמועדים, מתוך הפרה חמורה של צו בית המשפט ועבירה על חוקי המדינה האוסרים

והשיב משה

עבודה ביום השבת.

ביום הפתיחה, קראנו לעצרת עם-רבתי בבית הכנסת הגדול בהשתתפות הראשון-לציון הרמ"א שליט"א, נשמעו נאומו מחאה מפי רבנים, נאמרו סליחות עם ויעבור, ותקיעות בשופרות, והכל היה ללא הועיל. ההצגות בשבת נמשכות וחלול שבת גודל והולך, אז אמרתי בדעתי עד מתי יהיה זה לנו למוקש? עד מתי נפריע את מנוחת התושבים על חנם? ואם בזמן שה"היכל" היה במצב גסיסה, והיה נראה שעוד מעט והיה שובק חיים לכל חי, לא הצלחנו לסגור את שערינו בשבת. עכשיו שהבריא ונתרפא, והוא מתנוסס ברוב הוד והדר על אחת כמה וכמה שאין כח בהפגנותנו לפגוע במעמדו כמלא נימא? ועוד בזמן שהיינו מקוים להביאו לידי סגירה, אמרנו נחלל עליו שבת אחת או אפי' הרבה, כדי שישמרו שבתות הרבה. אבל כאשר נוכחנו לדעת שאין שום תקווה להביאו לידי סגירה בשבת, מדוע נמשיך לגייס משטרה ומשמר הגבול וצוותי טלויזיה, יכול על מגן? לכן הפסקתי להשתתף בהפגנות שאין בהם שום תועלת, ולהיות שישנם הרואים בפרישתי זאת, כאילו חלילה, איני מקפיד על חלול שבת, לכן הנני להוכיח שלפי ההלכה הברורה, אסור לקיים הפגנות מעין אלה, הגורמות לחלול שבת יותר המוני ויותר חמור, ואומר בע"ה:

המאמר דלהלן פורסם בכתב עת תחומין ז (תשמ"ו) עמ' 107 113).

א. הרקע

פרשת חלול השבת בעיר פתח-תקוה, הכתה גלים ברחבי העולם. העתונות הארצית התערבה במשרין ובעקיפין. אלה מזה מחייבים, ואלה מזה שוללים. גם בתי משפט פעלו בענין, לרבות בג"ץ, שגם הוא לא עמד מנגד. שלושים ושלוש שבתות, קיימה היהדות החרדית הפתח-תקואית הפגנות סוערות ברחבת העיריה, סביב קולנוע היכל, נקודת התורף, וברחובות הסמוכים. הרבנים השמיעו נאומים חוצבי להבות והביעו מחאות חריפות יחד עם דברי תוכחה, אך הכל נופץ לקיר אטום. כל הצעקות והמחאות לא הועילו כמלא נימה. לא הצלחנו לשנות את המצב לטובת השבת בכל שהוא. להיפך, כמעט כל הצבור החילוני התגייס נגדנו, ועודד את בעלי הקולנוע להמשיך במעשיו, וחזק את ידיהם לשפץ ולשכלל את המקום, כך שימשוך אליו קליינטים רבים. כמובן שההצעה מצאה חן בעיניהם, והחליטו לשפץ את הבנין. אז הפסיקו לחלל שבת, וגם ההפגנות חדלו, ואז נחה שקטה קהילת פתח-תקוה. אך, כידוע, אין שום בטחון שלא יהיה זה שקט שלפני הסערה, ואין מי יערוב שלא יוסיפו להפעיל את הבנין אחרי גמר שיפוצו. וכבר ניתנו רמזים וסימינים שמה שהיה הוא שיהיה, ואז נצטרך עוד פעם לגייס את הקהלה להפגין כמאז.

היות ולא היה לבי שלם גם באותן הפגנות שעברו, ורק מפני השלום הייתי משתתף בהם, לכן אמרתי הבה אבדוק את הבעיה הכאובה הזאת מבחינת ההלכה, ולראות אם אנו חייבים להמשיך ולהפגין נגד מחללי שבתות הללו? האם ההלכה מחייבת אותנו למחות בפני אנשים המחללים שבתות בפרהסיא? האם כדאי להוציא כל הקהלה לרחובות בערבי שבתות ולצעוק "שבת! שבת!" עד חצות ללא שום תועלת? האם אין אנחנו בעצמנו גורמים לחילול שבת ע"י גיוס המשטרה עם ניידותיה, יחד עם צוותי הטלויזיה הבאים מרחוק? וזה אחרי שכל ההפגנות הקודמות, עם כל רבויין והתמדתן, לא הועילו למנוע חלול שבת ולא השפיעו על הצבור החילוני בכל שהוא.

ב. מצות תוכחה עד היכן?

אמת היא, שהננו מצווים ועומדים מבחינת ההלכה להוכיח ולמחות בכל המעז לפגוע בקודשי האומה, ועל אחת כמה וכמה בקדושת השבת. מצות תוכחה אמורה בכתוב: "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז). ואמרו בגמ': "הוכח תוכיח - אפי' מאה פעמים" (ב"מ לא). ואמרו: "כל מי שאפשר למחות באנשי עירו ולא מיחה נתפס על אנשי עירו" (שבת נד). וכתב הרמב"ם: הרואה חבירו שחטא והלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב וכי' שנאמר הוכח תוכיח וכי'. אם קבל מוטב ואם לאו, יוכיחנו פעם אי' ושניה ושלישית וכי' עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע. וכל מי שאפשר בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעון וכי' (הלכות דעות ו, ז).

אלא שלכל דבר יש גבול מסויים, גם לתוכחה ולמחאה קיים גבול, כפי שהגדירה אותו הגמ' עד הכאה ועד קללה. כמו שמובא בערכין (טז, ב) "עד היכן התוכחה? רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד קללה, ורי' יוחנן אמר עד נזיפה". ושלשתן כבר נתקיימו בנו, הוכו המפגינים ע"י המשטרה וסתם חילונים, גם קללות לא מנעו ממנו, ננזפנו ע"י חוגים מסויימים ורבים נעצרו ע"י המשטרה ולא שוחררו אלא בהתערבות ראשי הקהלה. ואין צריך לומר שגם שני הרבנים עצמם, נעצרו ע"י קצין המשטרה. ולכן מטעם זה לבד, אנו פטורים מלמחות ולהפגין להבא, כי כבר יצאנו ידי חובת מחאה ותוכחה.

כתוב בספר חסידים סימן תיג: "כל שיודע שלא יקבלו את דבריו, אין להוכיח... אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו ואם יתכוין להכעיסו יעשה רע וגם יניאם עד שיבוא לידי רע יותר - אין להוכיחו". דבריו הובאו במגן אברהם, סימן תרח סק"ג. ומקורו אפשר שהוא מהתנא דבי אליהו רבה, סוף פרק יח: "הוכח תוכיח את עמיתך - שעמך במצוות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך, שנאמר: "יוסר לך לוקח לו קלון (משלי ט, ז)".

בתנא דבי אליהו רבה שם נאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך, יכול אם יודע אתה שהוא

רשע ושוואך, אין אתה חייב להוכיחו. ובנדון דידן הדבר פשוט שמאחר והאנשים מחללי שבת בפרהסיה, ושוואים הם את הדת ואת הדתיים, ושלא ישמעו אלינו לחזור בהם, לכן אין להוכיחם ואסור להוכיחם, כי בזה אנו מקוממים אותם נגדנו ומלבים את שנאתם לדת וליהדות. כ"כ הביאור הלכה, ס"י תרח ד"ה חייב להוכיחו, ושם הביא דברי הברכי יוסף, שכל שאין ידו תקיפה על העוברים, אין חיוב להוכיחם. ואע"פ שכתב שהסמ"ק חולק עליו, המעיין שם יראה שאין כאן מחלוקת*. ועי"ש בד"ה אבל אם מפורש, שכתב בשם הסמ"ג, שכל שברור לו שלא יקבל אין להוכיחו. וסיים הביאור הלכה, שמסתבר שמה שפסק הרמ"א שבדבר המפורש בתורה חייב למחות, אבל אלו הפורקים עול לגמרי כגון מחללי שבת בפרהסיה ואוכלי נבילות, כבר יצאו מכלל עמידך ואינו מחוייב להוכיחן.

ג. הפרש בין תוכחה ליחיד לתוכחה לרבים

כל הדברים הללו אמורים לענין יחיד החוטא, שכל הרואה אותו חוטא, חייב להוכיחו אפילו מאה פעמים, וכפי האמור לעיל. אבל לגבי רבים החוטאים, כתב הנימוקי יוסף (סוף פרק ששי ביבמות), הוא שיודע שלא ישמעו אליו, לא יוכיח אותם אלא פעם אחת. ודבריו אלה פסקם הרמ"א, באו"ח ס"י תרח ס"ב בהגה, וזה לשונו שם: "ואם יודע שאין דבריו נשמעים, לא יאמר ברבים להוכיחם רק פעם א' לבד, לא ירבה בתוכחות, מאחר שיודע שלא ישמעו לו וכו' וכן מדוקדק מל' הרמב"ם, שכתב: "הרואה חברו שחטא" משמע דלא איירי אלא בחברו יחיד, ואז חייב להוכיחו פעם א' וכו' עד שיכנו, ולא ברבים שחטאו, שלגבי דינם אין להוכיחם רק פעם, שכשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' (יבמות סה, א), כ"כ הסמ"ג (מ"ע יא) שאף לגבי המזיד צריך לשתוק, שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע.

בדידן, הרי מדובר בצבור גדול המחלל שבת בפרהסיה, בעלי קולנוע, אלה הנכנסים לשם לראות את הסרט, העיריה, וחברי כנסת הבאים לעודד את מחלל השבת. וכבר מחינו בהם ל"ג פעמים, והדבר ברור לנו שלא ישמעו אלינו. א"כ אנו פטורים מלמחות בהם, כי בזה מקוממים אותם כנגדנו ומוסיפים לשנוא אותנו, ולכן שב ואל תעשה עדיף. ודרך אגב ראיתי שכתב הר"י גרשוני (בהתורה והמדינה, כרך ט בדף תקנת), וזה לשונו שם: "ובריטב"א שם וכן בנמו"י ז"ל: פירוש לרבים אבל לחברו עד הכאה וכו'. חילוק זה ודאי כוונתו בין רבים שעוברים עבירה לבין יחיד, שאין לומר שהכוונה לחלק בין שמוכיח ברבים, לבין שמוכיח בינו לבין חברו וכו'. אכן בשו"ע של הרב (הל' יוה"כ ס"י תרח), כתב לחלק באופן אחר ז"ל: ומכל מקום לא יוכיחו ברבים אלא פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות ברבים, מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו, ועי"ז אמרו כשם שמצוה וכו'".

ולפענ"ד, לא צדק כלל במה שהוליד מחלוקת בין הנימוקי יוסף והרמ"א, בו בזמן שמקור דינו של הרמ"א הוא מהנמו"י, ואיך יתכן לפרש דבריו היפך ממה שנראה מהם? וז"ל הנמו"י (בסוף פ"ו ביבמות): "ודבר הנשמע למי שמקבל, מצוה להוכיחו, דכתיב הוכח תוכיח אפ"י מאה פעמים. אבל למי שאינו מקבל, מצוה וחובה שלא להוכיחו. והק' ז"ל מהא דאמר"י במס' שבת (נה, א), לוכחינהו מר להנהו דבי ר"ג וכו'. התם שלא הוכיחם כלל, אלא שהיה מכיר בהם שלא ישמעו. ומשום דאולי ישמעו, או משום שלא יהיה להם פתחון פה, היה חייב להוכיחם לפחות פעם אחת". והן הם הדברים שפסק הרמ"א בסי' תרח, וז"ל: "ואם יודע שאין דבריו נשמעים, לא יאמר ברבים להוכיחן, רק פעם אחת. אבל לא ירבה בתוכחות, מאחר שיודע שלא ישמעו אליו. אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו". והלשון ברור ומבואר, דאיירי ברבים שעברו עבירה, ומשבא להוכיחם, לא יוכיחם רק פעם א' ולא יותר. משא"כ יחיד שחטא חייב להוכיחו עד הכאה. ואילו הרב י' גרשוני העתיק לא בדיוק, ושינה הלשון, וז"ל: "ומכל מקום לא יוכיחנו ברבים אלא פעם א', אבל לא ירבה בתוכחות רבים, מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו". ונראה שהרב העתיק עפ"י זכרונו, ובמקום "לא יאמר ברבים להוכיחן" כתב איהו "לא יוכיחנו" דמשמע ליחיד; ובמקום "שיודע שלא ישמעו אליו", כתב איהו "מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו". ומזה יצא לו פ"י אחר בדברי הרמ"א, והוא פלא לשנות דברי הרמ"א ולפרש היפך מקורם. כלל העולה מדברי מכל הנ"ל, שאם החוטאים הם רבים, אין להוכיחם רק פעם אחת, אם הוא יודע שלא ישמעו לדבריו. ואם החוטא יחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו. והנה בנדו"ד, שרבים הם החוטאים, הוכחנו אותם ומחינו בהם ל"ג שבתות, ולא הועלנו כלום, ולא שמעו ולא ישמעו לדברינו כלל. גם קבלנו מכות, קללות ונזיפות, לכן תו אין מקום כלל לשום תוכחה או מחאה נוספת.

ד. תוכחה - מצוה שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו

ומדי יצאתי לחופשי ראיתי מאמר חשוב בענין זה מהרה"ג שי' ישראלי שליט"א (בתורה והמדינה, כרך ט דף קס), שבו דן אם מצות תוכחה היא מצות עשה שבין אדם למקום או שהיא מ"ע שבין אדם לחברו. וכתב שזה מחלוקת הראשונים, יעו"ש. ולפ"ד אני עני נראה שמצוה זו יש בה שני סוגים: הסוג האחד הוא בין אדם לחברו, הוא הנראה מפשטן של הכתובים "לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". ומפרש הרמב"ן: "והנכון בעיני כי הוכיח תוכיח, כמו והוכיח אברהם את אבימלך. ויאמר הכתוב, לא תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחנו: מדוע ככה עשית עמדי. ולא תשא עליו חטא וכו' כי בהוכיחך אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו" (שם יט, יז). וכן פירש

בשבת שם. וזה ודאי מ"ע שבין אדם לחברו, שנצטוינו להוכיח אדם שחטא נגדנו, אולי יתנצל או יתודה, כדי לא לשנוא אותו בלבנו. ואמנם הסוג הב' הוא ממ"ע שבין אדם למקום. והוא כאשר אדם רואה חברו פוגע בכב' הבורא ית"ש ומזלזל במצותיו, אסור לו לעמוד מנגד ולראות חלול שמו ית' ולשתוק. אלא חייב הוא להוכיח את חברו ולהטות אותו לדרך טובה, משום כבודו של מקום. וזה ודאי מ"ע שבין אדם למקום. וכן מפורש בדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' דעות, שחילק את המצוה לשני סוגים. בהלכה ו כתב: "כשיחטא איש לאיש, לא ישטמנו וישתוק, כמו שנאי ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון. אלא מצוה עליו להוכיחו, ולומר לו למה עשית לי כך וכו', שנאמר הוכח תוכיח וכו'". ובהלכה ז כתב: "הרואה חברו שחטא, או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא וכו', שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדבר שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וכו' וכן תמיד חייב להוכיחו עד שיכנו החוטא". הרי שחלק אותם הרב לשתי הלכות, כדי להודיע שזה שייך בין אדם לחברו וזה שייך בין אדם למקום. אף ספר החנוך, חלק אותם לשני סוגים כאשר יראה המעיין שם. ובשניהם חייב האדם להוכיח אפי' מאה פעמים עד שיכנו החוטא, שאז אין תקנה שישוב החוטא מחטאו וממילא שוב אין חיוב להוכיחו כלל, כנ"ל.

ה. לגבי פוקרים לא שייכת תוכחה

עיין להרב ערוך השולחן, בסי' תרח סעיף ז, שכתב וז"ל: "וכל זה (=מה שצריך להוכיח) הוא בשוגגין, אבל אם עוברים במזיד, ובזה לא שייך להודיעם שאסור, שהרי הם יודעים בעצמם, אלא שבמזיד עוברים, על זה אמרו בגמ' בסוף פ"ו דיבמות: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע. וחד אמר שחובה שלא לומר, שנאמר: "אל תוכח לך פן ישנאך". והקשה הנמו"י: הא יש מצות הוכח תוכיח דעיקרו הוא במזיד? ותרץ דודאי פעם אחת חייב להוכיחן אולי ישמעו. ואף אם ברור לו שלא ישמעו, מ"מ כדי שלא יהיה להם פתחון פה, מחוייב להוכיחן ברבים... אבל ליחיד כתי' הוכח תוכיח וכו'. ודע דכל זה בישראל המאמין אלא שיצרו תקפו לעשות, ובזה שייך תוכחה. אבל הפוקרים בדברי חז"ל, באילו אין שייך תוכחה, שהרי הם מינים ואפיקורסים ואין להתווכח אתם". ובסימן קנו (סעיף ט) כתב: "כ"ש עתה שבעוה"ר נתרבה האפיקורסות ואין שייך כלל תוכחה, ואין להתווכח עם פוקר ישראל, דפקר טפי כמ"ש בסנהדרין לח, ב". אתאן לנידון דידן, שהאנשים הללו כופרים בתורה שבכתב ושבע"פ ואינם מאמינים בשם, וההפגנות ההלו אינן משפיעות עליהם כלל. להיפך, הם מגבירים בהם את השנאה לדת ולדתניים, ליהודים וליהדות, ואינם

מועילים אלא לקומם אותם נגדנו, אין כאן שום מקום לא לתוכחה ולא למחאה, כי הם צוחקים עלינו.

ו. ההפגנות מגבירות חילול שבת (לפני עור)

נוסף על כל האמור, הרי ההפגנות הללו שבהם אנו מתכוונים למנוע חלולי שבת, בזה אנו גורמים חלול שבת המוני. שכן המשטרה מגייסת כח אדם בעצם יום השבת, עם ניידות וטרנזיסטורים, לרבות צוותי הטלויזיה על רכבה ואביזריה הממהרת להופיע בשטח, קולטת ומצלמת וחוזרת מיד לאולפן, כדי לשדר בשעות הלילה המאוחרות את כל האירוע. יהודים אשר לא רגילים להפעיל מקלטיהם בשבת, תאבים לדעת מה קרה ואיך עברה ההפגנה, ומפעילים מקלטיהם בשבת. ומי גורם כל אלה? האם לא אנחנו שספקנו חומר לכולם? ולא פעם שמענו מפי מפקד המשטרה תרעומת על אשר גורמים להם להכריח שוטרים לחלל שבת, כדי לבוא להשליט סדר. גם אספסוף מהמנון צובא על מקום המחזה, מעשן לו להכעיס, מצלם ולועג. ומה יצא לנו מזה? שלושים ושלש שבתות הפגנו עד חצות לילה, האם הועלנו למנוע חלול שבת? האם הצלחנו להשפיע על כל אלה הרומסים את השבת? הם יושבים ומתענגים על הכסאות ומביטים בסרט, והמשטרה שומרת עליהם סביב סביב, לבל יעזו מי שהוא חלילה לפגוע בהם. ואנחנו מסביב צועקים "שבת שבת" עד שגרוננו ניחר. וכשהללו גמרו לראות את הסרט, יוצאים להם בראש מורם כמנצחים, ואז המפגינים חוזרים לבתיהם לשלום.

ישנם הטוענים, וכי אנחנו מזמינים את המשטרה? היא באה מעצמה ואין אנחנו אחראים לחלולי שבת שלה. וכל פה יודה שאין טעם לדברים הללו: חדא, כאשר אנו מבקשים מהמשטרה רשיון להפגין, בזה אנחנו כאילו מזמינים אותם לבוא לשמור על הסדר. ואנו בעצמנו מעוניינים בנוכחותם, כדי לשמור שלא יהיו קטטות ומריבות. ועוד, אפילו אם יהיה במקרה שיצאנו להפגין בלי רשיון, עכ"ז החוק מחייב את המשטרה להופיע מיד במקום. אי"כ אנחנו הגורמים להופעתם, אף אם לא הוזמנו על ידינו. ועוד, מי גרע חלול שבת של קולנוע מזה של המשטרה? ואי"כ נהיה צריכים להפגין גם נגד המשטרה, וזה ודאי אבסורד: נזמין את המשטרה להשליט סדר ונפגין נגדם!?

צא ולמד ממה שכתב הר"מ פיינשטיין זצ"ל, באגרותיו חאו"ח סי' צט, שאין להזמין אנשים לבוא להתפלל בשבת בביהכ"ס אם ידוע שיבואו במכוניות. ויש בזה משום מסית, ומשום לפני עור לא תתן מכשול. והשתא ומה התם שאינו מזמין אותם לחלל שבת אלא לבוא להתפלל, אעפ"כ יש בזה משום מסית לחלול שבת ומשום לפני עור וכו', הכא שאנחנו מזמינים אותם ויודעים שהם יחללו את השבת בכל מיני חלולים, לא כל שכן שיש בזה משום מסית ומשום לפני עור וכו? ואין לחלק ולומר, שאני התם

והשיב משה

שמזמינים אותם לבוא להתפלל, לא כן בנדון דידן שאין אנחנו מזמינים אותם אלא הם באים מעצמם. שהרי כבר כתבתי והוכחתי שע"י שאנו דורשים מהם רשיון להפגין, כאילו אנו מזמינים אותם. ואילו לא היו באים, נהיה צריכים להזמין אותם כדי לבוא לשמור על הסדר. ועוד, אפי' תימה שיש לחלק כן, הרי גם בלי הזמנה כתב הרב שם, שאם ידוע שיבואו עם רכב ולא ברגל, נהי שאין בזה משום מסית, אבל יש כאן מיהא לפני עור וכו'.

וע"י להרה"ג הרצ"פ פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים, בספרו הר-צבי (חאו"ח סי' קכה), שנשאל אודות מכונת קצירה, שהסוכנות משאילה אותה רק לשתי מושבות ביחד שישתמשו בה בזה אחר זה, ולאחת אין נותנים. וקרה שלשתי מושבות סמוכות, אחת חרדית ואחת חופשית, הוצעה המכונה. ושאלו מהמושב החרדי, אם מותר להם להשתמש במכונה זו, שכן ע"י כן יתאפשר גם למושב החופשי לקבל אותה ולהפעיל אותה בשבת. ואחרי המשא ומתן בהלכה העלה הרב ז"ל, לאסור מטעם שהחרדי גורם שהחופשי יקבל את המכונה ויפעיל אותה בשבת. ואם התם שאין המושב החרדי מעורב במישרין בענין חילול שבת, אלא שע"י שהוא מקבל המכונה מאפשר למושב החופשי לחלל השבת, אפילו הכי אסר הרב ז"ל, הכא בנדו"ד שאנו מזמינים את המשטרה לבוא ולחלל שבת על אחת כמה וכמה.

ז. מסקנה: לא להפגין בשבת

העולה מכל האמור, שאין אנו חייבים ולא רשאים להמשיך ולהפגין בערבי שבתות נגד קולנוע היכל, מכל מיני הטעמים שהוזכרו לעיל. אם אחרי הפגנות סוערות של שלשים ושלוש שבתות, לא הזדעזעו ולא שמעו אלינו, חזקה שכן ימשיכו הלאה, וממילא אין טעם עוד לשום הפגנה ולא לשום מחאה. ומי שלבו נוקפו, יוכל להפגין ביום חמישי בערב או במוצאי שבת, כך שלא יגרום לחלול שבת המוני ע"י המשטרה והטלוויזיה. כך לא נוסף שמן למדורה, ולא נכבה אש של חילול שבת בנעורת. מי ששבת ביום השביעי וקדש אותו, הוא יתן בלבם של אחינו בני ישראל להכיר בקדושת השבת ולברך אותה, אמן.

הצב"י משה מלכה ס"ט

והשיב משה

הפסק זכה לתהודה רבה בתקשורת הכתובה והמשודרת, הדתית והכללית. להלן נביא ציטוטים ממה שפורסם. את המאמר שכפלתי ושלחתי לחברי הרבנים, וכולם אשרו את דברי ושללו את ההפגנות מכל וכל, באשר הם מרבים חילול שבת. פרט לשני רבנים שחלקו על גישתי, ולקמן יובאו דבריהם.

להלן חלק מתשובות הרבנים, אשר הגיבו על דברי בכתב וחזקו אותם:

א. מש"כ הרה"ג הגאון כמוהר"ר יוסף קאפח שליט"א

חבר ביה"ד הגדול לערעורים וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

בי"ה ט אד' ב התשמ"ו

כבוד הגאון כמוהר"ר משה מלכה שליט"א

הרב הראשי וראב"ד פתח תקוה חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

כבוד הרב!

עיינתי במאמרו בנושא חלול השבת בעירו, הכתוב בדמע על חלול קדשי ישראל בשאט נפש ביד רמה על ידי משומדים להכעיס, הרומסים ברגל גאווה את תורת ישראל ומצותיה, אויבי ה' ועמו. יפה דן כת"ר יפה זיכה יפה חייב. אין עוד שום חובה או מצוה למחות בהם ולהוכיחם, ואף אסור לעשות זאת בעצם יום השבת, כפי שכתב כת"ר, כי על ידי פעולותינו אין אנו מונעים אף פעולה אחת מפעולות הזדון והרשע שאותם משומדים עושים. ואדרבה אנו גורמים חלולי שבת המוניים נוספים, אנו גורמים לאותם משומדים לבוא בהמוניהם לשחוק על משבתנו, להתעולל בנו בדתנו וברגשותינו, לרמוס ברגל גאווה את כל היקר לאומתינו.

כבוד הרב, אנו חיים בתקופה של שמד. צר לי לומר את הדברים, יד כל צוררי תורת ישראל רמה, כל המיצר לישראל נעשה ראש. אותם ארורים, מטילים שקוצים בכל קדשי ישראל במלוא כל העוצמה העומדת לרשותם. איני יודע אם היתה כזאת בישראל, אף בשלטון אזבל ועתליה המרשעת. אנו חיים בתקופת רדיפה נוראה, איני יודע אם היתה מעולם השפלה וביזוי לתורת ישראל, ונושאי דגלה, כפי שהיא כיום במדינת ישראל.

בל נתברך בלבבינו, בהקצבה פה הקצבה שם, הניתנים מחסדי לאומים, ואף גם זאת תוך ביזוי והשפלה. לא נותר בידינו אלא נישא לבבנו אל כפים, אל אל בשמים, יקנא לשמו לתורתו ולארצנו, ויאמר למשחית הרף.

כ"ד המצפה לישועת ה' לתורתו וליראיו

יוסף קאפח

ב. מה שכתב הרה"ג הגאון כמוהר"י שרביט שליט"א,
רב ראשי ואב"ד בעי"ת אשקלון, וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל,
המאמר הוא ארוך סובב הולך על מניעת ההפגנות בשבת.

לכבוד

הרה"ג המפורסם ונעלה לשטו"ל, איש חיל רב פעלים, פריו קודש הילולים
כמוהר"ר משה מלכא שליט"א. הרב הראשי וראב"ד בעה"ק פתח-תקוה ת"ו
שלום וברכה!

הנני מאשר בזה את קבלת מכתבו ומאמר הלכתי של כבודו בענין התוכחה, עומד לנגד
עיני כל מה שמתרחש במח"ק בענין חילול שב"ק.
ידוע לכבוי רוב טרדותי האישיות והציבוריות. לכן אחרתי את תשובתי עד כה, ואת
סליחתו אני מבקש. רצ"ב מאמר בנדון הנ"ל מה שנראה לע"ד.

בכבוד רב

יוסף שרביט

בענין תוכחה ליחיד ולרבים

תנן (במסכת שבת דף נ"ב ע"ב) פרתו של ר' אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה
שבן קרניה שלא ברצון חכמים. והקשו בגמ' וחדא פרה הויא ליה? והא אמר רב וכו'
תריסר אלפי עגלי הוה מעשר ראב"ע מעדריה כל שתא ושתא. ותירצו שם: תנא לא
שלו היתה אלא של שכנתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. עוד אמרו
שם: כל מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי
עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו, נתפס על כל העולם כולו וכו' ע"ש.
ובמסכת ב"מ (דף ל"א ע"א) אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא, אימא הוכח (ויקרא י"ט)
חדא זימנא, תוכיח תרי זימני! אמר ליה הוכח אפילו מאה פעמים משמע, תוכיח: אין
לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין? ת"ל הוכח תוכיח, ע"כ.
ובמסכת ערכין (דף ט"ז ע"ב) תנו רבנן: לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט),
יכול לא יכנו (על דבר תוכחה) לא יסטרנו ולא יקללנו! ת"ל בלבבך שנאה שבלב
הכתוב מדבר. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו! שנאמר (שם) הוכח
תוכיח וכו'. תניא אמר ר' טרפון תמיה אני אם יש בדור הזה המקבל תוכחה, יאמר לו
טול קיסם מבין-שיניך, אומר לו טול קורה מבין עיניך. אמר ראב"ע תמיהני אם יש
בדור הזה שיודע להוכיח וכו', ע"ש. (עוד שם בגמ') עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה,
ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. כתנאי: ר' אליעזר אומר עד הכאה,

ר' יהושע אומר עד קללה, בן עזאי אומר עד נזיפה. א"ר נחמן בר יצחק: ושלשתן מקרא אחד דרשו (שמואל א' כ') ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות, וכתוב שם: ויטל שאול את החנית עליו להכותו וכו' ע"ש. ובחידושי אגדות שם, מ"ש שם שלא ישא עליו חטא וכו' שלא ילבין פניו ברבים, היינו בדברים שבין אדם לחבירו, אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים, כמו שעשו הנביאים לכל ישראל, והכי מפורש בת"כ, ע"ש.

אם כן מכל האמור, חייב אדם להוכיח עד שיכנו או יקללנו. אך מצאנו היפך מזה במקום אחר, במסכת יבמות פרק הבע"י דף ס"ה ע"ב, וכתבה הרי"ף בסוף פרק הבע"י, וז"ל: אמר ר' אלעאי משום ר' אלעזר (ר' יהודה) ב"ר שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע... ר' אבא אומר: חובה שנאמר: (משלי ח') אל תוכח לך פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך, ע"כ.

ברם הנימוקי יוסף מתרץ את זה, וז"ל: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע למי שמקבל מצוה, דכתיב הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים, אבל למי שאינו מקבל, מצוה וחובה שלא להוכיחו. והקשו ז"ל מהא דאמרינן במסכת ערכין דף ט"ז ע"ב, שחייב להוכיח עד שיכנו או יקללנו, התם ביחיד אבל לרבים לא. והא דאמרינן במסכת שבת דף ע"א, לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא, ואמר לא מקבלי מנאי, ואמרינן אפילו הכי לוכחינהו מר, התם הוא שלא הוכיחם כלל, אלא שהיה מכיר בהם שלא ישמעו, ומשום דאולי ישמעו, או משום שלא יהיה להם פתחון פה, היה חייב להוכיח לפחות פעם אחת, עכ"ל.

והרמב"ם בהלכות דעות (פרק ו' הלכה ז, ח), כתב וז"ל: הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה וכו'. ויוכיחו פעם שניה ושלישית וכו', עד שיכנו החוטא ויאמר לו אינו שומע. וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה, נתפס בעון שלו וכו'. המוכיח את חברו לא ידבר לו קשות, עד שיכלמינו וכו'. בד"א בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר, מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו וכו' עד שיחזור למוטב כמו שעשו הנביאים וכו' ע"ש.

ובמסכת ב"מ (דף ל"א) אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא, ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זמני! א"ל הוכח אפילו מאה פעמים משמע. תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין? ת"ל הוכח תוכיח מ"מ. ויש לדקדק בדברי (הרמב"ם) למה לא הזכיר זה דאפילו תלמיד לרב, ועוד איכא למידק בדברי הגמ', דאיך אמר דמהוכח משמע אפילו מאה פעמים, הא אמרינן בערכין פרק ג', הוכיח ולא קיבל מנין שיחזור

והשיב משה

ויוכיח? ת"ל הוכיח מ"מ, משמע דמתוכיח נפקא ליה (לח"מ).

ולע"ד נראה שזאת לא קושיא, שאפשר שהם חלוקים זע"ז, ואדרבה מצאנו ראייה למי שאומר הוכח אפילו מאה פעמים משמע, ממשנת שילוח הקן במסכת חולין דף קמ"א ע"א, במשנה: שילחה וחזרה אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב, שנאמר שלח תשלח את האם. ובגמ' שם אמ"ל ההוא מרבנן לרבא, ואימא שלח חדא זמנא, תשלח תרי זמני! א"ל שלח אפילו מאה פעמים. תשלח, אין לי אלא לדבר הרשות, לדבר מצוה מניין? ת"ל תשלח מכל מקום וכו', ע"ש.

מכאן ראייה למ"ד הוכח אפילו מאה פעמים משמע וכו'. ועיין במשנה למלך שם, שהאריך בזה. ובגמ' ערכין דף טז', שאלו עד היכן הוכחה? רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד קללה, ור' יוחנן אמר עד נזיפה, כתנאי וכו' כנ"ל.

ובלח"מ כתב, הטעם שפסק הרמב"ם כרב דאמר עד הכאה, ולא כר' יוחנן אע"ג דהלכתא כוותיה לגבי דרב, משום דלא דייק קרא כוותיה וכו', ע"ש.

והנה יש לדקדק בדברי הרמב"ם, בהלכה זו כתב: בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא טובתו להביאו לחיי העוה"ב וכו' חייב להוכיחו עד שיכהו וכו', ובהלכה ח' כתב: המוכיח את חברו תחילה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר "ולא תשא עליו חטא וכו'". בד"א בדברים שבין אדם לחבירו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפין אותו בפניו ומבזין ומקללים אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל! וי"ל כאן מדובר באדם גדול שיש בידו אפשרות כזו. לכן בהלכה זו לא כתב עד שיכהו, ולא נתן שום גבול, אלא כתב עד שיחזור למוטב. ומרן בכ"מ שם, כתב על בד"א: פשוט, נראה ג"כ מזה שבדברי שמים חייב להוכיח במסירות נפש כירמיה וישעיה כמה צרות סבלו מישראל, כדכתיב: גוי נתתי למכים וכו' עיין בהגמ"י ובלח"מ שם.

בשד"ח, חלק ו' דף 381, בד"ה הוכח, כתב (בשם מערכי לב) שאמנם מצות תוכחה אינה מצוה כשאר מצוות שחייב לרדוף אחריהם רק אם נזדמנה לידו. אך גדול הדור מצוה לרדוף אחריה, והראיה משמואל הגדול בדורו שקול כמשה ואהרן וכו' שהיה סובב הולך מעיר לעיר כדי להדריך את ישראל בדרך ישרה ולהוכיחם על מעשיהם, עש"ב.

עוד כתב שם בשד"ח: וחילוק זה שחילק הגאון חקרי לב, בין שאר אינשי לגדול הדור לענין לרדוף אחר התוכחה, מצאתי להגאון כתב סופר, בחלק אהע"ז סימן מ"ז, שכתב כיוצא בזה על מ"ש בספר חסידים, והובא במג"א סימן תכ"ח סק"ג, שאם על ידי תוכחה ישנאהו וינקום ממנו, אין צריך להוכיחו. שנראה לו דדברי ספר החסידים, הם רק במצות הוכח תוכיח את עמיתך, שאם רואה דבר מגונה בחבירו שצריך

להוכיחו, אם הוא באופן שישנאהו וינקום ממנו אין צריך להוכיחו. אבל מי שיושב על כסא הרבנות ונתקבל לפקח על עסקי העיר להורותם דרך החיים, להוכיח וליישר אותם ולהעמיד הדת ככל האפשר, לא יחוס על עצמו, רק על כבוד ה' יהיו עיניו ולבו תמיד. וזה בכלל מה שאמרו: האי צורבא מרבנן דמרחמי ליה בני מתיה, לאו משום דמעלי, אלא משום דלא מוכח להו במידי דשמיא וכו', הרי שמחלק כעין מה שחילק הרב חקרי לב, בין שאר אינשי לרבנים היושבים על מדין, שעליהם תמיד להשגיח, לחזק בדקי תורתנו הקדושה. וא"כ יש לומר כמו כן, שגדולי הדור מחוייבים לחזור אחר מצות תוכחה, ולא כשאר כל אדם שאינו חייב אלא כשמזדמן לו שראה מי שבא לחטוא כנז"ל.

וכתב עוד בכתב סופר שם, דמכל מקום הכל לפי ראות עיני המורה, אם יקבלו דבריו, ואם לאו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ובאמת מצות תוכחה קשה מכולם, מי יוכל לשקול במאזני שכל בכל פעם אם יפה שתיקתו או לא, וכבר אמרו חז"ל (שבת דף נ"ה ע"א) דמידת הדין קטרגה ואמרה: אם לפניך גלוי, להם מי גלוי? ונראה לפרש מה שאמרו (בחגיגה דף י"ד ע"א) לא נתקררה דעת ישעיה עד שאמר: ירהבו הנער בזקן וכו'. דצריך להבין איך ח"ו היה שונא את ישראל, עד שאמר ירהבו וכו'? ונראה שידע ישעיה, כי לא אלמן ישראל, שאפילו בדור הרע, מכל מקום יהיו צריכים ת"ח וכו' שתורתם אומנותם ויענשו רק על שלא הוכיחו. ואם יאמרו אין תורתם מקובלת, מדה"ד תקטרג: לפניהם מי גלוי? ומי יוכל לשקול הדבר על נכון וכו', לכן נתקררה דעתו של ישעיה הנביא כששמע: ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד. וכן בעו"ה בדור הזה, אך לא כל המקומות והעתים שווים, תן לחכם ויחכם עוד, יראה מה שלפניו, והשי"ת יתקנהו בעצה טובה וכו' ע"ש מ"ש עוד בזה.

ולך נא ראה מ"ש בספר פחד יצחק (אות ח'), במ"ש לעיל תוכחה עד היכן? (הרב אלפסי פ"ב דב"מ דף פב ע"ב, נ"י ספ"ו דיבמות דף תכ"ה ע"ב). עד הכאה או עד קללה דוקא ביחיד, אבל ברבים לא. עיין רמב"ם פ"ו מהלכות דעות, סמ"ג מצות עשה י"א, כתב: אני אומר "שאין זו אלא עצה טובה, כי אף במזידים כשיתברר לו למוכיח שלא יקבלו ממנו צריך לשתוק, כדאמרין בפרק הבא על יבמות, שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר: אל תוכח לך פן ישנאך. וקיים דבריו ב"ח, ח"מ סימן י"ב.

עוד שם בספר פחד יצחק, הביא מ"ש במס' ערכין דף ט"ז, תמיה אני אם יש בדור הזה מי שידוע להוכיח, פירוש דרך כבוד שלא יהיו פניו משתנים, תמיד פרק קמא דף כ"ה, כל המוכיח חברו לשם שמים, זוכה לחלקו של הקב"ה, שנאמר: מוכיח אדם אחרי, ומושכין עליו חוט של חסד, שנאמר: חן ימצא. ובערוך ערך פלג, הביא זה

המאמר, וכתב שבילמדנו כתוב לפלגו של הקב"ה, ור"ל ג"כ לחלקו. ובפסקי התוספות, שם ס"י י"ד, כתבו כך בספרים מדוייקים, נקוד מוכיח אדם אחר חן ולא אחרי. ^{לפי הוספה} באלפסי ונ"י פ"ב ע"א וע"ב, מאמרים הרבה השייכים לדיני תוכחה, תמיה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין שיניך, אומר לו טול קורה מבין עיניך. תמיה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח, תמיה אני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח, כך אמרו רבי טרפון, רבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא. הנה לפי כל מ"ש לעיל, נראה שיש גבול בענין התוכחה, עד הכאה או עד קללה וכו', ואם המוכיח יודע בבירור שלא יקבלו את דבריו, ישתוק ולא יוכיח, כמ"ש אל תוכח לץ פן ישנאך.

אך לעומת זאת מצאנו בתלמוד, שכל המוסר את עצמו על דבר זה הרי זה משובח ויש לו זכות גדולה, במסכת ברכות (דף כ' ע"א) אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא? אי משום תנווי, בשני דרב יהודה כולי תנווי בנזיקין הוה, אנן קא מתנינן שיתא סדרי, וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין, האשה שכובשת ירק בקדרה וכו' אמר "הוויות דרב ושמואל קא חזינן הכא, ואנו קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא. ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חד מסאניה אתא מיטרא, ואנן קא מצערינן נפשין ומצווח קא צווחינן ולית דמשגח בן. אמר ליה קמאי הוה קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהוות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא. קם קרעיה מינא איגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה בארבע מאה זוזי. אמר לה מה שמד? אמרה ליה מתון, א"ל מתון מתון ארבע מאה זוזי שוויא, ע"כ (כרבלתא: פירש הערוך, בגד אדום כגון כרבלתא ^{לפי הוספה} דתרנגולא, שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו, שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה, עכ"ל הוב"ד במהרש"א).

אם כן לכאורה יש קושיא מכאן על מ"ש חז"ל בערכין, שיש גבול לתוכחה עד הכאה או עד קללה כנ"ל. ברם בעץ יוסף שם כתב, וז"ל: קמאי קא מסרי נפשיהו וכו' בודאי חלילה לומר שרב פפא ודורו הצדיקים לא מסרי נפשיהו אקידוש השם במקום שהדין הוא למסור נפשו, אלא שדורות האחרונים לא מסרי נפשיהו ממידת חסידות במקום שאין מן הדין למסור, אבל קמאי מסרי נפשיהו ממידת חסידות, כי הא דרב אדא בר אהבה, עכ"ל ע"ש. לפי דברי העץ יוסף, אין כאן שום קושיא כלל. כי רב אדא בר אהבה מסר את נפשו רק ממידת חסידות, והוא גם אמר מתון מתון ארבע מאה זוזי שוויא. גם כן היה גדול בדורו, והיה בידו כח להוכיח בני דורו. לכן נראה שהכל לפי העת והזמן, סוף מעשה במחשבה תחילה, ואיזהו חכם הרואה את הנולד. אמנם חייבים להוכיח ולהזהיר עד כמה שאפשר, אך אם רואים שזה יביא לידי שנאת אחים

והשיב משה

ותגרת ידים, וחילול שם שמים ח"ו. בודאי יש להוכיח רק בדרכי נועם.

סיכום הדברים

לפי כל האמור מרו"ס נראה לע"ד: אין לעשות הפגנות גדולות ברחובות העיר בשבתות וי"ט, ואין לדבר דברי קנטור. דבר זה מעלה את חמתם ומעורר את זעמם של החילונים, וגורם לחילול שבת המוני יותר.

אלא צריכים לעשות אסיפות בבתי כנסת ובמקומות ציבוריים אחרים, ודברי חכמים בנחת נשמעים. יש להסביר לעם בטוב טעם את מעלת שבת קדשנו ותפארתנו, בת זוגם של ישראל, מרגלית יקרה ומתנה טובה שניתנה מאתו יתברך לעם ישראל ע"י משרע"ה. השבת שקולה כנגד כל המצוות, אשרי העם מקדשי שביעי, שומרי שבת קודש. מחלליה פוגעים בבת עינם של ישראל, ותוקעים סכין בלב האומה, גדול עוונם מנשוא, רח"ל.

דברי הסברה ושיכנוע בעיתונות וברדיו, גם כן יש להם ערך רב, יביאו להרגעת הרוחות, לחיזוק הדת ואחדות העם, לקירוב לבבות עם ישראל לאבינו שבשמים. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב, ה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה, אמן.

יוסף שרביט

הרב הראשי ואב ביה"ד אשקלון

ג. מ"ש הרה"ג הגאון כמהר"ר חיים דוד הלוי שליט"א

הרב הראשי וראב"ד לת"א והמחוז וחבר מועצת הרה"ר לישראל.

לכבוד מעלת ידי"ן הגאון המפורסם מוהר"ר משה מלכה שליט"א
הרב הראשי וראב"ד לפתח-תקוה וחבר מועצת הרבנות הראשית.
השלום והברכה,

הנני מאשר קבלת מכתב כת"ר מיום ב' ניסן תשמ"ו, ומפני טרדות ערב-החג לא נתאפשר לי להשיבו, ועמו הסליחה. וראיתי מה שכת"ר משיג על מה שכתבתי במכתבי הקודם, הנימוק חילול השבת ע"י המשטרה לא היה בו כדי לעכב המשך ההפגנות במח"ק, אלמלא שלשת הנימוקים הראשונים. והנה אנכי כתבתי הטעם שלא היינו צריכים לחוש לכך "שהרי הוא בחינת עת לעשות לה' הפרו תורתך". ודייק נא כת"ר, שכתבתי במתכוין "בחינת" עת לעשות וכו', וכוונתי פשוטה כפי שכתבתי בעצמי, שכל זה הוא מסברא בלבד, ולא התכוונתי להסתמך כלל ועיקר על עת לעשות וכו'. ואילו כת"ר ציטט אותי שטעמי הוא "משום עת לעשות וכו', ולכן הרבה

והשיב משה

קושיותיו עלי, כאילו בניתי סברתי הנ"ל על עת לעשות וכו', ולא היא, ובזה סרה תמיהת כת"ר מעלי.

אלא דהואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא. והנה פשיטא ליה לכת"ר, שאין אומרים עת לעשות וכו' אא"כ מפירים איסור קל, כדי להנצל מאיסור חמור, ולהסתייע מדברי רש"י (ברכות נד.) בדין שאלת שלום בשם, שכתב: מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור עכ"ל, ולא כתב לעשות דבר האסור. ולעני"ד זו אינה ראייה, שרש"י ז"ל מפרש כאן את האמת, שאין זה איסור ממש להזכיר שם ה' בשאלת שלום וכדומה (וכבר כתבתי בזה ב"עשה לך רב" חלק רביעי סימן יז). ורש"י עצמו כתב במסכת יומא (סט), בדין בגדי כהונה שאסורים במדינה, ששמעון הצדיק לבשם ויצא לקבל פני אלכסנדרוס מוקדון וכו' ותירצה הגמרא עת לעשות לה' וכו'. ופירש"י, כשבא עת לעשות דבר לשמו של מקום מותר להפר בו תורה, ע"כ. ולא כתב "הנראה", ומכאן שגם בברכות לא היתה כונתו לומר דוקא "הנראה" אלא שכך היא האמת, וביומא כתב להפר תורה ממש. וכלשון זו כתב רש"י גם במסכת גיטין, אם בא עת לעשות לתקנה לשם שמים, הפרו דברי תורה לשעה לשעה, הצריכה, עכ"ל. ומשמע הפרת האיסור ממש ואפילו דרך תקנה לדורות, כענין כתיבת ספרי אפטרס בענינה של אותה סוגיא. ומטעם זה עצמו אין כל ראייה מדברי המאירי בברכות במבואר בפשיטות, ועיי"ע גם במאירי יומא.

עוד הוסי' כת"ר על מה שכתב רש"י להלן (ברכות סג), על דברי רב דדרש קרא מסיפיה לרישיה, הפרו תורתך מ"ט, משום עת לעשות לה', ופירש"י הפרו תורתו עושי רצונו, כגון אליהו בהר הכרמל, שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות, משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל, לשמו של הקדוש ברוך הוא, עכ"ל. וכת"ר הקדים רפואה למכה, שלכאורה הלא יש מכאן הוכחה חותכת שמותר אף לעשות איסור חמור משום עת לעשות, שהרי איסור הקרבה בבמה בשעת איסור בבמות, הוא חמור וחייבים עליו כרת. ולכן כתב כת"ר, שאין להפר תורה אלא ע"י נביא ולפי שעה, ולא כל הרוצה ליטול וכו'. וזה ודאי פשוט ונכון, שאליהו על הר הכרמל עשה בדבר ה', וכך פירש רש"י עצמו במלכים א' (יח לו), על הפסוק ובדברך עשיתי, שהקרבתי בבמה בשעת איסור במות, ע"כ. וכן נראה מדברי הרמב"ם, בהלכות יסודי-התורה (פרק ט' ה"ג), שבדבר ה' עשה, עיי"ש. ומקורו בירושלמי (תענית פ"ב ה"ח, ומגילה פ"א ה"א), דמקשה ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות, א"ר שמלאי דבורא אמר ליה, ובדברך עשיתי ובדבורך עשיתי, עכ"ל.

אלא שבאמת אין זה כך, וכבר הביאה הגמרא ביבמות (צ:): על הפסוק אליו תשמעון, אפילו אומר לך עבור וכו' כגון אליהו בהר הכרמל וכו' שאני התם דכתיב אליו תשמעון. והקשתה הגמרא וליגמר מיניה, מיגדר מילתא שאני. והקשו התוס' היכי

והשיב משה

[234567]

ניגמר שרי משום צורך שעה, ה"ה שלא עפ"י הדבור וכו'. הרי מבואר בדבריהם של צורך מיגדר מילתא לפי שעה, מותר לכל בית דין גם שלא עפ"י הדבור. ועיי"ע שם בתוס', וכן בתוס' סנהדרין (פט:), שכתבו שגם נביא לפי שעה לא עפ"י הדבור. והביאו דברי רש"י בנביאים (אגב, זה המקום היחידי שהתוס' כינו את רש"י מאור-הגולה) והאריכו, ופירשו שמה שנאמר בדברך עשיתי, לא שאמר לו הקב"ה אלא וכו' עיי"ש, כי אין באפשרות להאריך בהעתקת דבריהם.

אמנם יש לתמוה על התוס', שכתבו נגד ירושלמי מפורש. אלא שדברי התוס' נתמכים מסברא ישרה כפי שהוכיחו בדבריהם, וגם פשט המקרא הוא כך, שהלא עומד אליהו ומתפלל: ענני ה' ענני וגוי ומה מקום לתפלה זאת, והלא הקב"ה ציוהו ובודאי יענהו. אבל עומק פשוטו של מקרא "ובדברך עשיתי", אינו מוסב על הקרבה בבמה (שזה עשה מדעתו), אלא על כל מה שעשה לפני כן, וכפרוש הרד"ק: שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי, ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי כשפים או קסמים, ואם תענני באש ירד מן השמים, ידעו כי כל מה שאני עושה ברצונך ובבטחוני בך אני עושה, וידעו כי אתה אלקים בישראל ואני עבדך, לא כעגלים שהם עובדים. ובדברי רבותינו, ובדבריך עשיתי, שלא יאמרו אליהו מקריב בבמה בשעת איסור הבמות וכו' עכ"ל.

על כל פנים איך שנפרש מעשה אליהו, כלומר אף אם היה זה בדבר ה', אין זה אומר שבית דין שבכל דור, אינם רשאים לעבור לפי שעה למיגדר מילתא אפילו על איסורים חמורים, וכמבואר בתוס' גם לפירוש שכתבו שעפ"י הדבור היה.

וכבר כתבתי בתחלת מכתבי, שאנכי לא התכוונתי מתחלה לכל זה כלל, וכתבתי רק "בחינת" עת לעשות וכו'. ואעפ"כ נראה שנדון דידן קיל טפי, ששם "עושי רצונו" (כלשון רש"י בברכות) הם שמפירים תורה משום עת לעשות סיג וגדר לשמו של הקב"ה, ואילו בנדון דידן הלא המפגינים אינם עושים שום חילול-שבת, ורק בגלל המשטרה וכלי התקשורת מחללים השבת, כונתי לומר שלזה לא היינו צריכים ראייה מעת-לעשות. אלא שכאן הגענו לנקודת הדיון של הרב אהרונסון בספר "ישועות משה" שהמציא לי כת"ר.

והאמת אומר שאיני רואה כל צורך להכנס לדיון הלכתי בדבריו אחרי שעיינתי בהם, שהוא יוצא לדון מדין תוכחה ואפרושי מאיסורא וכו', וכבר כתבתי לכת"ר במכתב הראשון, שאנכי רואה בכל ההפגנות הנ"ל מאבק על דמותה של מדינת-ישראל. וזו הלכה שאינה כתובה לא בראשונים ולא באחרונים, והיא מסוג הלכות חדשות שהזמן גרמן, בעיקרם היא זכות לנו, ובנדון דידן לצערנו הרב.

ולכן על משמרתי אעמודה, שאם היה סיכוי שהפגנות אלה ישיגו את מטרתן וייפסק חילול השבת כליל, היה ראוי להמשיך בהן על אף חילולי השבת שנגרמים

והשיב משה

בעקבותיהן, "בחינת" עת לעשות לה' הפרו תורתך. אלא שכבר הסכמתי להנחת כת"ר, שאין שום סיכוי לכך, ואדרבא יש חשש להעמקת תהומות השנאה בין אחים, ויש לחפש דרכי נועם שהיא דרכה של תורה, כאמור: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

והנני בברכת־שים שלום טובה וברכה לכת"ר ולכל אשר באהלו אהל ישרים יבורך.

ברגשי הוקרה וכבוד רב

חיים דוד הלוי

ד. מה שכתב הרה"ג כמוה"ר דוד שלוש שליט"א

הרב הראשי לעוב"י נתניה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

ב"ה, יום כ"ג אדר ב' תשמ"ו

לכבוד ידידי הרה"ג הגאון רבי משה מלכא שליט"א רב ראשי וראב"ד לפתח תקוה
והמחוז,

שלום וברכה רבה,

אחדשו"ט חמותי ראיתי אור, בכל מה שכתב כת"ר אודות ההפגנות הרבות שנערכו בפ"ת, נגד הכופרים האפיקורסים מחללי שבת בפרהסיא. שלא זו בלבד שלא הביאו לתקון, אלא להיפך הוסיפו שמן על המדורה, לארגן הפגנות נגד, לחלל שבת קדשנו להכעיס, ולגרום לשוטרים יהודים לחלל שבת, אשר מהם נאלצים בתוקף תפקידם לנסוע בשבת, ולפעול בכל האמצעים האסורים, נגד המפגינים.

ברור ופשוט שהפגנות אלו נערכו בניגוד להלכה וכמ"ש ביבמות, חובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר אל תוכח לך פן ישנאך. וכן דעת כל הראשונים והאחרונים, ולענ"ד נראה לי לבאר ראית חז"ל מהכתוב: אל תוכח לך פן ישנאך, דמה טעם הוא זה, ומה בכך שישנא אותו, וכי מפני שלא ישנא אותו לא-יוכיחנו, אלא שהמוכיח ללך בעבירות שבין אדם למקום, מביא לנוכח לשנא את התורה והמצוה שבשמה הוא מוכיח.

ויפה עשה כת"ר בעטו אף שלא היה בעתו, להפסיק להשתתף בהפגנות ולהודיע דבריו לצנועים ולחכמים, אך לא לפרסם ברבים שלא יראו כאילו ניצחו את הדתיים. ואמנם ראוי ונכון שהרבנות הראשית תודיע דעת-תורה, שכל מה שעושים המפגינים הוא בניגוד להלכה.

לעתים כשאני שובת בירושלם ויוצא מהכותל המערבי לאחר ערבית של שבת בדרכי לעיר החדשה, אני רואה אנשים ובניהם צורחים למכוניות הנוסעות "שבס, שבס", אני

חש את כאב לבם על חילול שבת, כי גם לי כואב מאד וכולי רותח על דריסת כבוד השבת ברגל גאווה ובזלזול של בו.

אך טועים הם בדמיונם, שחושבים שבזה מקיימים מצות תוכחה ויצאו ידי חובתם כלפי שמים, ואינם יודעים כי בצריחותיהם הם מחללים כבוד הדת, שאותם פושעים לועגים וצוחקים עליהם ובוזים להם, לאמר: ראו דמותם השגעונית של הדתיים, והצועקים הללו אינם חלים ואינם מרגישים, כי עוברים הם על דברי חז"ל שאמרו: מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. גם הרי יודעים הם היטב שהמכוניות לא יעצרו לשמוע מחאתם ותוכחתם, אלא ימשיכו במרוצתם, וקולם כקול קורא במדבר לא ישמע, ולמי הם צועקים. ואילו היו חושבים קצת לא היו עושים כן, אבל לצערנו על דורנו ראוי לומר: אין רב בישראל איש הישר בעיניו יעשה. עיינתו במ"ש כת"ר בנדון, דבריו נכוחים למבין ואין בהם נפתל ועקש, ומרוב חביבותיה דמר גבאי עיינתי בנושא זה, וכיון שבא לידי אמרתי אימא ביה מילתא, והריני מצרף לזה מה שכתבתי.

בברכת תורה ותז"ל רנ"ו
ידידו ומוקירו דוד שלוש

הוכח תוכיח את עמיתך

גרסינן ביבמות (סה ע"ב): א"ר אילעא משום רבי ר"א ברבי שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, רבי אבא אומר חובה, שנאמר: אל תוכח לך פן ישנאך. ופירש"י דבר הנשמע: דכתיב הוכח תוכיח, להוכיח למי שיקבל הימנו (תוכחה). ומהרש"א פירש: דכתיב את עמיתך, תוכיח לעמיתך במצוות.

וכן אמר רבי אחא בשם רבי יוחנן: כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה, דבר, כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה (ירושלמי סופ"ה דתרומות, טופ"א דחגיגה, ובפ"ח הל"ב דסוטה). ופ"י פני משה וקרוב העדה: כגון להוכיח ויודע שלא יקבל ממנו. ובערכין טז: הוכח אפילו מאה פעמים. עד היכן תוכחה, רב אמר עד הכאה, שמואל אמר עד קללה, רבי יוחנן אמר עד נזיפה.

הקשה החיד"א (ברכ"י, או"ח סי' תרח אות ה): הכתוב אל תוכח לך והוא באחד, וביבמות הביאו ממנו ראיה ואוקמו ליה דוקא ברבים ולא ביחיד.

ובשבת (נה) כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כולי עלמא וכו', א"ל רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא, א"ל לא מקבלי מינאי. א"ל אע"ג דלא מקבלי לוכחינהו וכו'. אמר הקב"ה לגבריא לך ורשום על מצחן של

צדיקין תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה וכו'. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: רבשי"ע היה בידם למחות ולא מיחו, א"ל גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם. אמרה לפניו רבשי"ע, אם לפניך גלוי, להם מי גלוי. והיינו דכתיב... ויחלו באנשים הזקנים אשר פתח הבית.

וכתב הריטב"א ביבמות: מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, פירוש לרבים, אבל לחברו עד הכאה, כדאמרנין בערכין. והא דאמרנין לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא וכו' (כלומר שהיו רבים), התם כשלא הוכיחם כלל אלא שמכיר בהם שלא ישמעו, כי אולי ישמעו. ועוד כדי שלא יהיה להם פתחון פה, אבל אחר שהוכיחם פעם אחת ולא שמעו ומכיר בהם שלא ישמעו עוד, מצוה שלא לומר להם כלום. וכ"כ הנמו"י, ביבמות סו"פ הבע"י.

גם רמ"א, ס"י תרח כתב וז"ל: אבל דבר שמפורש בתורה מוחין בידם, ואם יודע שאין דבריו נשמעין לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם אחת, אבל ביחיד חייב להוכיח עד שיכנו או יקללנו, עכ"ל. משמע דאיירי ברבים שחטאו.

פירוש דבריהם: להוכיח לרבים שחטאו או ליחיד שחטא, וכן מוכח לשון לרבים, ליחיד, וזה פשוט. ודלא כפי שפירש בשו"ע של הרב: לא יוכיחנו ברבים, כפי שהעתיק כת"ר לשונו (לי אין ספר לעיין בו). תורה תמימה (ויקרא יט), הסביר הטעם למה אין להוכיח לרבים החוטאים יותר מפעם אחת, משום דבצבור מחזיקים החוטאים זא"ז, ואם אינם שומעים פעם אחת שוב לא ישמעו, ע"כ. כלומר אבל יחיד חוטא אין להוכיח אותו בפני רבים, לא מפני שיחזקו אותו, כי אם הם אינם חוטאים למה יחזקו אותו, אלא מטעם אחר וכמ"ש הסמ"ג (ראה להלן). וק"ק מי זה אמר ותהי, שאם לא שמעו פעם אחת לא ישמעו יותר, ולמה לא שלש פעמים דבתלתא הוי חזקה.

ברכ"י (שם סעי"ק ב) הביא קושית הר"ח אבולעפיא על הרמ"א: מדאמר הקב"ה גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם, לא היו מקבלים מהם. והרי בית ראשון, רבים היו עו"ז, ומה סניגוריא היא זו, והלא היו חייבים להוכיחם אף שלא יקבלו, ע"כ (כלומר דמהגמי משמע שלא מיחו כלל אפילו פעם אחת). ותיי החיד"א, דמ"ש הרמ"א שמוחין בידם פעם אחת, כשידנו תקיפה על העוברים, אבל אי ידעינן דלא מקבלין אין חייבים להוכיחם, ע"כ. ותימה אם ידינו תקיפה עליהם, למה די בתוכחה פעם אחת ולמה לא יוכיחו אפילו מאה פעמים. ולענ"ד יש לתרץ: אלה היו דברי סניגוריא של הקב"ה, ומדה"ד טענה להם מי גלוי, והצדיקה הקב"ה בטענתה שהרי נענשו, עיי"ש. לפי שהיו חייבים להוכיח לכהפ"ח פעם אחת, כדי להוכיחם שלא שומעים להם. ואולם אם היה גלוי להם שבודאי לא יקבלו, לא היו חייבים להוכיחם, כטענת מדה"ד: להם מי גלוי. וכ"כ הגה"מ, הלי דעות פ"ו: אם ודאי שלא יקבלו נראה דפטור, וכ"כ סמ"ג, עכ"ל.

ואולם לא ידעתי מה הכריחם לחלק בין תוכחה דיחיד לתוכחה דרבים, ולא מצאנו

דבר בכתוב לחלק בין תוכחה ליחיד לתוכחה לרבים, ומשום דכתיב תוכיח את עמיתך, ודאי דלא איירי ביחיד, דא"כ תוכחה לרבים מנין. ועוד הא דכתיב וכחש בעמיתו, מי איירי ביחיד דוקא, אלא עמיתך בין יחיד בין רבים. ואם משום שנראין דברי רבי יוחנן סותרים אהדדי, הכי פירושו: רבי יוחנן אומר תוכיח עד נזיפה, וכשהגיע לנזיפה סימן הוא כי דברי תוכחתו אינם נשמעין אצל החוטא, ואז מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, פן יהיה לבוז. וע"ז נאמר: ושחת דבריך הנעימים. גם מהגמי שבת, משמע שדין אחד שוה לכולם, דבחדא מחתא מחתינהו: למחות לאנשי ביתו עם כל העולם כולו. ועם קטרוג מדה"ד, על שלא מיחו בעם כולו.

וכן נראה מדברי החינוך (מצוה רל"ט), וז"ל: מדיני המצוה, ארז"ל שחיוב מצוה זו עד הכאה, כלומר חייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד שיהיה קרוב בחוטא להכות את המוכיח (ראה ברכ"י שם אות ו). ומ"מ ארז"ל ג"כ, שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת, נמצא מתוך גודל רשעת החוטא איש אלם ורשע ביותר, ומתירא ממנו שמא יעמוד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם: כך מצוה לשתוק, במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון להוכיח ולא תועלת לאשר הוכיח. וגם יש להתישב כל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלו, ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחנו, ויבטח בהש"י, כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירך לבבו וכו', עכ"ל.

ממ"ש חייב להוכיח אל החוטא עד הכאה, ואם יראה שאין תועלת אינו חייב שמצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע. משמע שאינו מחלק בין תוכחה ליחיד ובין תוכחה לרבים, ולא רק כשיש סכנה אינו חייב במצוה זו, אלא גם אם יהיה בתוכחתו קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכיח, ג"כ מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. אבל אם אין סכנה ולא קלון ואפשר שתצמח מזה תועלת, תוכיחנו עד הכאה.

וכן מוכח מהסמ"ג (מ"ע יא): המוכיח חברו בין בדברים שב"א לחברו ובין שב"א למקום צריך להוכיח בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאין אומר לו כ"א לטובתו ולהביאו לחיי העוה"ב, שבזה יתקבלו דבריו יותר, וכמ"ש על ג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשכה, וצריך למימרנהו בניחותא, כי היכי דליקבלו מיניה (דף לד). ואם קבלו מוטב, ואם לאו עד שיעשה לו נזיפה. וכל שאפשר לו למחות ואינו מוחה נתפס בעון וכו', שבשעת החרבן אמרה מדה"ד וכו', דחטא החרבן היה חטא הצבור שעבדו ע"ז, ואם ברור למוכיח שלא יקבלו והעוברים שוגגין, טוב לשתוק כדאמרינן ביבמות, שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע.

הסמ"ג התחיל ברואה את חברו וסיים ברבים: אמרה מדה"ד אם לפניך גלוי להם מי גלוי וכו'. משמע שאינו מבדיל בין תוכחה לרבים לתוכחה ליחיד, ונקט חברו לשון

הכתוב עמיתך, וה"ה רבים, גם הרמב"ם לא חילק בין יחיד לרבים, ונקט חברו לשון יחיד כלשון הכתוב: עמיתך.

וכתב השד"ח (אס"ד מע' ה אות ב), בשם הכת"ס (אה"ע סי' מז): מי שיושב על כס רבנות להורותם דרך החיים ולהוכיחם בדברים להעמיד הדת ככל האפשר, לא יחוס על עצמו רק על כבוד ה' יהיו עיניו ולבו תמיד, וז"ש האי צורבא מדרבנן דמרחמו ליה בני מתא וכו'. ואין החכמים נענשים בעון הדור על שלא הוכיחו את בני דורם, אלא בזמן שהחכמים מכובדים בעיני העם ומכירים בערכם, רק שיצרו מתגבר עליהם, אז יש פתח תקוה ברוב דברי תוכחה אפילו מאה פעמים. אבל אם מלעיגים על החכמים גם בוז יבוזו אותם, בודאי לא יטו אזן לקולם וגלוי וידוע לרבנים שלא יקבלו דבריהם ויוצאים ידי שמים. ולכן נתקררה דעתו של ישעיה הנביא, כששמע ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד.

לאור דברי חז"ל אמרתי לבאר תנאי ואופני מצוה התוכחה כדלהלן:

מי שעבר עבירה בשוגג שאינו יודע שהיא אסורה, מצוה להוכיחו כדי ללמדו שהיא אסורה. ואם נהג בה היתר משום שלפי דעתו אינה עבירה והורגל בה, ולפיכך לא ישמע לתוכחה, אם אין האיסור מפורש בתורה, כגון נשים שאוכלות בערב כפור עד שתחשך וחושבות שמותר, אין מוכיחין אותן, שמוטב שיהיו שוגגין ולא מזידין (ביצה ל, הר"ן שם והעיטור).

אם האיסור מפורש בתורה ועובר עליו בין במזיד לתאבון, מצוה להוכיחו בלשון רכה ובנחת, ולהודיע לו את חומרת העבירה ועונשה, ושעתיד להענש בעבורה בזה או בעוה"ב. כמו"כ להודיעו מ"ש חז"ל: וכשלו איש בעון אחיו, שכל ישראל ערבים זה לזה וכו' (שבועות לט). ואפילו אם לא ישמע, מוכיחים אותו עד הכאה או נזיפה (ערכין טז). ואם ידוע שהוא אפיקורוס או שעושה להכעיס, על זה נאמר אל תוכח לץ (יבמות סה). וחובה שלא לדבר אתו, ואפשר שצריך להוכיחו פעם אחת כדי לצאת ידי חובת מצוה הוכח תוכיח.

ואחרי ככלות הכל קשה לי, שהרי ראינו נביאי ישראל הוכיחו פעמים רבות את ישראל על עוונותיהם ופשעיהם הרבים, וכדברי ירמיה הנביא (ז, כה) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלה. ואיך עשו כזאת, והלא מצוה גם חובה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואין לומר שבדבר ה' עשו כן, שאיך יצוה אותם ה' לעשות דבר נגד המצוה. ואפשר שהנביאים רוב תוכחותיהם היו על ע"ז, שהיו מוכיחים להם את אפסותה והבלותה, ושאני ע"ז. ועוד נראה מזה שדברי הנביאים לא הועילו להשיב את ישראל בתשובה, על אף כל האזהרות של החרבן. וכמ"ש במגילה: גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שכולם לא החזירו למוטב וכו'. אמרו חכמים מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, כיון שלא צומחת תועלת מזה, ואדרבא פקרי טפי.

והשיב משה

ואסמכוה אקרא, אל תוכח לך. אלא שקשה וכי קמי שמיא לא גליא, ואיך שלח עבדיו הנביאים השכם ושלח. ולולא דברי הראשונים הייתי אומר, שמה שאמרו מצוה לא לומר דבר שאינו נשמע הוא ביחיד, וכדכתיב אל תוכח לך, ומצוה להוכיח ועד הכאה וכו', ומשהגיע לכך סימן הדבר שהחוטא לך, ואסור להוכיחו יותר. וכן אם ידוע למוכיח שהחוטא אפיקורוס או לך, אסור להוכיחו אפילו פעם אחת. אבל צבור שחטא, מצוה אף אם ילעגו, כפי שנהגו נביאינו בדבר ה', ככתוב: ויהיו מלעיבים במלאכי ה' ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו (דה"ב לו, טז). והיו אומרים: אויל הנביא משגע, איש הרוח (הושע ט, ז, אבי"ע שם). ואעפ"כ לא חדלו מלהוכיחם, והסבר הדבר, כי בתוכחה לצבור אם לא ישובו כולם ישוב חלק מהם, כי לא כל הדעות שוות. משא"כ ביחיד. אלא שהתוכחה צריכה להיות בנחת ובדברי הסברה, ולא בהפגנות כח. עוד יש לומר שישראל בימי החרבן שעבדו ע"ז ועברו על המצוות, חטאו לתאבון ולא להכעיס, וכגון אלה מצוה וחייב להוכיחם אפילו מאה פעמים, עד הכאה או נזיפה, ויש לדחות ת"י זה, והנלע"ד כתבתי.

דוד שלוש

ה. מה שכתבו רבני באר שבע הרה"ג הגאון כמוהר"א כץ שליט"א רב ראשי וראב"ד בבאר-שבע וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל, ועמיתו הרה"ג הגאון כמוהר"י מישאל דהן. שליט"א רב ראשי וראב"ד שם.

בעה"ש מוש"ק לסדר "ואת שבתתי תשמרו"
טו"ב למב"י שנת: "ואת מצות שבתתי תשמרו" לפ"ק בע"ה.

לכבוד

ידידנו הנעלה ה"ה כמהור"ר הרב הגאון משה מלכה שליט"א הרב הראשי והראב"ד לפתח-תקוה תבנה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל. אחדשה"ט ושת"ה, הננו באנו בזה ראשית כל לאחל מלב ונפש למעכ"ת להבחרו שוב למוה"ר, ויה"ר ויצליח בתפקידו הרם לטובת היהדות ותרתנו הקדושה! ועתה באנו על דברי תורה באנו, לכתוב גם שורות אודות פסק הלכה שהוציא בענין ההפגנות בפ"ת. ובלי להכנס בדיונים שכתב, באנו רק להסכים לסיכום דבריו, ובהחלט אין להמשיך ולהפגין בשבתות וכפי שפסק המאירי ביבמות ס"ה ע"א, וזה לשונו: "...אע"פ שאמרו הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים, דוקא בשיודע

והשיב משה

שהוא מקבל, או בסתם, ר"ל שאינו יודע אם יקבל או לאו. אבל כל שיודע בו שאינו מקבל, אינו חייב בכך. אדרבה מוזהר הוא, שלא להשליך פנינו לפניו או לפניו. והוא שאמרו, כשם שאדם מצווה לומר דבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך".

ונסיים בתקוה שהשם יעזור ויערה רוחו ממרום, שלא ידרסו בשאט נפש את קדושת השבת ששקולה כתרי"ג מצות (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ותחזקנה ידיו לא-ל

אמונה!
התורה והמצוות

בידידות כנה ובברכת כהן,

הרב אלי' כ"ץ

ראב"ד ורב ראשי

הרב מישאל דהאן

ראב"ד ורב הראשי

המאמר שכתבתי הופץ בין רבני ערים, פרט לשני רבנים, הכל השיבו לשלול את ההפגנות, אשר הם מרבים חלול שבת.

וכן המאמר הופיע בתחומין ז', ושם בתחומין כתבו נגדי שלשה רבנים המתירים, ואולי גם מחייבים את ההפגנות בעצם יום השבת. אחרי העיון בדבריהם, נלע"ד שלא צדקו בכל הראיות שהביאו, והנני עומד על משמרת לאמת את דברי עם כל דברי הרבנים שהסכימו עמי, ולסלק מעלי את כל ההשגות הבאות שם.

הגרי"ת

להלן דברי הרבנים אשר השיגו על שיטתי

א. הרה"ג יוסף שלום אלישיב שליט"א

בי"ה ב' אדר א' תשמ"ו

כבוד הרה"ג המפורסם ר"מ מלכה שליט"א

הרב הראשי לאם המושבות פתח תקוה,

אשר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם, יסדוה אנשי חסד יראי אלקים.

ברכה ושלו' רב,

את מכתב כת"ר קבלתי בצירוף "מאמר בענין השבת", מו"מ בענין ההפגנות שהפגינו אנשי פי"ת החרדים ע"ד ד', נגד הפרצה הנוראה של פתיחת קולנוע היכל בשבת, דבר שלא העיזו לעשות עד כה. ומסקנת כת"ר "שאין חייבים ולא רשאים להמשיך

והשיב משה

ולהפגין בערבי שבתות נגד קולנוע היכלי".

טעמו ונימוקו, א. לכל דבר יש גבול גם לתוכחה קיים גבול - עד הכאה - עד נזיפה וכולהו התקיימו, לכן מן הדין פטורים מלהפגין.

ב. מצות תוכחה היא רק לעמיתך - שהוא עמך בתו"מ, ומאחר והאנשים מחללים שבת בפרהסיא, אין להוכיחם ואסור להוכיחם, כי בזה אנו מלבים את שנאתם לדת. זאת ועוד, מכיון דהחוטאים הם רבים, אין להוכיחם רק פעם אחת. עכתו"ד.

ברם אנא לא ידענא מה ענין מצות תוכחה לכאן. אטו מטרת ההפגנות היא בשביל קיום מצות תוכחה, אתמהה, הלוא הדבר פשוט כביעתא בכותחא, אילו כל אחד היה פוטר את עצמו בקיום מצות תוכחה, כי אז החנויות, התחבורה וכל בתי הקולנוע וכו' היו פועלים בשבת כמעשיהם בחול, ולא היה נשאר מהשבת ח"ו שריד ופליט. המטרה של ההפגנות היא לעצור את מגיפת התפשטות הריסת השבת, וזה מה שנשאר בידי יראי ד' החרדים על דברו, למחות ולהפגין בעד קדושת השבת.

ומ"ש כת"ר שע"י ההפגנות אנו גורמים חילול שבת, ע"י שו"ת מהרי"ל דיסקין ז"ל בקו"א סי' קמ"ה שאין לחוש לזה, ואכמ"ל.

והריני חותם בתקוה שכשם שבעבר עמד כת"ר על משמר קדושת השבת ועמד בראש המערכה, כן ימשיך לשתף פעולה להגן על קדושת השבת וכו' והי"ת יתן בלב טועים בינה, להפסיק לקעקע את חומת השבת.

בכבוד רב ובברכת התורה

יוסף שלו אלישיב

וזאת תשובתי אליו:

למען, הרה"ג, מעו"מ הגאון המפורסם כמוהר"ר יוסף ש. אלישיב שליט"א

חבר בית הדין הגדול, ירושלים תובב"א

רב מאד נעלה!

נעימות ימינו קבלתי אל נכון, וראיתי מש"כ מעכ"ת אודות ההפגנות בשבת, לאמר, שאין ענין מצות "הוכיח תוכיח" שייך לכאן, וכי כל עיקר הפגנות אינן אלא למנוע מגיפת התפשטות הריסת השבת.

ירשני מעכ"ת, להגיד שכאן בפתח-תקוה, נערכות הפגנות רק למען "הוכיח תוכיח" כפי שזה היה מתבטא על ידי הרבנים עצמם בעתות ההפגנות, ומשום כך כתבתי בכוון זה, והוכחתי כפענ"ד שכבר יצאנו ידי חובת תוכחה, אבל מעולם לא עלה על דעתנו שהננו יכולים או מסוגלים למנוע חלולי שבת, בהפגנות מעין אלה, להיפך הם מרבים חלול שבת בסיטונות, כוחות משטרה ומשמר הגבול זורמים לזירת האירוע, עם ניידות

וטרנזיסטורים, הם מעמידים מעצורי ברזל סביב רחבת הקולנוע לבל יהרוס ההמון אל הרחבה. מצדה השני של הרחבה, ישנו מעבר לכל אלה הנכנסים לראות את הסרט, שאין המפגינים רשאים להתקרב לשם. בתוך הרחבה עומדים להם חברי כנסת מיסודם של השרידים והאלונים, הבאים לעודד את המחללים ועוזריהם, וללעוג לנו ולהפגנותנו. גם צוותי הטלוויזיה תופסים להם מקום מן הצד להקליט ולצלם את האירוע, וממהרים לחזור לאולפן לשדר בחצות לילה. המשטרה כאמור שומרת על ראי הסרט מאבטחת אותם מבחוץ עד שהסרט נגמר, הם יוצאים מהצד השני, וההפגנה מתפזרת בשקט, וכל אי נושם לרוחה והולך לביתו, וכך חוזר חלילה משך שלושים ושש שבתות.

ועתה ילמדנו רבינו, האם בהפגנות כאלה יכולים אנו למנוע חלול שבת? או האם לא גורמים אנו לחלול שבת בסיטונות? או האם חלול שבת בקולנוע חמור מאוד מחלול שבת של ניידות משטרה וצוותי הטלוויזיה? ובכלל האם הצלחנו, במשך שלושים ושש שבתות לשנות המצב אפילו בכל שהוא?

כבוד הרב שליט"א! הפגנות מעין אלה שבהם יושבים ראי הסרט על כסאותיהם כשהם מאובטחים בכוחות משטרה מזויינים, ואנחנו עומדים מבחוץ וצועקים: שבת! שבת! הפגנות מעין אלה, לא הביאו, ולא יביאו שום תועלת, להיפך קרובים הם להפסד יותר מלשכר, מרחיבת הם את הפער בין הדתיים והחלונים, מרגיזים אותם ומעוררים בלבם את השנאה לדת וליהדות, דוחפים אותם ליזום חבלות חדשות בענייני דת, ומגבירים המחלוקת בין אחים, כך שמי שעמד בראש המאבק נגד השבת, זכה לקבל פרס חשוב על עמדתו האיתנה.

אשר לדברי מהרי"ל דיסקין ז"ל, עיינתי במקורם של הדברים וראיתי שאין בהם כדאי להכריע בשאלה חמורה של גרם חלול שבת. שכן כל דבריו שם לא נאמרו לענין הלכה וכ"ש לענין מעשה, ורק הברקה נראית לו להרב ז"ל בדברי הג"מ לפי שעה. הדברים אינם עומדים לדינא, וכל המעיין יראה שבאמת לא בנות ישראל גורמות מכשול לאותו הגמון, להיפך הוא הגורם להם מכשול במה שהוא מכריח אותן להבעל לו. ואת זה כבר עלה בדעתו של הרב ז"ל, אלא שני"ל לדוחק. אבל באמת זהו האמת הברור, ואין בזה שום דוחק כאשר יוכח המעי"ש ולא ראיתי צורך להאריך בזה לגאון אדיר כמוהו, ולרומייע הסליחה.

כ"ד הצעיר החותם ברגשי כבוד הראויים

משה מלכה

ג. הרה"ג שמחה הכהן קוק שליט"א

ד' ניסן תשמ"ו 13.4.86

אוצר החכמה

לכבוד

ידגדנו רב הפעלים בחו"ל ובאה"ק הרב הגאון רבי משה מלכה שליט"א
הרב הראשי ראב"ד פ"ת וחבר מועצת הרה"ר לישראל.
ברכת ה',

בשעתו קבלתי דברי תורה של כת"ר אשר האריך למעניתי כיד ה' טובה עליו.

לא השבתי כיון שסבור הייתי כי מך ערכי שאחווה דעה בעניי כה חמור כקיומה של
השבת בעיר ואם בישראל, אשר יסודה גדולי ישראל לתורה.
וכן על השבת באה"ק כולה, כתוצאה ממעשה מביש זה, של איש אחד יחטא ועל כל
העדה ח"ו יצא חילול שבת.

אך מכיון שאולי שתיקה תתפרש כהסכמה, לכן כותב אני מעט מילים לא כיון יש
בכוחי לומר, אלא שאין בכוחי לשתוק, ודאי כי דברי התורה של כת"ר דברי חכמה
הם, וחלקם נכונים. אך לענ"ד אין להם קשר לענין המדובר בו, כיון שכאן אין המדובר
במצב של מחאה על מעשי יחיד, אלא בצביונה של ארץ קדשנו, וגזירה של עקירת דת
מתוך רצון מפורש להרשיע ולעקור ח"ו שבת מאה"ק, וע"ז כבר אמרה גמרא "לא
חרבה ירושלים אלא על שחיללו בה את השבת".

ולכן מחמת טרדות עה"פ שאנו עומדים בו, אין לי אפשרות להרחבת דבר. אך ללא
פקפוק כלל יש חוב קדוש לעשות הכל, כולל מחאה חוקית וכל מיילי דאפשר.

ואכן גם אני חפצתי מאוד לקחת חלק במעמד ההזדהות עם שבת קדשנו, שהיה
במעמד הגאון וגר"י אלישיב שליט"א, אשר בעצם השתפותו פסק דעת תורה, כי חוב
קדוש הוא לקדש ולמחות עד לב השמים על חילול שבת ציבורי זה בפרהסיא, וע"י
ראש העיר מרשיע ברית. אך מכיון שהייתי טרוד בראשונה בהרצאה לעולי רוסיה
בעירנו באותו ערב, והדבר נקבע לפני כן, וחששתי כי העדרי מכנס זה יכשיל רבים
באכילת חמץ בפסח רח"ל, וכן באותו ערב הייתי עסוק בענין של "שעון קיץ" שגם
הוא גזירה על השבת, לכן לא באתי להשתתף בכנס קדוש זה. לכן בטוחני כי כת"ר
ודאי יסכים, כי אכן אין הנידון של עקירת שבת ע"י עיר שלמה. וראש העיר. דומה
לראיות שכת"ר השכיל להביא הנוגעות ליחידים, ואז יש לעתים עת לצעוק ועת

לעשות.

שלא כבענין זה אשר עת זעקה גדולה ומרה היא, ואוי לנו שהגענו למצב נורא כזה, כאשר משיח צדקנו כבר עומד בפתח. ויזכנו הקב"ה להיות באמת ובתמים עם מקדשי שביעי.

בברכה ויקר

הרב שמחה הכהן קוק

למעי' הרה"ג

וזאת תשובתי אליו:

למע' הרה"ג מעו"מ כמוהר"ר שמחה הכהן קוק שליט"א
הרב הראשי ואב"ד רחובות, שלום ורוב ברכות.
רב נעלה!

קבלתי אל נכון מכתב יד"ק, כתגובה על מכתבי. אליו בענין ההפגנות בער"ש, שגורמים חלול שבת יותר גדול. וכת"ר כתב "שאם אמנם דברי הם דברי חכמה וחלקם נכונים, אין להם קשר לענין המדובר בו, כיון שכאן אין המדובר במצב של מעשה יחיד, אלא בצביונה של ארץ קודשנו, וגזירה של עקירת דת מתוך רצון מפורש להרשיע וכו' וע"ז אמר הגמ' לא חרבה ירושלים אלא על שחללו בה את השבת". אך כת"ר לא פירש מה הם החלקים הנכונים בדברי ומה הם החלקים שאין להם קשר לענין המדובר? גם לא הביא סמוכין לדעתו זאת?

כל דברי שם, מכוונים לענין ההפגנות המתנהלות כל ערב שבת מזה ל"ג שבתות, שבהם אנו גורמים למשטרה ולצוותי הטלויזיה ולכל האספסוף המתקהל שם לחלל שבת בצורה חמורה יותר. אנחנו מתקהלים למחות נגד קומץ של יהודים היושבים תוך קולנוע היכל ורואים בסרט, אך גורמים למאות שוטרים לבוא לזירה עם ניידות ועם טרנזיסטורים ביד, מגרים את תאבונם של צוותי הטלויזיה לבוא מתל-אביב עם רכבם וכל אביזרי ההקלטה והצלום, הם מקליטים ומצלמים בעצם השבת וחוזרים לאולפן בחצות בכדי לשדר מיד. ומשום כך לא הבנתי דברי כת"ר "שאין להם קשר לענין המדובר בו?".

כת"ר כותב שמדובר הוא בצביונה של ארץ קודשנו וגזירה לעקירת דת. גם אני חושב כן, ואני כואב את כאבה של השבת המתחללת בידיהם של כל אלה הפורצים את גדרה, גם לי צר מאוד לראות את השבת נרמסת לא רק ברגלי קולנוע היכל, אלא גם בידי אוטובוסי אגד אשר מפעילים מכוונותיהם בעוד היום גדול. אך איני מסכים לכבות אש בנעורת. איני מוכן להסכים עם חלול שבת של מאות שוטרים וקציני

והשיב משה

משטרה ועם צוותי הטלויזיה, בשביל להפגין מול קולנוע היכל. כי לא יכולתי להבין למה יהיה חלול שבת של קולנוע היכל, חמור מזה של מאות שוטרים ומפעילי הטלויזיה, ושל כל אותם המתקהלים סביב הרחבה מפתח-תקוה ומחוצה לה, בכדי לחזות בנועם ההפגנות. רובם באים לשמוח ולהתענג למראה הדתיים הצועקים ואינם נענים? להיפך, חילול שבת בתוך הקולנוע היכל, ואם הוא חמור, הוא נעשה בפנים בין כותלי הבנין על ידי מפעיל הסרט. ואילו חלול שבת שאנו גורמים הוא רחב מאד ומתפשט מאוד, כשהטלויזיא משדרת, הכל יודעים שההקלטה נעשית בעצם השבת, כשהרדיו משדר קולו של הרב הראשי הנואם בהפגנה, יודעים הם שהקליטו את הרב בשבת, האם יש חלול שבת יותר מזה. האם חלול שבת לקולנוע היכל ישוה בחומרו, בהקיפו ובפרסומו, לחלולי שבת כאלה הנגרמים מההפגנה עצמה?

והנה כמעכ"ת התעלם לחלוטין מכל זה ונאחז בטענה שזה נוגע "לצביונה של המדינה, ולעקירת הדת" כאילו יש מי שחולק על זה, והלא הכל מודים שיש להאבק על צביונה של המדינה ולהלחם נגד עקירת הדת, אבל לא בהפגנות כאלה שהם בעצמן עוקרות את הדת. והנה על זה לא השיב כת"ר שום תשובה ולא ענה: האם מותר להלחם נגד חלול שבת קטן בחלול שבת יותר גדול ויותר מפורסם?

כת"ר, מצטער על אשר לא היה יכול לקחת חלק באותו מעמד ההזדהות עם שבת קודשנו שהיה במעמד הגר"י אלישיב שליט"א, שהשתתפותו בעצם היא דת תורה... ואני אומר שאל יצטער כת"ר, שכן באותו ערב שבת הזעקו מאתים וחמשים שוטרים מכל הסביבה, וכולם באו בשבת ברכב ובנשק, להגן על היכל שלא יאונה לו מהמפגינים. וצוותי הטלויזיה תוגברו והקליטו וצלמו, ושדרו לכל תושבי-המדינה, והיה חלול שבת גדול ומפורסם מאין כמוהו. יעיי כת"ר בדברי הרה"ג י. מ. אהרונוסון שליט"א, בספרו "ישועות משה", ושם יוכח שזה איסור גמור.

ובכן כבוד הרב שליט"א, אני את שלי עשיתי, מה שעלה במצודתי מבחינת ההלכה כתבתי ושלחתי לכל חברי מועצת הרבנות, וכל עוד לא קבלתי סתירה לדברי מדברי הפוסקים, על משמרתי אעמודה. ובכל אופן אני את נפשי הצלתי, ואל אמת ינחנו במעגלי צדק ואמת.

החותם ברגשי כבוד הראויים

משה מלכה

ראה לקמן תשובה על דבריו שכתב אח"כ ב"תחומין".

אשר לדברי כה"ר הגאון אלישיב שליט"א שהביא ראיה מדברי מהרי"ל דיסקין ז"ל, כבר רמזתי במכתבי אליו. שלא לענין דינא נאמרו דברי הגאון ז"ל, ולא הוצרכתי להאריך לפני מעלתו, כי מה ידעתי ולא ידע. אך לדידי אני כתבתי מה שני"ל אחרי שעיינתי בדבריו דסוף ס"י קמ"ה, וז"ל שם:

נ"ל דלאו דלפני עוור, אם הלה אונסו בממון שרי, וקצת דוגמא לזה מש"כ ביו"ד- (סוס"י שלי"ד), דאין אדם מחוייב להוציא ממונו להפריש חברו מהעבירה, בכפייה. ויתיישב בזה לשון הבריי"י גטין (מד' עא'), המוכר ביתו לגוי דמעלה בערכאות יע"ש ברש"י ותוסי להני"ל. יתכן דהגם שמחזק המקח בזה, מ"מ שרי ליה, להציל דמי הבית הזה מידו, עכ"ל.

והנה הגאון ז"ל סתם וחתם את דבריו ולא גילה לנו מי הוא, "הלה" הזה האונס, ואת מי הוא אונס, ומה הלשון אונסו בממון? האם נפרש "אם הלה" הגוי או הנזיר אנס אדם מסויים "בממון" כלומר, על ידי ממון שנתן לו או שהבטיח לתת לו תמורת מה שיושיט לו יין או אבר מן החי, וקמלי"ן שזה מותר, וא"י חייב לוותר על הממון בכדי שלא יעבור על לפני עור. ומביא ראיה מהא דסו"ס שלד', שא"י אדם מחוייב להוציא ממונו להפריש מחברו מעבירה, בכפייה. הא ודאי בורכא היא, שאין הנדון דומה לראיה, התם בסי' שלי"ד מדובר במי שנדרש להוציא ממונו שלו כדי שלא יעבור חברו על עבירה, שא"י חיוב. אבל כאן מדובר במי שנדרש לעבור הוא עצמו על לאו דלפני עוור, ולקבל ע"ז בשכרו ממון, וזה ודאי אסור בהחלט אליבא דכ"ע. לא מבעיא, שא"י רשאי לעבור על לאו דלפני עוור, בכדי לקבל ממון. אלא שהוא חייב להוציא כל ממונו בכדי שלא לעבור על ל"ת, וכמ"ש הרמ"א ז"ל באו"ח סוסי' תרנ"ו, בשם הרשב"א והראב"ד... "אבל לא תעשה, יתן כל ממונו קודם שיעבור. ואם נפשך לומר שאני הכא שהלה אונסו, א"ך תו אין כאן חדוש, וכללא הוא האדם ולא אנוס. ועוד, מלת "בממון" ללא צורך, ועוד לא היה צריך לראיה מסי' שלי"ד, ובלא"ה אינה מתאימה, גם המלה "בכפייה", אין לה מובן.

ומש"כ דבזה יתיישב לשון הברייתא דגטין (מ"ד ג"א) גם כאן, דעתו ז"ל נשגבה ממני. כי לפ"ד, אין שום קושי בדברי הברייתא, וא"י צרי' לשום יישוב, וז"ל הברייתא שם:... דתניא, המוכר ביתו לגוי בא"י - דמיו אסורין, וגוי שאנס את ביתו של ישראל, ואין בעליו יכול להוציאו מידו וכו' מותר ליטול את דמיו, וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם. ותם אני, ולא אדע מהו הקושי - המתעורר כאן. וצריך ליישבו מדברי יו"ד דסי' שלד', והלא הדברים פשוטים וברוריי' אסור לו לאדם למכור ביתו בא"י לגוי משום יישוב א"י, ואם עבר ומכר, דמיו אסורין. אבל אם הגוי אנס אותו, והוציאו מביתו ואין לו יכולת להוציאו מידו, מותר לו למוכרה ולהעלות בערכאות, כדי להציל את הדמים מידם. א"כ מה זה שייך להא דסי' שלי"ד? עוד כתב המרי"ל דסקין ז"ל, דאפ"י משום תקנתא דרבנן לא חיישי' ללאו דלפני עוור, והביא ראיה מהא דכתובות (ג):

דפריך ולידרוש להו דאונס שרי? דלכמה קדמונים, אעיקרא דדינא פריך, דלא ניעקריה לרביעי (אמת, שבשיטה מקובצת איכא דלא ס"ל הכי, כי אם אלישנא

פריך. אבל הרבה קדמונים לא פרשו כהסבר המחבר). ועיי מגן אברהם, סוסיי שוי בשם ב"ח, משמע ג"כ כנ"ל, וא"כ תיקשי, נהי. דאאיסורא דאשה לא קפדינן, משום דאניסא היא, דקרקע עולם היא. אכתי ניעקריה משום לפני עוור, דהא בני נח מצווים על העריות בנערה מאורסה דישראל. ודוחק לומר, דבטפסר שכולם בידו, לא חשיב לפני עוור, דלא הוי כתרי עברי נהרא, דזה אינו דהא חזי, דאי לא תינשא ברביעי, על כל פנים לא אניס לה. אלא ע"כ כנ"ל ומשום הכי לא היי עקרינן תקנתא דחכמים וכו' עכ"ל.

ולעני"ד, אין להביא ראייה מדברי הגאון ז"ל לנדו"ד, חדא דבריו אלה לא נאמרו לקבוע מהם הלכה, ורק רעיון עלה בדעתו בדברי הגמ'. ושנית הדברים לא נאמרו באופן מוחלט, אלא בדרך את"ל "דאעיקרא דדינא פריך". אבל אם נאמר דרק "אלישנא פריך" וכמ"ש בשיטה מקובצת, שזו היא דעת הרבה מפרשים, ותו אין כאן קושיא. ועיי"ש בשמ"ק, כמה פלפלו מפרשי הש"ס בדבור זה, ועל דעת אחת לא הגיעו, ואיך נקום אנן ונדחי לאו של תורה של "לפני עור לא תתן מכשול, מחמת קושיא שיש לדחות בהרבה אופנים. עיי יד מלאכי, כלל ב', התלמודים אות יג', שכתב בשם הרשב"א והרמב"ן והרדב"ז, שאין להוציא דין ממאי דאתמר בגמרא דרך אגב, ואיי מקומו של אותו ענין, וסוגיי שלא בדוכתה לא חיישי לה יעו"ש. ועוד, דאפי' יהינן ליה כל דליה ונאמר שיש כאן לאו דלפני עוור, י"ל דאנה"נ, אלא דשפיר קא מתרץ הג"מ משום צנועות ומשום פרוצות. אלא דלפי האמת הברור אין כאן ולא שייך שיהיה כאן לאו דלפני עוור, שאיי חל אלא כגון "תרי עברי נהרא", שאין הגוי או הנזיר יכול לקחת, אלא אי"כ יושיט לו היהודי מרצונו. ואילו בנדו"ד אין הכלות הולכות לו מעצמן ומרצונן, אלא הוא שולח שליחיו לקחת אותן בעל כרחן. ולא שהן מושיטות לו את האיסור, אלא הוא לוקח אותן בע"כ, ומה שייך כאן לפני עוור? וכמו שכן נ"ל לגאון לפרש, אלא שאח"ך נ"ל שזה דוחק. ולפי האמת אין זה דוחק כלל, להפך מה שני"ל איהו לפרש הוא הדוחק הגדול. ואיך יעלה על הדעת שהוא מכריח את הכלה לבוא להבעל לו קודם, ובזה תעבור על לפני עוור? כאילו היא שמה לו מכשול? והרי אנוסה היא, וכבר קי"ל האדם פרט לאנוס? (נדרים כ"ז א') עיי הריטב"א שם, שכתב דכל היכא דמצי עביד איסור שלא על ידינו, אין בו משום "לפני עוור" ומש"כ הרב ז"ל שהיו יכולות להתחתן ביום הגי', ליתא. חדא, דהא מוכרחות הן להתחתן ביום הדי' מחמת התקנה, ולא רצו חז"ל לבטלה מפני הגזי', משום דגזי' עבידא דבטלא כמ"ש שם. ועוד דהא כתבו התוס' שם ד"ה בתולה, הנשאת ביום ד', דלאו דווקא ביום הדי', מדפריך לקמן, בשלישי נמי אתי ובעל שאיי מתכוון אלא להנאתו וכו', משמע מדבריהם שעיקר הגזי' "תבעל תחילה" ולא דווקא הנשאת ביום ד', אלא אפי' תנשא באיזה יום שיהיה יבוא ויבעול. ואע"פ, שהגמרא מסיקא שם, מספיקא לא

והשיב משה

עקר נפשיה, מ"מ כשיראה שחזרו להנשא ביום ג', יעקור ויבוא ביום הג', כי העיקר אצלו לא היום אלא המעשה.

ולעצם הענין אני שואל, אם היתה האפשרות להתחתן ביום אחר ולא תבעלנה להגמון, והיו מעדיפות להנשא ביום ד', אי"כ מרצון הן נבעלות להגמון, למה לא תהיי אסורות לבעליהן. ואם אין להן אפשרות להתחתן ביום אחר אלא ביום ד', איך נייחס להן לאו דפני עוור? הרי אנוסות הן?

ומשי"כ בשם הב"ח שהביא המג"א, המע"ש בדברי הב"ח יראה, שאין שם זכר ללאו דלפני עוור, ולא בא הרב ז"ל אלא ליישב את הסתירה, שנראית לו מהא דסיי שוי לסיי שכח. בסיי שוי, חשש שיפחידה להמר, והיא לא פשעה, לכן מותר לחלל עליה את השבת כדעת התוס'. ואילו בסיי שכח, שרוצים לאונסו לעבור עבירה, אין לחלל עליו את השבת, כיון שאנוס רחמנא פטריה כיעו"ש. ועיי למר"ן הב"י, מה שתרץ שם.

ומ"מ נדו"ד נראה ברור, שהוא עדיף מלאו דלפני עוור, התם אתה מקרב לו את האיסור, אבל לא מכריח אותו לאוכלו, אלא הוא מעצמו נוטלו ואוכלו. אבל הכא, אנו מכריחים במעשינו את המשטרה לבוא לזירה לחלל השבת. כי כאשר דורשים רשיון להפגין, ממילא אנו מכריחים אותם לבוא לשמור על הסדר, ולא יתכן שלא יבואו עם ניידות ועם טרנזיסטורים, ואולי גם עם נשק. וידוע מה שכתב הריטב"א ז"ל בגמרא (ע"ז ו' ב') "אכתי איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כל שאנו גורמים לו לעשות איסור או להרבות באיסור... וכדאמריי בפי שניים אוחזים...".

ונראה שהגר"ש אלישיב שליט"א, אזיל לשיטתיה שכתב בתחומין ג' דף 28, "להתיר לחיילי צה"ל לחלל שבת בכדי לאבטח מקומות מטיילים אליהם מגיעין מטיילין רבים בשבת, כשקיימת סכנת נפשות באתרים אלו, מפני פגוע מחבלים. ומשום כך נ"ל להתיר למשטרה לחלל שבת גם כאן, בכדי לאבטח את המפגינים ובעלי קולנוע היכל".

ולפע"ד, קיים הבדל גדול בין שני הנדונים, שם קיימת באמת סכנת נפשות מחמת המחבלים, ולכן יש להתיר לצה"ל לאבטח אותם מחמת פקו"י. אבל כאן, אין שום חשש לסכנת נפשות ולא שייך פקו"י. וכי המפגינים, עלולים חלילה לרצוח נפשות? ומ"מ, עיקר דינו של הגר"ש אלישיב הוא תמוה מאוד, וכמו שהעיר עליו, העורך שם, שלא יתכן להתיר לצה"ל לחלל שבת בכדי לאבטח ההולכים לטייל בשבתות, תוך חלולי שבת באיסורי תורה. כי מסתמא עוברים על הוצאה וטלטול, אולי גם עישון. ואיך נתיר לצה"ל להבטיח אותם, והרי עיי"כ. יהיו רגילים לבוא כל יום שבת, ואי"כ אנו מחזיקים ידי עוברי עבירה בשלמא אם במקרה נקלעו למקום סכנה, נהיה מחוייבים להציל אותם, גם אם נחלל שבת בשבילם, אם נזהיר אותם, שלא יבאו עוד פעם לשם. אבל לאבטח אותם כל פעם שיבואו לשם, ולחלל שבת בשבילם, זו לא

והשיב משה

אמרה אדם מעולם. כי בכך אנחנו מעודדים אותם להמשיך בחלולי שבת, ומחזיקים ידי עוברי עבירה וכ"מ לעיל בשם הריטב"א שאסור לנו לעזור בידי עוברי עבירה, להיפך חייבים אנחנו למחות בידם ולהזהיר אותם, שאם ימשיכו לבוא לכאן ע"י חלול שבת, לא יהיה מי שיבוא לעזרתם.

וכן הנאמר דלעיל (עמ' 3), הופיע בתחומין ז', ושם בתחומין כתבו נגדי שלשה רבנים המתירים, ואולי גם מחייבים את ההפגנות בעצם יום השבת. והם הרה"ג: הרב שמחה הכהן קוק, הרב זילברשטיין מבני ברק והרב רוזן שליט"א. הרב קוק היחידי שקרא את דברי וחלק עליהם באופן שיטתי. אחרי העיון בדבריהם, נלע"ד שלא צדקו בכל הראיות שהביאו, והנני עומד על משמרת לאמת את דברי עם כל דברי הרבנים שהסכימו עמי, ולסלק מעלי את כל ההשגות הבאות שם, ואומר בע"ה.

לפננו שאכנס לבית המדרש, אקדים מלים קצרות ואומר: כל פה יודה שהננו מחוייבים להוכיח עוברי רצונו ית', כדכתיב "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז). השאלה היא: איך להוכיח, מתי להוכיח, ואם מי חייבים להוכיח?

א. התוכחה אינה מצוה חיובית אלא קיומית

הדבר פשוט וברור, שאין מצות "הוכח תוכיח" מוטלת על האדם, אלא במקרה, שפגש באדם כשהוא חוטא, ואז הוא מתחייב להוכיחו ולמונעו מלחטוא, כדי לקיים מ"ע הוכח תוכיח. אבל לא שיהיה האדם מחוייב לחפש אחרי חוטאים, כדי להוכיחם ולקיים מ"ע של הוכח תוכיח. כשם שלא מצאנו שיהיה האדם מחוייב ללכת לחפש אבדות כדי שיחזירם לבעליהם, כדי לקיים השב תשיבם. כן אינו מחוייב ללכת לחפש חוטאים כדי לקיים מ"ע של הוכיח תוכיח, וכבר השוו חז"ל אבדת גופו לאבדת ממונו (ראה קומץ מנחה, לבעל מניח בהשמטות מצוה רלז). וכן נמצא מפורש בדברי השד"ח (אסי"ד מע' ה' אות ב', הובאו דבריו במאמרו של הרב שמחה קוק, בתחומין ז פרק יב) בשם הרב דברי מנחם, דמצות תוכחה אינה כשאר מצות, שדרך לרדוף אחריהם, אלא אם נזדמנו לידו לראות אדם שבא לחטוא, חייב להוכיחו.

והגם שכתב שהרב מערכי לב, העיר עליו משמואל הנביא שהיה סובב והולך מעיר לעיר בכדי להדריך אנשים בדרך ישרה ולהוכיחם על מעשיהם, הרואה יראה שאין טעם להערה זו: חדא, שמואל הנביא לא להוכיח היה סובב מעיר לעיר, אלא לשפוט את העם, הוא היה עושה כן כדי שלא להטריח את הבעלים לבוא אליו. אלא היה הולך אליהם ומקרא מלא הוא: "והלך מדי שנה בשנה וסיבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל... ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושפט את ישראל". ועוד, שמואל

והשיב משה

נביא היה, וכל מעשיו היה עושה ע"פ השם (ש"א ז, טז). אבל בני אדם אינם חייבים לשוטט ברחובות, כדי למצוא חוטאים ולהוכיחם.

ב. דבר שאינו נשמע

מדברי הרב חקרי לב, שהביא השד"ח, אין ראייה לנדון דידן. הוא כתב לחלק בין גדול לשאר בני אדם דעלמא, והתנה שצריך שיהיה ברור לו שיקבלו את תוכחתו. בנדון שלנו ברור הדבר שלא יקבלו, והמציאות תעיד על כך.

כמובן אין ראייה מדברי הכתב סופר באהע"ז (סיי מז), שכתב לחלק בין הרב היושב על כסא ההוראה, שמצוה עליו לחפש את החוטאים כדי להוכיחם, שהרי גם הוא סיים וכתב:

"אך כל זה, בזמן שהחכמים מכובדים בעיני העם ומכירים בערכם, רק יצרם התגבר עליהם לעבור על מצות ה'. אז יש פתח-תקוה, שברוב דברי תוכחה יחדלו החוטאים, וצריך להוכיחם אפ"י מאה פעמים, ולא ברבים שיוצא ידי חובה בפעם אחת כדבי הרמ"א בסי' תרח). אבל, אם מלעיגים על החכמים... ושמים אור לחושך, גם בוז יבוזו אותם, בודאי לא יקבלו דבריהם... וכן בעוה"ר, בדור הרע הזה... ומ"מ הכל לפי ראות עיני המורה, אם יקבלו דבריו, אם לא, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר, דבר שא"י נשמע, עכ"ל.

מכאן אתה למד לימינו אלה, אשר היחסים בין הדתיים והחילוניים מתוחים ומנוגדים, והדת יחד עם הדתיים נרדפים ונעלבים בכנסת, ברדיו ובעתונות. הללו רואים בהם פרימיטיביים ונעדרי השכלה ותרבות, כביכול, ומזלזלים ברבנים ומעליבים אותם בכל מקרה. בודאי שלא יתקבלו דבריהם, ולא יטו אוזן לתוכחותיהם, ועשרות הפגנותיהם יוכיחו שלא הועילו במאומה, אלא שליבו את השנאה והגבירו את המשטמה, ונתקיים בנו מקרא כתוב: "ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד" (ישעיה ג, ה). וע"ז אמרו חז"ל: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שא"י נשמע, כדברי הרב ז"ל.

התורה אמנם צוותה להוכיח, אבל היא ציינה ואמרה "את עמיתך" - עם שאתך בתורה, עם שיש לו זיקה כל שהיא לתורה ויתכן שישמע לדברך, יטה אוזן לתוכחותיך, ושב ורפא לו. את זה אתה מצווה אפ"י מאה פעמים, עד שישמע ויקבל. אבל לא לאדם השונא אותך ומזלזל בך. אבל לא לאותו אדם החושב את כל דברך להבל הבלים ומבטל אותם כעפרא דארעא, והוא צוחק עליך ומלעיג לכל מוצא פיך. אדם כזה אסור לך לדבר עמו ולהוכיחו, כי בוז יבוז לשכל מליך (משלי כג, ט). ולא עוד אלא שאתה גורם לו שיטיח דברים כלפי מעלה, ויבוא לשנוא אותך וינקום בך, ועליו אמר החכם... אל תוכח לך פן ישנאך (משלי ט, ח).

והשיב משה

גמרא ערוכה היא (שבת נה, ב): "כל מי שאפשר לו למחות וכו' נתפש וכו'. "נקטה הגמרא "כל מי שאפשר", ולא נקטה סתם כל מי שאינו מוחה באנשי ביתנו. להודיע שאינו נתפש אלא מי שאפשר לו למחות, כלומר, שיש בידו למחות והיו דברים נשמעים. וכ"כ רש"י ז"ל, בדי"ה נתפש: כגון מלך ונשיא שאפשו לו למחות, שיראין ממנו ומקיימים דבריו (וכ"כ התוסי' שם, בדי"ה ואע"ג, והר"ן בס"פ במה בהמה). יותר מזה כתב המאירי, שלא רק שאינו חייב להוכיח שיודע שלא תתקבל תוכחתו, אלא גם אסור לו להוכיח. וז"ל שם (יבמות סה, ב):

כל שיודע בו שאינו מקבל אינו חייב בכך, אדרבא מוזהר הוא שלא ישליך פנינו לפניהם. וזהו שאמרו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאיני נשמע, שנא' אלא תוכח לך פן ישנאך.

מכאן אתה למד הלכה ברורה ומוסכמת, שאין חיוב מ"ע להוכיח, אלא במקום שאתה יודע או מסופק שמא יתקבלו דבריך. אבל במקום שברור לך שלא יתקבלו דבריך, אסור לך להוכיחם.

בפרק ד' ממאמרו הביא הרב שמחה קוק (עמ' 123), את דברי הגמ' ביבמות (סד, ב) אך התעלם מדברי הגמרא, רש"י, תוסי' ור"ן, שכתבו שבמקום שברי לו שלא ישמעו, אינו חייב להוכיחם, ואולי גם אסור, והלך להתלות בדברי המג"א. והוא פלא, דאפי' נודה שכ"כ המג"א, אין זה מכריח אותנו לפסוק כמוהו במקום שהגמ', רש"י, תוסי' ור"ן, חולקים עליו, כ"ש שהמג"א לא כ"כ. וז"ל שם:

נדוקא כשברור לנו שהחוטא הוא שוגג. אבל אם החוטא הוא מזיד, נהי דמי שאינו מוכיחו אינו נענש כמותו, מ"מ עובר על מ"ע דהוכח תוכח וחייב להוכיחו עד שינזוף בו החוטא, מכאן ואילך אסור להוכיחו, שנא' אל תוכח לך. ובעבירה שבסתר יוכיחנו בסתר, ובעבירה שבגלוי יוכיחנו מיד שלא יתחלל ש"ש (סמ"ק, ס"י פסק כמ"ד עד נזיפה, ובס"י ס"י תיג, כתב דווקא איש את אחיו שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר, שאם יוכיחנו ישנאהו וינקום ממנו אין להוכיחו).

זהו לשונו של המג"א אות באות. ואתה המעיין תראה איך הוצאו המלות האלה מהקשרן, ומהם רצה ללמוד דאף אם ברור לו שלא יתקבלו דבריו, ואם לא יוכיחנו אינו נענש כמוהו, אבל עובר על מ"ע דתוכיח. והוא פלא גדול, המג"א כ"כ לגבי יחיד החוטא שחייב להוכיחו עד שינזוף בו או יקללנו, ומכאן ואילך אסור להוכיחו. ואילו אן בדידן איירי ברבים החוטאים, וכבר הוכיח הוא עצמו שלגבי רבים החוטאים מספיק להוכיחם פעם א'. בדידן איירי ברבים החוטאים, וכבר הוכיח הוא עצמו שלגבי רבים החוטאים מספיק להוכיחם פעם א' ולא יותר וכפסק הרמ"א. אף אם נתעלם ונאמר שבכל אופן דבר המג"א, הרי כתוב במפורש "חייב להוכיחו עד שינזוף בו החוטא, ומכאן ואילך אסור להוכיחו. הרי אנחנו כבר ננזפנו, ונתקללנו ואפי' נעצרנו,

ולמה לא יהיה אסור לנו להוכיח עוד?

גם לא ידעתי מדוע לא ראה לנכון ללמוד מדברי הס"ח שכתב, "דווקא איש את אחיו שלבו גם בו הוא שחייב להוכיחו, ולא איש אחר, שמא ישנאהו וינקום ממנו", ואנחנו יש לנו ענין עם אנשים זרים לרוחנו, השונאים אותנו ומתנכלים אלינו, ולמה לא נהיה פטורים מלהוכיח אותם?

ג. גם למניעת חילול השם די במחאה חד פעמית

אוצר החכמה

עוד כתב בעל המאמר מדנפשיה וז"ל (עמ' 123, פרק ד):

ומלתא דמסתבר, שכשמקור החיוב הוא מחמת חלול השם, אין נפקא מינה, בין מחאה חד פעמית לבין מחאה רצופה. אם המעשה נעשה בפרהסיא, מדוע תפקע חובת המחאה אחרי פעם אחת?

ולא ידעתי על מה סמך לכתוב דברים הללו, שהם סותרים ונוגדים את דברי הרמ"א בשם הנמק"י, הפוסק בלשון ברור:

"ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם".

ומוכח מדבריו, שאף שהרבים החוטאים ברבים, כלומר בפרהסיא, אעפ"כ לא יאמר להוכיחם אלא פעם אי ולא יותר. ומנ"ל לבעל המאמר לחלק מדנפשיה בין פרהסיא לצנעה, ובין חלול השם? והלא כל חוטא בפרהסיא הוא מחלל את השם, ואעפ"כ פוסק הרמ"א שאין להוכיחו רק פעם אחת?

ד. כשאין ידינו תקיפה אין גם מצות תוכחה

שוב הביא שם (עמ' 124) דברי הגאון החיד"א בברכי יוסף, שכתב:

דאף בדבר המפורש בתורה, דצריך למחות אף שיודע שלא יקבלו, היי רק כשידנו תקיפה על העוברים למחות בידם בחזקת היד. אבל כשאין בידנו כח להפרישם, איי חייב להוכיחם כיון שיודע שלא יקבלו.

וכתב עליו בעל המאמר בזה"ל:

אך כבר העיר עליו בבאור הלכה סי' תרח, כי מדברי הסמ"ק שהובאו במג"א, משמע דבזה אמנם אין נתפס בחטאם, אבל יש עליו חיוב מצד מ"ע דתוכחה.

ואני תמה ומתפלא אם יש בה בהערה זו כדי לסתור דברי אי חיים, דברי טעם ודעת, כי כאשר ידוע לך שהעוברים לא יקבלו דבריך ואין בידך כח לכפות עליהם, איך תהיה חייב להוכיחם? ועתה הסכת ושמע לדברי הגאון חיד"א ז"ל בא"ח סי' תרח אות ד. תחילה הביא קושית מהרח"א ע"ד הגמרא שבת כה, אמר הקב"ה גלוי וידוע וכו', והלא גם שלא יקבלו, בודאי חייב להוכיחם? וכתב לתרץ, דמ"מ אין חייב מיתה על בטול מ"ע דתוכחה. ושוב כתב לתרץ הוא מדיליה, דמ"ש הרא"ש בשם העטור והרב

המגיד, היי כשידנו תקיפה על העוברים, וענשי להו עד דפרשי, ובהא הוא דחייבים להוכיח. ברם כי ידעיי דלא מקבלי מינן, וכח אין בידנו משום אפרושי, בכה"ג אין חייבים להוכיחם. וזוהי שאמרו ביבמות דף סה שלא לומר דבר שאינו נשמע וכו'. מכאן אתה למד, שאין מקום להערתו של הבה"ל שהביא בעל המאמר, שהרי החיד"א ז"ל הביא הדברים תחילה, ושוב כתב איהו לתרץ שבמקום שאין ידנו תקיפה אין מקום לתוכחה כלל ואין עלינו שום חיוב. ועוד, הרי סיים דבמקום שאין ידנו תקיפה ע"ז אומרת הגמרא שמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואם איתא כדברי המעיר, שאעפ"כ עדיין מ"ע של תוכחה רובצת עלינו, איך אפשר לומר מצוה שלא לומר? ועוד, הרי סיים בדבריו, וז"ל: "ולפום מאי דאמרן דבאין בידו למחות לא מחייב כלל בכל גוונא". והדברים ברורים ופשוטים, דבמקום שאין ידנו תקיפה לכפות את העוברים, פקע מעלינו חיוב התוכחה בכלל.

ובלא"ה הרי הבה"ל הביא שם דברי הס"ח, דדוקא איש את אחיו, שלבו גס בו, אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאהו וינקום ממנו, אין להוכיחו, יעו"ש. שוב הביא בעל המאמר דברי באה"ל שכתב:

"וידע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דבדבר מפורש בתורה חייב למחות, דווקא שהוא באקראי, אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון מח"ש בפרהסיא, או אוכל נבילות להכעיס, כבר יצא מכלל עמיתך ואינו מחוייב להוכיחו". והביא ראיה מתנא דבי אליהו רבא, פי"ח: "הוכח תוכיח את עמיתך, ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ובמצות, אתה מחוייב להוכיח אותו. מדברי התנחומא משמע, דאף אם יכוהו, עדיין לא נפטר מחובת תוכחה..."

ואתה קורא נעים, תראה איך דוחים הלכה ברורה מהגמרא ומהפוסקים מדברי אגדה המובאת בתנחומא, וכבר מתורצת בדברי הברכ"י באות ה', שכתב וז"ל: ולזה י"ל דס"ל להריטב"א והנמק"י, דמקרא דגוי נתתי למכים, אין ראיה, דהיה על נבואתם במלאכות ה', ולא חשו לאגדה הנז', דכיון דאגדה זו עצמה מייתי לה בתלמודין בשבת, ואינה בלשון זה, כגמרין נקטינן. ועל כיוצא בזה אמרו בירושלמי פי"ב דפאה, אין למדין הלכה מפי מדרש.

ה. תוכחה מטעם ערבות

לדעת מחבר המאמר תוכחה היא גם מגדר כל ישראל ערבים, גם למנוע אנשים נוספים, מלבד העושה. היא נועדה גם למען המוחה עצמו, כדי לסלק מעליו את עונשים של החוטאים.

כל זה נכון, אבל בפעם אחת יצא כבר ידי חובתו לרבים וליחיד, עד שינזוף או יקללנו.

ו. מצות התוכחה ליחיד ולרבים

בפרק ט' הביא דברי הרמ"א בשם הנמק"י המחלק בין יחיד לרבים, וכתב על זה ז"ל:

חלוק זה בין יחיד לרבים צריך הסבר, וכן צריך להבין, מה כוונתו באמרו "ביחיד" ומה הפירוש "ברבים רק פעם אחת"?

אמת שלפי מה שרצה בעל המאמר למצוא בדברי הרמ"א, שגם לגבי רבים צריך להוכיחם אפי' מאה פעמים, יהיו הדברים צריכים הסבר ופירוש. אבל מי שרוצה להבין אותם כפשוטם וכמשמעותם, הרי הם פשוטים וברורים, אינם צריכים שום הסבר ולא שום פירוש אחר מלבד פשוטם.

מכיון שהוא דורש הסבר ופירוש, הבא נסביר אותם ונאמר, כשהחוטאים הם רבים ומזידים, קשה להשפיע עליהם ולשכנעם לחזור בהם. לכן מספיק להוכיחם פעם א', ולהודיע להם שזה אסור. ואם לא יקבלו עליהם, אינו זקוק עוד להם, כי חזקה עליהם שלא ישובו. אמנם יחיד קל לשכנעו, ולכן אף אם לא שמע פעם, יוסיף עוד להוכיחו עד הכאה ועד קללה. ועכ"פ כמדומה לי שאין אנחנו צריכים להסביר דברי הרמ"א שהביא דברי הנמק"י ויסודם בגמרא, ואין לנו אלא לכפות את ראשינו מול הדר גודלו ז"ל.

אורח חיים 1294567

ק"ה ס"ה

ז. "מוטב שיהיו שוגגין" בדבר המפורש בתורה

בענין התוכחה כתב בעל המאמר:

כאן, לכאורה, נחזור לדברי הרמ"א, שמקיל בתוכחה בצבור יותר מתוכחה ביחיד. אבל הרמ"א מחלק חלוקו רק בדבר שאינו מפורש בתורה, שאז נאמר מוטב שיהיו שוגגים וכו'. אבל באיסור המפורש בתורה אין כלל זה של מוטב שיהיו שוגגין. ועכשיו נחזי אנו, האם באמת "הרמ"א מחלק חלוקו רק בדבר שאינו מפורש בתורה". הבה נעתיק את דברי הרמ"א ונראה:

וה"ה בכל דבר איסור אמרי' מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ודוקא שאינו מפורש בתורה... אבל אם מפורש בתורה מוחים בידם. ואם יודע שאין דבריו נשמעים, לא יאמר ברבים להוכיחם רק פעם אחת".

הרי שדברי הרמ"א שכתב "ואם יודע שאין דבריו נשמעים" על כרחך קאי אדסמין ליה, "אבל אם מפורש בתורה", וע"ז הוא אמר שאם דבריו אינם נשמעים לא יאמר ברבים להוכיחם רק פעם א'. וכ"כ במפורש המש"ב שם סק"ח, ז"ל: "ואם יודע וכו' - זה קאי ג"כ על דבר המפורש בתורה, וה"ה על שאר מזיד, דהיי' שיודע שהוא אסור ועובר ע"ז".

הרי מפורש נגלה שחלוקו של הרמ"א קאי על דבר המפורש בתורה, ודלא כמ"ש

בעה"מ. ומהתימא שראה דברי הבה"ל שם על אתר, שכתב "דמה שפסק הרמ"א בדבדב ^{לואי תלמידי} המפורש חייב למחות דווקא שהוא באקראי" - העתקתי דבריו לעיל - ומזה התעלם כליל.

ח. תוכחה מדין "לא תעמוד על דם רעך"

בפרק יג כתב עוד להוכיח שמלבד מ"ע דהוכח, קיים גם ל"ת... דלא תעמוד על דם רעך, דלא גרע מטובע בנהר, דעובר על "לא תעמוד על דם רעך", וגם והשבות, לרבות אבדת גופו, עאכו"כ דאם יכול להצילו מהעבירה דהוא אבדת נפשו וגופו ר"ל, דודאי שחייב להחזירו למוטב, עכ"ל.

דברים אלה אין להם לא שורש ולא ענף. הרמב"ם ז"ל מנה מצות הוכח במ"ע רה, ומצות לא תעמוד מנאה במל"ת רצז, והזכיר שם כל הדברים הנכללים במל"ת זו, ואילו מצות הוכיח לא הזכיר. והחנוך שהכניס אותה בכלל לא תעמוד, דבר על הטובע בנהר, ולא במטביע את עצמו. וממקום שבאת: אמנם בגמרא (סנהד' עג, ב) נאמר והשבותו לו, לרבות אבדת גופו, וכשם שאינך חייב לטפל באבדת ממונו מדעת, דהא אשר תאבד ממנו כתיב, ה"ה שאינך חייב לטפל באבדת גופו מדעת. ועיי"ש בקומץ מנחה להרב מנ"ח, מצוה רלז, שנסתפק במי שמאבד עצמו לדעת ויכול אי להצילו, אפשר שאינו עובר. לא מבעיא שאינו עובר על עשה דוהשבותו, הואיל והעשה נובע מאבדת ממונו שאינו נוהג באבדה מדעת, ה"ה שאינו נוהג גם באבדת גופו, אלא גם הלאו דלא תעמוד אינו חל, יעוי"ש.

זאת ועוד: שאני אבדת ממונו מדעת, שהטעם הוא משום הפקר, וקרא כתיב לכל אבדת אחיך, ולא של הפקר אבל אבדת גופו, לאו בר הפקרא הוא, שאין האדם רשאי להפקיר את גופו. ומקרא מלא הוא "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית ט, ה), וממילא אין להשוות אבדת גופו לאבדת ממונו. מ"מ ה"ה דאין להשוות טובע למטביע עצמו, ואפשר אם הרואה נתרשל ולא הציל, לא עבר על לאו דלא תעמוד. ועכ"פ אם אינו יכול להציל, כגון שטרח להציל ולא עלתה בידו, או שהושיט חבל הצלה לטובע ולא רצה לאחוז בו, בודאי שאינו עובר. ומינה לנדו"ד, אם הוכיח יחיד עד שהיכהו או קלל אותו, ולא רצה לחזור בו, או הוכיח רבים פעם אי ולא חזרו בהם, בודאי אינו עובר על עשה ולא על ל"ת, וכדברי הרמ"א בסי' תר"ח.

ט. תוכחה לחילונים

בפרק יד, לאחר שהביא את המקורות (חינוך מצוה רלח, הגה"מ הלי' דעות ו, ג) ש"עמיתך" שהוזהרנו על תוכחתו הוא רעך בתורה ובמצוות, וכל חוטא שהוכיחו אותו

ולא קבל יצא מכלל עמיתך ואין שום חיוב עוד להוכיחו. שוב הביא דבר הגאון בעל חזון איש, ביו"ד ס"י ב: "שאין מורידין אותו, עד שישתדלו להוכיחו בדברים אולי יקבל תוכחה". ובאות כח:

שאין מומר להכעיס רק ברודף אחר האיסור... וכן כופר בתורה שבע"פ, דווקא בכופר גם בעיקר עול מצות. ועוד גם בזה שלא יהיה אנוס. ובהג"מ הל"ד פ"ו, שאין רשאים לשנאותו אלא אחרי שאינו מקבל תוכחה. ובסוף ספר אהבת חסד, כתב בשם הגר"י מולין, דמצוה לאהוב את הרשעים מהאי טעמא, והביא מתשו" מהר"מ מלובלין, כי אצלנו קודם תוכחה, כי אין אנו יודעים להוכיח, ודיינן להו כאנוסין.

וסיים בעל המאמר מדיליה: "ודאתינא להכי, חוזרת ההוכחה למקומה אף לגבי המומרים".

והדברים מפליאים מאוד, איך מתחייב מהאמור שתחזור חובת התוכחה למקומה? והרי כבר הניח שבמקום שברור לנו שאינם מקבלים, אין להוכיח כלל? ועוד, אדרבא, מהאמור יוצא להיפך, כי באומרו שאין אנו יודעים איך להוכיח דרך כבוד, שלא יהיו פניו של העובר משתנים כמ"ש רש"י שם (ערכין טז, ב), א"כ אסור לנו להוכיח. כי גורמים להם לאנשים הלבנת פנים, כדמוכח מהגמרא שם, "יכול אפי" פניו משתנים? ת"ל, ולא תשא עליו חטא". וכך מורים דברי מהר"מ מלובלין שהביא הגאון ז"ל, שכתב: ^{אוצר החכמה} "כי אצלנו הוא קודם התוכחה, שאין אנו יודעים להוכיח" כלומר שאפילו נוכיח, לא יועיל כלום, כיון שאין אנו יודעים להוכיח, ואחרי התוכחה הוא כקודם התוכחה, וא"כ אין מקום ולא צורך להוכיח.

ואחר שבאו לידינו דברי הגאון חזו"א זלה"ה, הבא נעתיק מש"כ שם בד"ה נראה, וז"ל:

דאין דין מורידין, אלא בזמן שהשגחתו ית' גלויה, כמו בזמן שהיו נסים גלויים... אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מדלת העם, אין במעשה ההורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות ח"ו. וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה, ולהעמידם בקרן אורה במה שידנו מגעת.

דברי הגאון ז"ל הם קלורין לעין ומנוחה לנפש, ומהם נלמד לנדו"ד שיש לנו עסק עם אנשים חילוניים, שהאמונה נכרתה מפיהם, וכל הפגנה נגדם, אינה מועילה לגדור את פרצת השבת, אלא להיפך, היא מותחת את עצביהם ומרגיזה אותם. היא מרחיבה את הקרע בין הדתיים והחילוניים, ובמקום לתקן אנחנו מקלקלים, והם חושבים אותנו לאלימים ומשחיתים. מכיון שכל מגמתנו וחפצנו למנוע חלול שבת, ואילו ההפגנות מוסיפות שמן למדורה, לכן יש לימנע מהם לחלוטין, וכדברי הגאון ז"ל,

ולעבור לשיטה אחרת: להשתמש בהסברה ובשכנוע. עלינו לקרבם לתורה בדברי חיבה, בלשון רכה, ובעבותות אהבה, כדברי הגאון ז"ל, ולדבר על לבם מתוך אהבת אחים. וזה יועיל יותר מאלף הפגנות, שכבר תש כוחם ובטל סיכויים לסגור את ההיכל.

י. אין לחילוניים בזמננו דין "תינוק שנשבה"

שוב הביא בעל המאמר דברי המש"ב בבה"ל, ס"י רח הכותב, בזה"ל:

ודע דמסתברא, דמה שפסק הרמ"א דבדבר המפורש בתורה חייב למחות, דווקא כשהוא באקראי. אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון מחללי שבת בפרהסיא או אוכלי נבילות להכעיס כבר יצאו מכלל עמיתך, ואינו מחוייב להוכיחם. וכן איתא בתדב"א פי"ח: הוכח תוכיח את עמיתך, עמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ובמצוות אתה חייב להוכיחו. והעתיק זה הגר"א בקצור באדרת אליהו.

והנה גם מדברים פשוטים וברורים הללו התעלם, וכתב להעיר עליהם מדברי הגאון חזו"א שכתב, שצריך שלא יהיה אנוס כתינוק שנשבה לבין הגוים, והוליד מחלוקת בין בין המש"ב והחזו"א על חנם. ובאמת המעיין הישר יראה שאין ביניהם שום מחלוקת ושניהם לדבר אי נתכוונו.

ענין "תינוק שנשבה לבין הגוים", מקורו בגמרא (שבת סח, ב) "רב ושמואל דאמרי תרויהו מתניי שאמרה שכח עיקר בתינוק שנשבה לבין הגוים, וגר שנתגייר כשהוא קטן. "וכתב התוס' ד"ה גר, שנתגייר בפני ג' ולא הודיעוהו מצות שבת. משמע מדבריהם, שאם הודיעוהו, יהיה חייב. ודכוותיה תינוק שנשבה, שאם היה יודע על שבת מתחייב. ועל תינוק זה דבר הגאון, שלא ידע מאומה מדת ישראל, ורק ידע שהוא מזרע היהודים. ואע"פ שהוא רואה יהודים שומרי שבת, והוא חושב שהוריו אינם מאותם יהודים, ולכן הוא פטור. לא כן אם בכל זאת הוא יודע שדבר זה אסור להם ליהודים, והוא עושה אותו. ובפרט אם הוא רודף אחרי האיסור, וכדברי הגאון עצמו, ולא יעלה על הדעת לפטור אותו מפני שהוריו לא חנכו אותו. תדע שהרי הגאון ז"ל תלה הדבר במש"כ הרמב"ם בהל"ח, ובאמת לשם מה היה צריך הגאון ללמוד זה מהרמב"ם, בו בזמן שזה גמרא ערוכה? הא ודאי כוונת הגאון להודיע מיהו הנקרא "תינוק שנשבה" כמו הקראים שעליהם דבר הר"מ שם, שההורים יש להם שיטה מיוחדת והבנים אף שרואים יהודים אחרים שונים מהם, חושבים הם שהאמת היא כמו הוריהם, על כגון זה יש לדון אותם כתינוק שנשבה. וכ"כ עליו הרדב"ז שם, וז"ל:

ענין תינוק שנשבה לבין הגוים נזכר במסכת שבת. נראה שכתב רבינו זה ללמד זכות על הקראים. אבל הנמצאים בזמננו זה... שהרי בכל יום אנו מחזירים אותם למוטב, ומושכין אותם להאמין בתורה שבע"פ. וכבר הארכת בתשובה.

בתשובותיו ח"ו, תקנות עגונות ס"י ה', כתב בין השאר:

...שהרי כל אלו... הם מתנהגים כדת הקראים שהם צדוק וביתוס, ואין אנו מצווים לא לפדותם ולא להחיותם. מ"מ מסתברא לי, דהני מילי אלו שהם דרים בין הרבנים ורואים דברי חכמים ומעליבים ומלעיגים עליהם. על אלו ועל כיוצא בהם אמרו מורידים ולא מעלים. אבל אלו הבאים מארץ רוסיה, ומפני שלא היו ביניהם חכמים בעלי קבלה, תפסו להם פשוטי הכתובים, אבל אם היו מלמדים אותם לא היו פוקרים דברי רבותינו ז"ל, והם כתינוק שנשבה לבין הגוים, מצוה להחיותם.

מכאן אתה למד שמה שאמר הרמב"ם לדון דין תינוק שנשבה וכו' אינו אלא לגבי אותם שלא גדלו בין הרבנים, ולא היה להם ממי ללמוד, וטועים לחשוב את כתובי התורה כפשוטם. אבל לא במקום שדרים הם בין הרבנים ולועגים על דבריהם. מי שם פה לאדם לדון אותם בדין אנוסים? כ"ש באנשים הללו בני דורנו, שמהם למדו בנעוריהם בישיבות, ומהם שהיו אבותיהם רבנים גדולים. וגם במדינת ישראל למדו בבתי ספר, וידעו על תורה שבע"פ ועל מצות התורה, ושומעים הם ברדיו וקוראים בעיתונים על דת ישראל ועל תורת ישראל, שאינם כתינוק שנשבה לבין הגוים. לא על אלה דבר החזו"א ז"ל.

יא. תוכחה המביאה מכשול

אשר לדברי תשובות הרדב"ז החדשות, ס"י קפז, שהביא בעל המאמר (עמ' 135) - הרואה יראה, שאינם שייכים כלל לנדו"ד. הרדב"ז ז"ל איירי במי שנתחייב עונש על מעשה עבירה, והוא מאיים שאם בית הדין יעז להעניש אותו, יצא לחוץ וידבר. על זה הוא פוסק שאין לחוש לדבריו כלל, וחייבים לייסר אותו כפי הדין, דאלי"כ יתבטלו כל דיני התורה. מה זה שייך לנדו"ד?

ואם נפשך לומר שגם כאן בנדו"ד, מחללי השבת מאיימים שאם נבוא להפגין נגדם, יזמינו את המשטרה להגן עליהם, ולכן אין לחוש לחילול שבת מצד המשטרה. הא ודאי בורכא היא, התם בנדונו של הרדב"ז, אנחנו מוסרים מיהא את העבריין ואין לחוש לאיומיו, כדי שלא יהיה חוטא נשכר, ואם עיי"כ ימיר, אין אנו אחריאים לו, ודוחין אבן אחרי הנופל. משא"כ בנדו"ד, האם אנחנו מענישים ומייסרים את העוברים? ועוד, האם הם מאיימים על עצמם? הלא האיום הוא על אחרים להכשיל אותם. הא למה זה דומה למי שהמשטרה רוצה לעצור אותו, והוא תופש בן ערובה ומאיים שאם יעזו לעוצרו יהרוג את בן הערובה. האם יעלה על הדעת לתת לו להרוג את בן הערובה? ודאי שתחילה עושים מאמץ להציל את בן הערובה בכל אופן שיהיה. סוף דבר, אין שום דימוי והתאמה בין שני הנדונים, ואין מדברי הרדב"ז שום ראייה לנדו"ד.

יב. סיכום: מצות תוכחה פקעה

מש"כ כותב המאמר כשברור לו שהבה"ל "לא עסק בזמן שיש רצון להפר תורה, כי אז חובת התוכחה תקפה... וקנסינן להו עד דלא ליעברו, בשוגג ולא במזיד, כדברי הריטב"א.

אני אומר, הלואי והיינו יכולים להעניש ולקנוס את העוברים, ולמנוע אותם שלא יעברו. אבל לצערנו הרב אין ידינו תקיפה להעמיד את הדת על תלה. ופשוט שגם מהר"ג מולין ומהר"מ מלובלין יודו על זה, ולא אמרו אלא מצוה לאהוב את העבריינים, אולי עיי"כ יוכל לקרב אותם לתורה, וגם כדי שלא יעבור על "לא תשנא". וכדעת הגאון חזו"א בד"ה ונראה הנ"ל, שבמקום שאמונה נכרתה מפיהם, עלינו להחזירם רק בעבותות האהבה, ולא בהפגנות ובצעקות, אשר במקום לגדור את הפרצה הם מרחיבים אותה.

הרי לך סיכום הלכה זו, הבאה בדברי הרמ"א על כל פרטיה (ועיי עוד ערוך השלחן או"ח תרת, ז) כשרבים החוטאים במזיד, אין צריך להוכיחם אלא פעם ולא יותר. כיון שברור לו שלא יקבלו. ובמקום שהעוברים הם אפיקורסים ומינים, תו פקעה לה מצות תוכחה. ואלה הם הדברים הנאמרים באמת, והם דברי א' חיים: בגמרא, רש"י, תוס', והר"ן, נמק"י, החינוך, המאירי, הרמ"א, המש"ב, הסמ"ג, המג"א, תנא דב"א, ספר חסידים, הברכ"י, הכת"ס, הרדב"ז והחזו"א, הכל כמו שכתוב בפנים, אין לכפול, וכמו שכן הסכימו רבני זמננו כנזכר בראשית-דברינו.

מכל האמור לעיל תשובה יוצאת בהינומא.

בסיכום: על משמרתי אעמוד, לשלול כל מיני הפגנות בעצם השבת אשר הם מרבים חלול שבת המוני ובפרהסיא, ואינן מועילות אלא לחדד את היחסים בין שני המחנות ומקוממים את החילונים נגדנו. והננו תפלה למלך השלום, לשפות לנו שלום וינחנו בדרך האמת והצדק, שלא תצא שום תקלה על ידינו, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו עד בוא משיח צדקנו בב"א.

הצב"י משה מלכה ס"ט

*עד כאן פורסם בתחומין ח.

גם לדברי שני הרה"ג: הר"י זילברשטיין והר"י רוזן שליט"א, שפורסמו שם בתחומין, בלא"ה דחויים מעיקרם, כמו שאני עתיד להסביר. הראשון הוציא את ההפגנות מגדר

תוכחה, והכניס אותן למבוי צר וסתום שאין לו בסיס בהלכה, וכבר השיגו העורך בצדק ובמשפט. ואלו השני כבר תבריה לגזיזיה במה שסיכם וסיים: "...ואנה"נ, ובהא סליקנא דלענין לפני עור בהפגנות בשבת, אכן תלוי בנקודה זו, אם המארגנים מעוניינים בנוכחות השוטרים, ובעצם מזמינים אותם לשמור על הסדר או להפריד וכיוצא, אזי יש מקום לדון מצד לפניע ומסיים: "... ברם אם למארגנים אין זיקה, לפעולות משטרתית, ובודאי מוותרים על נוכחותם... ומאידך יש סיבות לדעת המפגינים, להפגין בשבת, אזי אין בית מיחוש מצד לפניע ומסייע..."

ואני אומר, שהדברים ברורים וידועים, ואינם נכנסים בגדר "אם", אלא ודאי המארגנים מעוניינים ונחוצים לנוכחות המשטרה, כדי לשמור על הסדר ולהפריד בין המחנות, בין הדתיים, לבין החילונים, החושבים שהננו משיגים את גבולם ורוצים לכפות עליהם אמונתנו, כביכול. המשטרה מגבילה את ההפגנה לרחובות מסויימים ולשעות מסויימות, סוגרת דרכים, ומעמידה מעצרים סביב ה'היכל', ולא פעם מנסים המפגינים לפרוץ את המעצרים, בכדי לפרוץ לרחבת ה'היכל' ונתקלים במקלות השוטרים. וכבר קרו מקרים של התכתשות בין שתי המחנות, לולי המשטרה עלולים להגיע לש"ד רח"ל. מובן מאליו, שנוכחות המשטרה נחוצה למפגינים, אחרת לא היו יכולים להפגין, מפני החילונים הרבים החורקים שיניים נגדם. ועלול הדבר לבוא לידי תוצאות חמורות, עד לידי שפי"ד וכבר היו דברים מעולם, רח"ל.

הצב"י משה מלכה ס"ט

להלן קטעים מתוך העיתונות שפורסמו בנושא, בהם חוות דעתם של רבנים גדולים, אשר סברו כמוני והביעו התנגדות לקיום ההפגנות.

*

א. מה שכתב הרה"ג כמוה"ר בנימין יהושוע זילבר מבני ברק

חלק החמישי של השו"ע

הכותב הנכבד צבי בן איש בהמודיע מיום טז' סיון ש"ז מייחס המימרא הידועה: חלק החמישי של ש"ע - למרן החזו"א זצ"ל. ובאמת זה מיוחס לרבינו ישראל סלנטר זצ"ל (ואילו לחזו"א זה בכלל ד' חלקי הש"ע, בבחי' לעולם יהא אדם ערום ביראה ואין מחיצה מבדילה ביניהם).

רצוני בעיקר בזה לפרסם שבקרוב יופיע הספר 'אז נדברו' חלק י"ד, ושם יש מכתב שכתבתי לבחור אחד מסלובודקה בשנת תשל"ו, כנגד ההפגנות וביחוד ההפגנות התכופות. ואני מבסס זה בעיקר על השו"ע החמישי, וזה בניגוד להכותב הנ"ל שלפי השו"ע החמישי יש להמשיך במלחמה עיקשית ובהפגנות שלא יפרץ חלילה הסטטוס

והשיב משה

קו האומלל (וכדי לעשות רושם ולאיים כלל בנשימה אחת, גם שירות לאומי וגיוס בני הישיבות!!)

והנסיון העגום מההפגנות של פתח תקוה מסייע להשיע החמישי, שכל הפגנה נוספת הוא נצחון נוסף להרשע הזה ששמו, שנעשה אצלם כגבור לאומי וזכה לכבוד הרבה באסיפת מפלגתו, ונעשה ראש להשלטון המקומי, ומהבוחרים למועצת הרבנות. ולעומת זה הוא עלבון לתורה ולנושאי דגלה וסכנה להסטטוס קו. מלבד הדברים השליליים שגורמות ההפגנות, וזה גם קשור עם חשש פקו"נ, והרי ההפגנות של רח' ים סוף, שמצד אחד נחוץ יותר מההפגנות של שבת של סטטוס קו בפ"ת, ובהסכמת הרבנים ביטלו אותם, כשראו מה שגורם לדברים שליליים.

בנימין יהושוע זילבר, בני ברק.
המודיע יג' סיון תשמ"ו

**

אוצר החכמה

ב. מה שכתב הרה"ג הרב אליהו שלזינגר שליט"א

רב שכונת גילה ומקור חיים בירושלים

הרב כתב בעיתון המודיע ע"ש במדבר תשמ"ו, מאמר ארוך בנושא "הוכיח תוכיח בימינו" וסיים:

היוצא מדברינו הוא:

(א) יתכן ודינם של עוברי העבירה בימינו הוא כדין אנוסים ותינוקות שנישבו, וע"י ההפגנות אולי אנו מוציאים אותם מדין אנוסים, ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. (ב) ואף בעוברים על דבר המפורש בתורה ועל זה לכאורה אין דין של מוטב שיהיו וכו' מכל מקום בדבר שאין שומעין לו אין מצות תוכחה. וגם בעוברי עבירה מחמת חסרון ידיעה שלכאורה היה צריך להיות דין מחאה. מ"מ בדבר שידוע שלא ישמעו אין חיוב זה חל.

(ג) ענין התוכחה הוא מדין כל ישראל ערבים זה לזה, ולכן אפילו נאמר דאין להם דין של אנוסים ותינוקות שנישבו, הרי יהיה להם דין של מומרים ואפיקורסים, ועל זה אין דין ערבות וממילא אין מצות תוכחה אלא פעם אחת כדברי הרמ"א.

(ד) בימינו שאין יד היהדות התורתית תקיפה וחזקה ואין בכוח ביה"ד להעניש עוברי עבירה, ממילא גם לא יהיה דין תוכחה ומחאה כדברי הברכי יוסף. או לדעת הסמ"ק, מחאה אחת בלבד.

(ה) מאחר והתוכחות והמחאות מגבירות את השנאה עד לתהום, ואולי אפילו עד כדי סכנה ממש למוחים ולמפגינים, יתכן שבכה"ג לא יהיה חיוב של מחאה.

(ו) ומכל מקום מחובתו של הרב המרא דאתרא לעמוד על המשמר ולהזעיק שמים

והשיב משה

וארץ בתוכחה ומחאה. ואף זה באם הוא סבור שדבריו נשמעים ומתקבלים בדרך כלל, וזה במקום שנותנים כבוד ויקר להמרא דאתרא.

אליהו שלזינגר

המודיע, ע"ש במדבר תשמ"ו

ג. הגאון כמוה"ר בקשי דורון שליט"א

(אז הרב הראשי וראב"ד לחיפה. וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל,

וכיום הראש"ל והרב הראשי לישראל), שלל את ההפגנות.

וזה משכתב בעתון שורשים, עמוד 23:

הרב בקשי דורון, מקריא לנו מדברי של מרן בעל החזון איש זצוק"ל, מהלי שביעית סימן י"ב ס"ק ט', וז"ל:

אוצר החכמה
"ונראה דהא דהקילו חכמים בספק, אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עוור והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בהספיקות נמי נעשה מכשיל שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והם רק עמי הארץ וחייבים אנחנו להחיותם ולהיטיב עמהם. וכ"ש שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם. ועוברים על לא תשנא, ועוד כמה לאוין, שאין איסורם קל מאיסור זה, שאנו באים להציל אותם ממנו. והלכך שקלו בפלס עד כמה שיש להתנגד לקונסם ולמשוך ידינו מהם ולא לגרום מכשולים לנו ולהם, ע"כ.

זהו יסוד באופן עקרוני - אומר רבה של חיפה על דברי החזו"א המתחייסים לענין של "לפני עוור לא תתן מכשול", יש למחות באופן שנוכל עדיין להתדבר - הוא טוען".

ד. נ. קולמוסא, כתב בעיתון 'ערב שבת', נשא תשמ"ו:

דבר שפוי מפ"ת

אם זה נכון מה שפורסם השבוע - ואפילו כן, הוא בטח יכחיש במרוצת הזמן, הרב הראשי הספרדי לעיר פתח-תקוה, הרב משה מלכה, יצא חוצץ נגד ההפגנות הנערכות בעירו זה השבוע ה-43, וקבע כי הן מרבות חילול שבת במקום להביא לשמירתה - אם זה נכון, הרי שנשמע סוף סוף, מאוחר מאד אבל נשמע, קול התבונה בעירם של

והשיב משה

השמרטפים. צריך רק לשאול את כב' הרב מלכה, היכן היה כבוד תורתו עד עכשיו, ומדוע לא השמיע את קולו, כאשר, אולי, היו לו עוד שומעים? מה ראה על ככה להשמיע את דעתו דווקא בשבוע המ"ג למנין ההפגנות? האם עד כה גרס אתם ועכשיו התברר לו שלא זו הדרך ולא זו העיר?

לסיכום

החכמה העליונה, ודאי תגזור אומר, שכל פעולה מפעולות השכל צריכה להיות מכוונת למטרה ידועה, אם למנוע הזק או להשיג תועלת. כל פעולה שאינה ממין זה, ר"ל שאינה מונעת לשום הזק וגם לא מביאה שום תועלת, הרי היא פעולה בטלה ונחשבת לסכלות, וכ"ש אם היא עלולה באיזה צד שיהיה לגרום נזק כל שהוא, יש להימנע ממנה.

הרופא שהוזעק לטפל בחולה מסוכן, הוא בא ורושם לו תרופה מסויימת בחושבו שהיא מסוגלת להדביר את המחלה, ואם לתמהונו הוא רואה שבמקום להקל על החולה, המחלה הולכת ומכבידה. אז אם הוא חכם יפסיק מאותה תרופה, וינסה אחרת במקומה, גם הנביא מיעץ לבתולת בת מצרים: "עלי גלעד וקחי צורי... לשוא הרביתי רפואות, תעלה אין לך". מכיון שכל התרופות שהרביתי לך, לא הביאו תעלה, לכן עלי גלעד וקחי משם צורי לעצמך (ירמיה מ"ו י"א). והיה אם ימשיך הרופא באותה תרופה שלא הוכיחה את עצמה, ולא השפיעה על החולה בכי הוא זה, הרי זו פעולה טפשית מאין כמוה, ואם היא במקום להדביר את המחלה מגבירה אותה, הרי זו פעולה מסוכנת.

נתחשק להם למנהיגי העיר פ"ת לפרוץ את חומת השבת, אשר נבנית על ידי מיסדיה הראשונים. המחלה הדביקה כמעט את כל אלה היושבים על ההגה, נסינו לסתום את הפרצה על ידי הפגנות סוערות, אך לא הצלחנו. שלשים ושלוש שבתות יצאתי בראש המפגינים לפני שפרשתי, והיום כבר הגיעו הדברים למאה שבתות. חשבנו לרפאות מחלת חילול שבת ולא נרפאתה, אי"כ לא נשאר לנו אלא לשנות את התרופה ולחפש לנו תרופה יותר מועילה ויותר בדוקה, לנסות להדבר עם אחינו בני ישראל בדרכי נועם, שכן טפת דבש קטנה בכוחה למשוך הרבה לבבות יותר מכוס מלא לענה.

החכם מכל אדם אמר במשלי חוכמתו: "באורך אפים יפותה קצין, ולשון רכה תשבור גרם" (משלי כ"ה ט"ו). הקצין השליט, שאינך יכול להתנגד לו פיזית ולבטל דבריו, העצה היא להתאזר בסבלנות, ולהרבות דברי פיוס, תחילה יתרצה ויתפייס, ולבסוף ע"י לשון רכה, דברים רכים ומתוקים, ישברו את התנגדותו של הקצין, יעבירו את

והשיב משה

זעמו ויעשה את רצונך.

היות ואין לנו כוח, וגם אסור לנו להשתמש בכוח בכדי לעצור בעד המגיפה הזאת, היות ונשתמשנו פעמים רבות בהפגנות ולא הצלחנו, ננסה עכשיו תרופה ממין אחר, להתקרב לרחוקים על מנת לקרב אותם, לעורר את מצפונם, ולדפוק על דלתי לבותיהם, אולי בכל זאת נצליח להחדיר לתוכם את הניצוץ היהודי, אולי נדליק את האש העמומה בקרבם ונלבה אותה לשלהבת טהורה, שתשרוף את כל הסיגים והשיחים הסוגרים בעד הלבבות, להבין את האמת האלהית.

וכבר ידוע מדרכי בני אדם, שאם החולה מתיאש מהרופאים, פונה הוא לכל מיני רפואות משונות, מתוך תקווה אולי בכל זאת ימצא בהם תועלת.

ומה מאוד שמחתי למצוא סמך לדעתי זאת בעתון "ייתד נאמן" (מיי"ט מנח"א תשמ"ז גליון 615), הנתמך על ידי הגאון הרב שך שליט"א, הוא כותב:

האפשרות להלביש כיפה, גם לא סרוגה, במדינה חילונית למהדרין.

ייאמר ברורות, לא באנו במאמר זה לשחרר את הציבור החרדי מאחריותו כלפי העם היהודי בישראל, שלדאבון לב רחוק עד מאוד משירת תורה ומצוות. חובת מצוות הוכח תוכיח שלפי רוב הראשונים מקורה בערבות ישראל זה לזה, מחייבת את כל אחד מאיתנו לדאוג לכך, שכל חילוני וחילוני לא יחטא.

חובה זו של הוכח תוכיח מחייבת אותנו לצאת במסע הסברה על אמונתנו בבורא, ובתורה מן השמים. ויוכיחו העושים והמעשים, שהצליחו להשיב רבים מעוון, שאפשר לעשות רבות בתחום הזה של החזרה בתשובה. לעומת זה, באותו תחום של הפגנות לא השגנו מאומה. ספק אם אדם אחד בלבד נמנע מלחטא בשל אותם הפגנות. אם כך נשאלת השאלה מה זה ועל מה זה, האם לא כדאי היה יותר להשקיע את כל האנרגיה הזו שמשקיעים במחאות והפגנות, בחזרה בתשובה והסברה דתית? האם לא היו משיבים יותר אנשים מעוון, אם כל האנשים הבאמת יקרים וטובים שהולכים לצאת ולהפגין מתוך כאב לבם, היו משקיעים כוחם ומרצם בהסברה דתית וודאי וודאי שמראה המדינה היה אחר לגמרי.

כאשר יש מליונים של מחללי שבת, אי אפשר לסגור בתי קולנוע בשבת. אם אנחנו משלימים עם העובדה שיש מליונים של מחללי שבת, הרי בהכרח אנו משלימים עם העובדה שבתי קולנוע פועלים בשבת.

יתירה מזו, אין לך אבסורד גדול מזה, מלצאת להפגנה נגד הפעלה של בתי קולנוע בשבת. אין לך יותר מי שמחנך לכפירה בבורא עולם, לשכחת עיקר שבת ולעקירת כל עיקרי תורה, כמו בתי הקולנוע והסרטים המועלים בס על המסך, גם באמצע השבוע. אם משלימים עם כך שיש מליונים שהולכים לבתי קולנוע לספוג מנות של ארס וזלזול כלפי כל קודשי ישראל, הרי שבהכרח משלימים עם חילול שבת. אם רוצים

והשיב משה

למנוע חילולי שבת^{אוצר החכמה}, הכרח לדאוג לכך שלא יהיו חילולי שבת, וזאת על ידי השקעת כל המשאבים בהסברת ערכי התורה.

באופן שההפגנות כבר פג טעמן ובטל סיכוין, ומי שעדיין תולה בהן איזה תקווה כל שהיא יוכל לעשות אותן. לא בשבת עצמו, אלא במוצאי שבת או ביום חמישי בלילה.

הצב"י **משה מלכה** ס"ט